

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Karlo Šikšnio,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumai ir perspektyvos
skaitmeninėje ekonomikoje**

Vadovas: partnerystės Prof. Dr. Ramūnas Birštonas

Recenzentas: Prof. Dr. (HP) Vytautas Mizaras

Vilnius

2020

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. DABARTINIS DUOMENŲ BAZIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS, TEISINĖ APSAUGA IR SKAITMENINĖ EKONOMIKA.....	7
1.1. Duomenų bazės sąvoka.....	7
1.2. Dviguba teisinė apsauga – autorių teisių ir <i>sui generis</i> apsaugos.....	12
1.2.1. Autorių teisių apsauga.....	12
1.2.2. <i>Sui generis</i> teisinė apsauga.....	16
1.3. Skaitmeninė ekonomika.....	27
2. DUOMENŲ BAZIŲ <i>SUI GENERIS</i> TEISINĖS APSAUGOS TRŪKUMAI IR PERSPEKTYVOS SKAITMENINĖJE EKONOMIKOJE	33
2.1. <i>Sui generis</i> teisinės apsaugos trūkumai skaitmeninėje ekonomikoje	33
2.2. <i>Sui generis</i> teisinės apsaugos perspektyvos skaitmeninėje ekonomikoje.....	40
2.2.1. <i>Status quo</i>	40
2.2.2. <i>Sui generis</i> teisinės apsaugos atsisakymas	44
2.2.3. ESTT praktikos keitimas	47
2.2.4. Direktyvos keitimas.....	52
3. DUOMENŲ BAZIŲ TEISINĖS APSAUGA SKAITMENINĖJE EKONOMIKOJE KITAIS (NE DUOMENŲ BAZIŲ DIREKTYVOS) TEISINIAIS INSTITUTAIS	61
3.1. Alternatyvūs duomenų bazių teisinės apsaugos būdai.....	61
3.1.1. Komercinių paslapčių apsauga.....	61
3.1.2. Sutartinė apsauga.....	68
3.1.3. Nesąžiningos konkurencijos teisės apsauga.....	72
3.1.4. Duomenų gamintojų teisė į duomenis (kvazi-nuosavybė) ir jos apsauga	76
3.2. Alternatyvių apsaugos būdų palyginimas su Duomenų bazių direktyvos teisine apsauga.....	81
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	83
LITERATŪROS SĄRAŠAS	85
SANTRAUKA	92
SUMMARY	93

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Duomenys¹ ir jų rinkiniai visada buvo gana reikšmingas prekybos objektas, nors ir nepasižymėjo didele komercine verte. Tačiau per pastarąjį dešimtmetį duomenų svarba civilinėje apyvartoje reikšmingai išaugo. Kai 2006 m. britų matematikas Clive Humby pasakė garsiąją frazę „duomenys yra naujoji nafta“², vargu, ar buvo daug manančių, kad duomenys pretenduos tapti vertingiausia preke šiuolaikinėje ekonomikoje. Vis dėlto, praėjus keliems metams ši frazė tapo tokia populiari, kad duomenys buvo pradėti lyginti su auksu, valiuta ir net maistu. Pastaruoju metu duomenų ekonominė vertė gerokai padidėjo. Toks pokytis yra sietinas su skaitmeninės ekonomikos atsiradimu ir įsigalėjimu. Būtent skaitmeniniai duomenys yra vienas pagrindinių skaitmeninės ekonomikos variklių³. Augant skaitmeninių duomenų reikšmei, atitinkamai didėja ir elektroninių duomenų bazių svarba. Tuo pačiu kyla klausimų, ar šiame technologiškai moderniame pasaulyje, kai kopijavimas iš elektroninių duomenų bazių gali užtrukti vos keletą sekundžių ir būti atliktas be finansinių resursų, duomenų bazių apsauga yra pakankama, kad būtų apsaugota duomenų kontrolė.

Pastebėtina, kad dažnai teisinis reguliavimas atsilieka nuo technologinės pažangos ir visuomeninių pokyčių⁴. Šiandien pasigirsta vertinimų, kad 1996 m. Europos Parlamento ir Tarybos priimta direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos⁵ (toliau – Direktyva arba Duomenų bazių direktyva) arba Direktyvos taikymas ir aiškinimas taip pat neatitinka technologinių realijų. Direktyvoje Europos Bendrijos teisės kūrėjai įtvirtino visiškai naują, nei vienos valstybės teisiniame reguliavime nematytą institutą – duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teises ir šių teisių apsaugą. Direktyvoje numatytas tikslas – *sui generis* apsauga esminėms investicijoms (finansinėms ir žmogiškiesiems ištekliams, pastangoms ir energijai) renkant, tikrinant ar pateikiant duomenų bazės turinį⁶. Tokiu būdu,

¹ Šiame darbe naudojama sąvoka „duomenys“ turi būti suprantama kaip neasmeniniai, anoniminiai duomenys.

² The Economist 2017 m. gegužės 6 d. straipsnis „The world’s most valuable resource is no longer oil, but data“ [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data>>.

³ Jungtinių Tautų Organizacija. Skaitmeninės ekonomikos ataskaita (Digital Economy Report 2019. Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_en.pdf>.

⁴ MALAN, D. The law can't keep up with new tech. Here's how to close the gap [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.weforum.org/agenda/2018/06/law-too-slow-for-new-tech-how-keep-up/>>.

⁵ 1996 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos, *OJL 077, 1996 m., 13 skyrius, 15 tomas, p. 459-467*.

⁶ Direktyvos santrauka [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX%3A31996L0009>>.

Europos Bendrija siekė apsaugoti reikšmingas asmenų investicijas į duomenų rinkimą, tikrinimą ir pateikimą. Vis dėlto, šiandien teisės mokslo atstovams kyla pagrįstų abejonių dėl duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsaugos apimties.

Pagrindinis šių diskusijų šaltinis ir objektas yra vis dar tebeaktuali ir nepakeista Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktika bylose C-203/02⁷, C-338/02⁸, C-444/02⁹, C-46/02¹⁰. Šiose bylose ESTT išaiškino, jog investicijos, susijusios su duomenų bazės duomenų gavimu (rinkimu), reiškia išteklius, kurie buvo panaudoti duomenų ieškojimui ir jų surinkimui į duomenų bazę, tačiau neapima išteklių, kurie buvo panaudoti siekiant sukurti duomenis. Taigi, reikšmę duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsaugai turi investavimas tik į duomenų bazės kūrimą, bet ne į duomenų kūrimą. Tokia ESTT pozicija reiškia, kad *sui generis* teisių apsauga netaikoma technologinių priemonių, įrangos sukurtoms duomenų bazėms, nes tokiose duomenų bazėse esantys duomenys yra kuriami (ne gaunami iš jau egzistuojančių šaltinių), o į investicijas, atliktas duomenis kuriant, nėra atsižvelgiama. Vykstant technologinei pažangai, stiprėjant skaitmeninei ekonomikai, dalis teisės mokslininkų suabejojo, ar toks *sui generis* teisių apsaugos ribų apibrėžimas nėra per siauras¹¹. Šiais laikais duomenų bazių gamintojai yra aktyvūs kuriant duomenų bazės turinį sudarančius duomenis. Dažnai pramonės įmonės papildomai investuoja į savo kuriamą produktą, kad šis galėtų siųsti duomenis į duomenų bazę, pavyzdžiui, apie įrenginio eksploatavimą. Tačiau tai būtų laikoma duomenų kūrimu ir pagal dabartinę ESTT praktiką tokiai duomenų bazei *sui generis* teisių apsauga būtų netaikoma¹². Taigi, nors prieš 24 metus priimta Direktyva buvo siekta duomenų bazių gamintojų-investuotojų apsaugos, tačiau panašu, kad įvykus socialiniams ir ekonominiams pokyčiams, įsivyravus skaitmeninei ekonominei, Direktyva nebegeba įgyvendinti savo funkcijos – apginti asmenis, kurie atliko reikšmingas investicijas į duomenų bazės turinį. O galbūt technologinių įrenginių sugeneruoti duomenys visgi patenka į sąlyginai siauras *sui generis* teisių apsaugos ribas? O jeigu į *sui generis* apsaugos ribas tokie duomenys

⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695.

⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Svenska Spel AB* C-338/02, EU:C:2004:696.

⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Organismos prognostikon agonon podofairou AE (OPAP)* C-444/02, EU:C:2004:697.

¹⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Oy Veikkaus AB* C-46/02. EU:C:2004:694.

¹¹ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 27-28; MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 143.

¹² SAPPÀ, C. How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, t. 14, Nr. 5, p. 407-418.

nepatenka, galbūt nepatenka pagrįstai? Būtent šie pasvarstymai ir klausimai sudaro esminę duomenų bazių teisinės apsaugos problematiką.

Pastebėtina, kad teisės moksle nevienareikšmiškai vertinama tiek pati Direktyva, tiek Direktyvą aiškinanti ESTT praktika duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsaugos kontekste. Kai kurie mokslininkai teigia, kad dabartinis teisinis reguliavimas ir teismų praktika yra pakankami instrumentai apsaugoti duomenų bazių gamintojų interesus¹³. Kita vertus, dalis mokslininkų skatina atlikti korekcijas duomenų bazių teisiniame reglamentavime arba teismų praktikoje, kad duomenų bazių gamintojų investicijos būtų apsaugotos skaitmeninės ekonomikos sąlygomis¹⁴. Taip pat literatūroje galima sutikti ir gana radikalią poziciją – panaikinti duomenų bazių direktyvą ir iš viso atsisakyti *sui generis* teisių apsaugos¹⁵. Todėl autoriaus įsitikinimu, teisės moksle vyraujanti skirtingų pozicijų ir galimų probleminės situacijos sprendinių gausa bei išsamios duomenų bazių teisinės apsaugos taisyklių analizės skaitmeninės ekonomikos kontekste poreikis patvirtina šio darbo temos aktualumą teisės teorijai ir praktikai.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra ištirti, ar skaitmeninės ekonomikos augimas lemia duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumus, ir, jei taip, identifikuoti opiausius duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumus skaitmeninėje ekonomikoje, išanalizuoti duomenų bazių teisinės apsaugos perspektyvas kitų teisinių institutų kontekste ir pasiūlyti galimus problemų sprendimo būdus.

Darbo uždaviniai. Užsibrėžtam tikslui pasiekti yra keliami toliau nurodomi uždaviniai:

1. Išanalizuoti duomenų bazių teisinę apsaugą reglamentuojančius teisės aktus (Direktyvą ir Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą (*sui generis* teisių ribose) bei šiuos teisės aktus aiškinančią teismų praktiką;
2. Ištirti skaitmeninės ekonomikos apibrėžtį ir identifikuoti skaitmeninės ekonomikos keliamus iššūkius duomenų bazių teisei apsaugai;
3. Įvertinti būdus išspręsti duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos problematiką;
4. Ištirti ir įvertinti teisinius institutus, galinčius būti priemonėmis, kurios apsaugotų duomenis ir išlaikytų jų kontrolę, pasiūlyti racionalius problemų sprendimo variantus.

Objektas. Pirmoje darbo dalyje analizuojamas duomenų bazių teisinis reglamentavimas (duomenų bazės sąvoka ir duomenų bazių teisinės apsaugos būdai) ir

¹³ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 54.

¹⁴ SAPP, C. How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, t. 14, Nr. 5, p. 417.

¹⁵ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 57.

duomenų bazių teisinės apsaugos aiškinimas ir taikymas ESTT praktikoje. Taip pat šioje dalyje vertinama skaitmeninės ekonomikos sąvoka ir svarstomi skaitmeninės ekonomikos keliami iššūkiai. Antroje darbo dalyje nagrinėjamos duomenų bazių teisinės apsaugos problemos ir trūkumai skaitmeninėje ekonomikoje bei aptariami šių problemų sprendimo būdai. Trečioje darbo dalyje dėmesys skiriamas kitų teisinių institutų (duomenų gamintojų teisė į duomenis, komercinių paslapčių apsauga, nesąžiningos konkurencijos apsauga, sutarčių teisės teikiama apsauga), sprendžiančių duomenų bazių teisei apsaugai ir duomenų kontrolei kylančius iššūkius. Taip pat šioje dalyje minėti institutai ir jų veiksmingumas kontroliuojant duomenis lyginamas su duomenų bazių teise apsauga.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtą darbo tikslą ir išspręsti iškeltus uždavinius, darbe yra naudojami žemiau nurodomi metodai. Sisteminis metodas – šis metodas yra pasitelktas Direktyvoje, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme, teismų praktikoje, taip pat specialiojoje literatūroje sutinkamų bei nagrinėjamo darbo kontekste svarbių sąvokų turinio atskleidimui. Aiškus bei tikslus sąvokų turinio identifikavimas yra būtinas tolimesnei duomenų bazių teisinės apsaugos problematikai skaitmeninės ekonomikos kontekste ištirti. Istorinis/genetinis metodas – šio metodo pagrindu nagrinėjamos vyravusios ir dabar vyraujančios ekonominės, socialinės, politinės, tarptautinės ir kitos sąlygos, atskleidžiančios įtvirtinto teisinio reguliavimo priežastis. Tai ne tik atskleidžia, kodėl reglamentavimas numato būtent tokią duomenų bazių teisinę apsaugą bei su ja susijusias taisykles, kokios yra įtvirtintos šiuo metu, bet ir suteikia galimybę darbo autoriui įvertinti reikšmingus minėtų sąlygų visuomenėje pasikeitimus, sąlygojančius poreikį keisti ar kitaip aiškinti bei taikyti teisės aktuose numatytas taisykles. Teleologinis metodas yra pasitelktas aiškinant Direktyvos ir joje įtvirtintų normų tikslus, remiantis įstatymo leidėjo ketinimais, išreikštais Direktyvos preambulėje ar *travaux préparatoires*. Galiausiai, loginis metodas naudojamas vertinant dabartinio duomenų bazių teisinės apsaugos reguliavimo ir teismų praktikos kritikos pagrįstumą, taip pat tiriant norminę ir specialiąją literatūrą, pateikiant samprotavimus, grindžiant asmeninę autoriaus poziciją bei darant apibendrinimus, išvadas.

Darbo originalumas. Duomenų bazių teisinės apsaugos problematika skaitmeninės ekonomikos kontekste Lietuvos teisės mokslo atstovų dar nebuvo tirta. Apskritai duomenų bazių reglamentavimą bei jį plėtojančią teismų praktiką yra analizavę vos du Lietuvos teisės mokslininkai – Vytautas Mizaras ir Ramūnas Birštonas. Vytautas Mizaras monografijoje „*Autorių teisė*“ išanalizavo duomenų bazių gamintojo *sui generis* teises, *sui*

generis apsaugos teisinę prigimtį, šios apsaugos objektą, sąlygas bei apimtį¹⁶. Tuo metu Ramūnas Birštonas daktaro disertacijoje „*Duomenų bazių teisinė apsauga*“ kompleksiškai ištyrė duomenų bazių teisinį institutą – išanalizavo duomenų bazių teisinės apsaugos principus, duomenų bazės sąvokos turinį, duomenų bazių autorių teisių apsaugą, duomenų bazių *sui generis* apsaugą ir nesąžiningos konkurencijos teisės taikymą duomenų bazių apsaugai. Taip pat atskiruose moksliniuose straipsniuose Ramūnas Birštonas ištyrė problematiką, susijusią su autorių teisių ir *sui generis* teisių į duomenų bazes subjektais¹⁷ bei išnagrinėjo ir palygino Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose pateiktas duomenų bazių sąvokas¹⁸. Paminėtina, kad šių mokslininkų darbai duomenų bazių teisinės apsaugos tematika yra publikuoti prieš kiek daugiau nei 10 metų, todėl, nors šie darbai dėl juose pateiktų išvalgų ir nėra praradę svarbos, tačiau nereflektuoja aktualiausių duomenų bazių teisinės apsaugos problemų ir su tuo susijusių klausimų. Taip pat, pažymėtina, kad naujausioje užsienio teisės literatūroje duomenų bazių teisinės apsaugos problematikos skaitmeninėje ekonomikoje tema sulaukia vis daugiau dėmesio ir, nors pakankamai fragmentiškai, bet yra tirama. Išskirtiniu minėtos problematikos išryškinimu pasižymi Matthias Leistner, kurio straipsnyje „*Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform*“ aptariamai *sui generis* teisinės apsaugos trūkumai skaitmeninės ekonomikos sąlygomis ir galimi jų sprendimo būdai bei Cristiana Sappa straipsnyje „*How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis*“, kuriame atkreipia dėmesį į teisinės apsaugos nesuteikiančias duomenų bazių gamintojų investicijas į duomenų kūrimą.

Svarbiausi darbe nagrinėti šaltiniai. Atsižvelgiant į tai, kad šiame rašto darbe yra nagrinėjama duomenų bazių teisinės apsaugos problematika, didžiausias dėmesys yra Direktyvos nuostatomis ir jų aiškinimui ESTT praktikoje. Itin reikšmingą įtaką darbo rengimui turėjo Europos Komisijos užsakytos studijos ir parengti pranešimai ir darbo dokumentai, Ramūno Birštono daktaro disertacija „*Duomenų bazių teisinė apsauga*“, taip pat Vokietijos teisės mokslininkų straipsnių pagrindu parengtas leidinys „*Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*“ (o ypač svarbus Matthias Leistner straipsnis „*Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform*“) ir Vytauto Mizaro monografija „*Autorių teisė*“.

¹⁶ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 131-159.

¹⁷ BIRŠTONAS, R. Autorių teisių ir *sui generis* teisių į duomenų bazes subjektai. *Jurisprudencija*, 2009, 2(116), p. 211–227.

¹⁸ BIRŠTONAS, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*, 2006, 3(81); 13–20.

1. DABARTINIS DUOMENŲ BAZIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS, TEISINĖ APSAUGA IR SKAITMENINĖ EKONOMIKA

1.1. Duomenų bazės sąvoka

Nors šio mokslinio darbo tema yra skirta duomenų bazių teisinės apsaugos analizei, tačiau kyla būtinybė išanalizuoti ir pačios duomenų bazės sąvoką, nes šiuolaikiniame technologijų pasaulyje kasdien susiduriame su pačių įvairiausių duomenų kūrimu, rinkimu, saugojimu ir (ar) jų panaudojimu. Be to, manytina, kad objekto atitiktis duomenų bazės sąvokai taip pat turi būti vertinama kaip pirminis duomenų bazių teisinės apsaugos kriterijus.

Plačiojoje visuomenėje duomenų bazė yra suprantama kaip sutvarkytas duomenų rinkinys, kuris paprastai yra saugomas ir prieinamas elektroninėje erdvėje. Be abejo, tokia duomenų bazės samprata yra atėjusi iš informacinių technologijų mokslo. Žymus kompiuterių ir duomenų bazių srities mokslininkas Ramez Elmasri dar 1989 metais išskyrė keletą duomenų bazei būdingų bruožų. Pirma, duomenų bazė yra susijusių duomenų¹⁹ rinkinys²⁰. Antra, duomenų bazė atspindi tam tikrą realaus pasaulio aspektą. Trečia, duomenų bazė yra logiškai ir nuosekliai pateiktų duomenų rinkinys. Tai reiškia, kad atsitiktinai išdėlioti duomenys negali būti vadinami duomenų baze. Ketvirta, duomenų bazė yra sukurta tam tikram tikslui ir ji turi numatytą vartotojų grupę. Tačiau aukščiau paminėtą duomenų bazės sampratą buvo galima vertinti tik kaip ekspertinę nuomonę, kadangi 1989 metais nei viena pasaulio valstybė teisės aktuose nebuvo apibrėžusi duomenų bazės sąvokos.

Vis dėlto, ši padėtis pasikeitė 1996 metais, įsigaliojus Direktyvai. Tai buvo pirmasis teisės aktas, kuriame buvo įtvirtinta duomenų bazės sąvoka. Direktyvos 1 straipsnio 2 dalis numatė, kad terminas „duomenų bazė“ reiškia pavienių darbų, duomenų ar kitokios metodiškai arba sistemingai sutvarkytos ir individualiai elektroniniu arba kitokiu būdu prieinamos medžiagos rinkinius. Tačiau duomenų bazės apibrėžtis Direktyvoje neapsiriboja vien prieš tai minėta nuostata. Anot Ramūno Birštono, Direktyvos 1 straipsnio 1 dalis numato dar vieną duomenų bazės apibrėžčiai aktualų bruožą – duomenų bazės gali būti bet kokios formos²¹. Be to, Direktyvos leidėjai 1 straipsnio 3 dalyje aiškiai nurodė, kad

¹⁹ Ramez Elmasri duomenis apibrėžė kaip faktus, kuriuos galima užfiksuoti ir kurie turi netiesioginę reikšmę.

²⁰ ELMASRI, R.; NAVATHÉ, S. B., *Fundamentals of Database Systems Fourth Edition*. Boston: Addison-Wesley Longman Publishing Co, 2003, p. 4.

²¹ Nors lietuviškame Direktyvos vertime 1 straipsnio 1 dalis skamba taip: „Ši Direktyva apima duomenų bazių bet kokio pobūdžio apsaugą“. Autoriaus nuomone, tai klaidingas vertimas, nes kitomis kalbomis ši dalis nurodo, kad Direktyva apima bet kokios formos duomenų bazių apsaugą, o ne duomenų bazių bet kokio pobūdžio apsaugą. Lietuviškas vertimas nelogiškas vien todėl, kad Direktyva įtvirtina tik dvejopą – autorių teisės ir *sui generis* teisių – duomenų bazių apsaugą, tuo tarpu duomenų bazės gali būti saugomos ir sutarčių teisės, deliktų, komercinių paslapčių teisės normomis ir pan.

Direktyva reglamentuojama apsauga netaikoma kompiuterinėms programoms, naudojamoms elektroniniu būdu pasiekiamų duomenų bazių sudarymui arba tvarkymui.

Taigi, remiantis Direktyvos turiniu, galima išskirti šiuos septynis duomenų bazės požymius: (i) bet kokios formos; (ii) kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga; (iii) rinkiniai; (iv) kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga, sudarantys rinkinį, yra pavieniai; (v) metodiškai arba sistemingai išdėstyti; (vi) individualiai prieinami; (vii) prieinami elektroniniu arba kitokiu būdu²². Žemiau šie požymiai aptariami atskirai.

Pirmas požymis – duomenų bazės gali būti bet kokios formos. Tai reiškia, kad duomenų bazės sąvoka apima tiek elektronines duomenų bases, tiek neelektronines duomenų bases, kaip numato Direktyvos preambulės 14 punktas. Neelektroninėmis duomenų bazėmis yra laikomos duomenų bazės, pateiktos ant materialaus daikto, pavyzdžiui, popieriaus. Standartiškai neelektroninių duomenų bazių pavyzdžiais pateikiamos – telefonų knygos, enciklopedijos, žodynai. Vis dėlto, pažymėtina, kad šio darbo nagrinėjimo dalykas yra duomenų bazių apsauga skaitmeninėje ekonomikoje, todėl šiame darbe aktualios yra tik elektroninės duomenų bazės.

Antras požymis – duomenų bazės turinys yra sudarytas iš kūrinių, duomenų ar kitokios medžiagos. Iš pirmo žvilgsnio gana platus duomenų bazės turinio elementų spektras yra šiek tiek stebinant. Pati sąvoka „duomenų bazė“ sufleruoja, kad duomenų bazė yra sudaryta tik iš duomenų, tačiau Direktyvoje numatoma, kad duomenų bazė taip pat gali būti sudaryta iš kūrinių ir kitokios medžiagos. Pažymėtina, kad Direktyva nenurodo kūrinių, duomenų ir kitokios medžiagos sąvokų reikšmės. Tiesa, kūrinių sąvokos apibrėžtis yra aiški, kadangi randama autorių teises reglamentuojančiuose teisės aktuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme (toliau – ATGTI)²³. Atsižvelgiant į tai, kad Direktyva saugo autorių teises, „kūriniai“ turėtų reikšti atskirus autorių kūrinius, tokius kaip literatūros ar meno kūriniai, kurie yra įtraukti į duomenų bazę. Daugiau neaiškumo kelia duomenų sąvoka, kadangi intelektinę nuosavybės apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose ši sąvoka nėra apibrėžiama. Todėl, aiškinant šias sąvokas, telieka remtis tik įstatymo leidėjo nepatvirtintomis pozicijomis. Teisės mokslininkai Simon Chalton ir Mark Davison aiškindami duomenų sąvoką remiasi žodynuose pateikiama žodžio „duomenys“ (angl. *data*) reikšme²⁴. Štai lietuvių kalbos

²² Pažymėtina, kad šio darbo nagrinėjimo dalykas yra duomenų bazių apsauga skaitmeninėje ekonomikoje, todėl išimtinai aktualios yra elektroninės duomenų bazės.

²³ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 50-1598. Šio įstatymo 2 straipsnio 30 punkte nurodyta, kad kūrinys – originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nepaisant jo meninės vertės, išraiškos būdo ar formos.

²⁴ CHALTON, S. *The Legal Protection of Databases*. London: Thorogood, 2001, p. 2.

DAVISON, M. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge University Press, 2003, p. 73.

žodynas nurodo, kad duomenys (duomuo) yra tai kas duota, kuo remiamasi, darant išvadas²⁵. Iš esmės taip pat aiškinama ir angliška sąvoka „data“²⁶. Taigi, duomenys yra tokie faktai ar dalykai, kurie nėra žinios, tačiau yra žinių sukūrimo pagrindas. Pažymėtina, kad dažniausiai duomenys pasižymi skaitine išraiška. Tačiau dar labiau neaiški yra „kitokios medžiagos“ kategorija. Visų pirma, dėl to, jog ši kategorija suponuoja tai, kad tiek kūriniai, tiek duomenys taip pat turėtų būti laikomi medžiagomis, o tiksliau – specifinėmis medžiagos rūšimis. Remiantis lietuvių kalbos žodynu, medžiaga šio darbo kontekste gali turėti dvi reikšmes: (i) daiktai, žaliava, iš kurios kas daroma, susideda, arba (ii) surinktos žinios kuriam nors reikalui. Pirmosios kategorijos „medžiaga“ reikšmės taikymas lemtų itin platų duomenų bazės turinio aiškinimą. Tuo tarpu, antrosios šios kategorijos reikšmės taikymas, autoriaus nuomone, galimai suformuotų koliziją tarp medžiagos ir duomenų sąvokų, kadangi, duomenys neturėtų būti painiojamos su žiniomis. Vis dėlto, tokiai pozicijai prieštarauja Mark Davison, teigdamas, kad tiek kūriniai, tiek duomenys, tiek kitos medžiagos turėtų būti laikytinos informacijos sinonimu²⁷. Kalbant apie „kitokios medžiagos“ kategoriją, pažymėtina, kad Direktyvos preambulės 17 punktą eksplacitiškai nurodo šios kategorijos pavyzdžius: tekstai, garsai, vaizdai, skaičiai, faktai ir duomenys. Darbo autorius visiškai pritaria Ramūno Birštono nuomonei, kad duomenų bazės turiniui yra būdingas neapibrėžtumas, lemiantis labai plačią duomenų bazės sąvoką²⁸. Taigi, į duomenų bazės turinį gali patekti įvairūs objektai.

Trečias požymis – duomenų base laikytini tik kūriniai, duomenų ar kitokios medžiagos rinkiniai. Kitaip tariant, vienas kūrinys ar duomuo negali būti laikomas duomenų base. Būtent duomenų rinkinys kaip visuma arba esminė jo dalis, o ne atskiras duomenų bazės turinio elementas yra saugomas Direktyvos²⁹.

Ketvirtas požymis – kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga, sudarantys rinkinį, yra pavieniai, t. y. išlaikantys savo individualumą ir atlieka savo funkciją nepriklausomai nuo kitų rinkinio elementų. Dėl šios priežasties, duomenų base nelaikytini paskiras garsas, kadras ar žodis, nes jie negali atlikti savo tikrosios funkcijos – perteikti kaip visumą garsinę, vaizdinę, tekstinę informaciją / medžiagą. Būtent šis požymis apriboja rinkinių, laikytinų duomenų bazėmis, skaičių.

²⁵ Lietuvių kalbos institutas. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.

²⁶ ALLEN, R. E. et al. *The Concise Oxford dictionary of current English*. Oxford: Oxford University Press, 1990. Šiame žodyne teigiama, kad data – known facts or things used as a basis for inference or reckoning.

²⁷ DAVISON, M. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge University Press, 2003, p. 73.

²⁸ BIRŠTONAS, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje [interaktyvus]. *Jurisprudencija*, 2006, 3 (81), p. 15. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2893/2696>>.

²⁹ Direktyvos 3 straipsnio 2 dalyje, 13 straipsnyje bei preambulės 18, 26, 27 punktuose.

Penktas požymis – kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga yra metodiškai arba sistemingai sutvarkyta. Visgi, kaip pastebi Ramūnas Birštonas, ši Direktyvos lietuviškame vertime nurodyta formuluotė nėra visiškai tiksli³⁰. Pasak mokslininko, žodis „sutvarkyta“ turėtų būti pakeistas žodžiu „išdėstyta“, kadangi sutvarkymas sudaro klaidingą prielaidą manyti, kad duomenų bazės turinį sudarantys elementai gali būti tarpusavyje suderinti³¹. Tokiu būdu prieštaraujama vienam esminių duomenų bazės požymiui, kad kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga, sudarantys rinkinį, turi būti pavieniai. Laikytina, kad rinkinio elementai yra išdėstyti metodiškai ir sistemingai, kuomet medžiaga / informacija yra išdėstoma, laikantis tam tikrų eiliškumą lemiančių kriterijų, pavyzdžiui, abėcėlės, laiko, dalyko ir pan. Taigi, svarbu, kad kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga, sudarantys rinkinį nebūtų išdėstyti atsitiktinai. Vis dėlto, pažymėtina, kad Direktyvos preambulės 20 punktas numato, kad aptariamas požymis nėra būtinas ir iš esmės nėra aktualus elektroninės duomenų bazės atveju. Šis požymis yra pakeičiamas individualaus prieinamumo požymiu³².

Šeštas požymis – kūriniai, duomenys arba kita medžiaga yra individualiai prieinami. Kaip nurodo Mark Davison, šis reikalavimas lemia, jog duomenų bazė turi būti išreikšta materialiai, t. y. užfiksuota materialiojoje laikmenoje³³. Be to, aptariamas požymis lemia būtinybę duomenų bazei turėti paieškos sistemą. Neelektroninių duomenų bazių atveju paieškos sistemos funkciją atlieka, pavyzdžiui, turinys, o elektroninėms duomenų bazėms pakanka turėti programinę paieškos funkciją (angl. *find / search*).

Septintas požymis – duomenų bazės prieinamos elektroniniu arba kitoku būdu. Iš esmės šis požymis itin glaudžiai siejasi su Direktyvos 1 straipsnio 1 punkte identifikuojamu požymiu – duomenų bazės gali būti bet kokios formos.

Įgyvendinant Direktyvą, Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas ATGTĮ taip pat apibrėžė duomenų bazės sąvoką: duomenų bazė – susistemintas ar metodiškai sutvarkytas kūrinių, duomenų arba kitokios medžiagos rinkinys, kuriuo galima individualiai naudotis elektroniniu ar kitu būdu, išskyrus kompiuterių programas, naudojamas tokių duomenų bazėms kurti ar valdyti. Būtent Direktyvoje ir ATGTĮ apibrėžtos duomenų bazės sąvokos yra aktualios Lietuvos teisinei sistemai. Tačiau esant dviejų sąvokų koegzistencijai, natūralu, jog kyla klausimas, ar šios sąvokos nėra viena kitai prieštaraujančios. Nors iš pirmo žvilgsnio lietuviškoji duomenų bazės sąvoka iš esmės nesiskiria nuo aprobuotos

³⁰ BIRŠTONAS, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje [interaktyvus]. *Jurisprudencija*, 2006, 3 (81), p. 15. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2893/2696>>.

³¹ *Ibid.*, p. 15.

³² *Ibid.*, p. 16.

³³ DAVISON, M. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge University Press, 2003, p. 70.

Europos Bendrijos (dab. Europos Sąjungos) sąvokos, tačiau pastebėtina, kad tarp šių apibrėžimų egzistuoja du skirtumai.

Pirma, ATGTĮ nurodo, kad kūrinių, duomenų arba kitokios medžiagos rinkinys turi būti prieinamas individualiam naudojimuisi. Tokia formuluotė skiriasi nuo Direktyvoje nurodomo reikalavimo, numatančio, kad rinkinį sudaranti medžiaga būtų individualiai prieinama. Darbo autoriaus manymu, individualaus naudojimosi kriterijus iš esmės yra niekinis, kadangi nedaro jokio poveikio duomenų bazės apibrėžčiai. ATGTĮ aiškinamasis raštas taip pat nepaaiškina įstatyme numatytos formuluotės prasmės. Dėl šios priežasties, manytina, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas nesąmoningai ir klaidinančiai perkėlė Direktyvoje numatytą individualaus prieinamumo kriterijų³⁴.

Antra, ATGTĮ nenustato reikalavimo, kad kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga, sudarantys rinkinį, būtų pavieniai. Taigi, Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas gerokai praplečia duomenų bazės sąvoką, kadangi Direktyvoje numatomas kriterijus, kad duomenų bazės turinio elementai turi išlaikyti savo individualumą ir atlikti savo funkciją nepriklausomai nuo kitų rinkinio elementų, gerokai susiaurina objektų, laikytinų duomenų baze, ratą. Šio požymio atsisakymas reiškia, kad duomenų bazėmis gali būti traktuojami garso, vaizdo įrašai, literatūriniai tekstai. Vis dėlto, manytina, kad ir šiuo atveju Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas padarė nesąmoningą klaidą, duomenų bazei nenumatydamas reikalavimo, kad šios turinio elementai turi būti pavieniai³⁵. Tokią išvadą galima padaryti, įvertinus aplinkybę, kad ATGTĮ aiškinamajame rašte numatyta, jog ATGTĮ yra suderintas su Direktyva.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad ne bet kokie duomenys gali būti įvardijami kaip duomenų bazės ir kilus ginčams kiekvienu atveju būtina vertinti individualiai, tuomet jų vertintojais tampa teismai. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad duomenų bazės sąvoka gali būti laikoma pakankamai talpia, kad galėtų būti pritaikoma tiek skaitmeninės ekonomikos, tiek kituose kontekstuose.

³⁴ BIRŠTONAS, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje [interaktyvus]. *Jurisprudencija*, 2006, 3 (81), p. 18. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2893/2696>>.

³⁵ *Ibid.*

1.2. Dviguba teisinė apsauga – autorių teisių ir *sui generis* apsaugos

1.2.1. Autorių teisių apsauga

Šiandien nekyla jokių klausimų, jog duomenų bazė yra intelektinės nuosavybės objektas. Natūralu, kad intelektinės nuosavybės objektui turi būti suteikiama apsauga. Intelektinės nuosavybės teisėje egzistuoja dvi paskiros ir galinčios persidengti apsaugos rūšys – autorių teisių apsauga ir pramoninės nuosavybės teisių apsauga.

Pažymėtina, kad pramoninės nuosavybės teisių apsauga paprastai yra nukreipta saugoti labai konkrečius objektus, pavyzdžiui, patentus, pramoninį dizainą, prekių ir paslaugų ženklus, firmų vardus, puslaidininkinių gaminių topografijas ir pan. Pramoninės nuosavybės teisių apsauga iš esmės saugo baigtą objektą, t. y. tokį, kuris nėra nuolat papildomas. Baigtinumo kategorija nėra būdinga duomenų bazėms, kadangi elektroninės jų versijos dažnu atveju yra reguliariai atnaujinamos. Manytina, jog tai galėjo būti viena iš priežasčių, kodėl įstatymų leidėjai nusprendė duomenų bazėms suteikti autorių teisių apsaugą. Be to, kompiuterių programų priskyrimas autorių teisių objektų sąrašui taip pat, tikėtina, buvo svarbus veiksnys, nusprendžiant į minėtą sąrašą priskirti ir duomenų bazes³⁶. Visgi, Ramūnas Birštonas išskiria du pagrindinius motyvus, lėmusius autorių teisės pasirinkimą duomenų bazių teisinei apsaugai. Pirma, duomenų bazė laikytina literatūriniu kūriniumi, kadangi jos turinys dažniausiai yra išreiškiamas grafiškai. Antra, autorių teisių apsauga reikalauja gana nedidelių kaštų, kadangi autorių teisių apsaugai nėra būtina registracija³⁷. Be abejo, faktas, kad Berno konvencijos³⁸ 2 straipsnio 5 dalis numatė autorių teisių apsaugą kūrinių rinkiniams taip pat neabejotinai buvo reikšminga aplinkybė. Remiantis ankstesniame skyriuje pateikta duomenų bazės sąvoka galima teigti, kad kūrinių rinkinio kategorija yra itin panaši į duomenų bazės kategoriją, o esant tam tikroms sąlygoms šios kategorijos gali būti tapačios. Tačiau, Berno konvencijos 2 straipsnio 5 dalies normą vertinant pažodžiui, pastebėtina, jog ši nenumatė duomenų ar kitokios medžiagos rinkinių apsaugos. Taigi, teisės moksle kilo ginčas, ar duomenų, kitokios medžiagos rinkiniai turi patekti į Berno konvencijos saugomų objektų sąrašą. Galima teigti, kad šis ginčas baigėsi priėmus TRIPS sutartį³⁹. Šios sutarties 10 straipsnio 2 punktas įtvirtino, kad saugomi yra rinkiniai, sudaryti tiek iš duomenų, tiek kitos medžiagos.

³⁶ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 51.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-988.

³⁹ 1994 m. gruodžio 23 d. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, *OJL* 336, 1994 m., 11 skyrius, 21 tomas, p. 305–324.

Remiantis Berno konvencija, duomenų bazė yra autorių teisių objektas. Vis dėlto, autorių teisių apsauga nėra įgyjama objektui patekus į autorių teisių objektų sąrašą. Esminis kriterijus objektui (taigi ir duomenų bazei) suteikiant autorių teisių apsaugą yra originalumas. Pateikti universalią originalumo sampratą yra labai sudėtinga. Nei tarptautiniai teisės aktai, nei atskirų valstybių įstatymai nenurodo jokių originalumo konstatavimui būtinų kriterijų⁴⁰. Objekto originalumas turėtų būti vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju. Vis dėlto, pastebėtina, kad skirtingų rūšių kūriniams taikomas skirtingas originalumo lygis. Pavyzdžiui, tradiciniams, meniškumu pasižymintiems kūriniams (grožinės literatūros knygoms, paveikslams), taikomas aukštesnis originalumo reikalavimas nei naujoms kūrinių rūšims (duomenų bazėms, kompiuterių programoms), kadangi tokie kūriniai kaip duomenų bazės, kompiuterių programos pasižymi žemesniu kūrybiniu lygiu⁴¹. Funkcinė nauda, o ne meninės inspiracijos lemia pastarųjų kūrinių atsiradimą, o tam, kad tinkamai įvykdytų funkcinę paskirtį, tokie kūriniai kaip duomenų bazės savaime pasižymi itin ribotu originalumo laipsniu. Bet kokių atveju, manytina, kad objektas gali būti originalus tik tada, kai jis sukuriamas kaip intelektinės kūrybos rezultatas. Vis dėlto, duomenų bazių atveju, atsižvelgiant į šio objekto požymius, manytina, kad originalumo kriterijus yra išpildomas tik originaliai metodiškai, sistemingai išdėstant ar parenkant duomenų bazės turinį^{42, 43}. Kiti duomenų bazės požymiai, nurodyti šio skyriaus pirmoje dalyje, negali būti nulemti intelektinių kūrėjo pastangų. Pažymėtina, kad duomenų bazės turinį sudarančių elementų parinkimas ir išdėstymas, kaip intelektinės veiklos rezultatas, dažniausiai yra būdingas neelektroninėse duomenų bazėse. Paieška elektroninėse duomenų bazėse įprastai remiasi ne tam tikru turinio elementų išdėstymu, bet integruota paieškos sistemos funkcija. Vadinasi, elektroninės duomenų bazės iš esmės nepalieka jokios vietos intelektinei kūrybai. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, jog elektroninės duomenų bazės gali pasižymėti originaliu turinio parinkimu bei tokiu būdu įgyti autorių teisių apsaugą. Visgi, šio darbo autoriaus nuomone, darytina išvada, kad *autorių teisių suteikiama apsauga nėra pritaikyta elektroninėms duomenų bazėms, kadangi elektroninės duomenų bazės dėl savo funkcinės paskirties ir paieškos sistemos užtektinumo turi ribotas galimybes įgyvendinti originalumo kriterijų.*

⁴⁰ USONIENĖ, J. *Kūrinio originalumo samprata*. Jurisprudencija, 2005, 78(70), p. 78.

⁴¹ *Ibid.*, p. 80.

⁴² Direktyvos 3 straipsnis.

⁴³ Kaip Birštonas yra pažymėjęs: „originalumo reikalavimas turi būti susietas ne su įeinančių elementų transformacija ir ne su duomenų bazės turiniu apskritai, bet išimtinai su turinio parinkimo ir išdėstymu“. BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 62.

Tokiu atveju vienintelė galimybė (elektroninei) duomenų bazei įgyti autorių teisių apsaugą – itin žemas originalumo standartas. Būtent žemu originalumo standartu pasižymi viena iš originalumo sampratų, pagal kurią originalumas vertinamas nustatant, ar veiklos rezultatas nėra nukopijuotas. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse ši samprata yra žinoma kaip „*sweat of the brow*“ doktrina⁴⁴. Remiantis šia originalumo samprata, pakankamas autoriaus investicijų (darbo, pastangų) atlikimas į objekto sukūrimą yra užtektinas pagrindas konstatuoti tokio objekto originalumą⁴⁵. Formuluojuot pagrindinį šios doktrinos mintį per neiginį, objektas yra originalus, jei nėra nukopijuotas. Manytina, kad „*sweat of the brow*“ doktrina originalumo standartą pažemina iki tokio lygio, kad iš esmės originalumo reikalavimą apskritai eliminuoja iš objekto kaip kūrinio vertinimo, o kartu ir autorių teisės apsaugos suteikimo. Vadinasi, remiantis šia doktrina, nėra būtina, kad autorius užsiimtų intelektine, kūrybine veikla tam, kad jo sukurtas objektas būtų pripažintas kūriniumi ir saugomas autorių teisės. Objekto kūrimo procese autoriaus mechaniškai, automatiškai, be intelektinių pastangų atliekamos užduotys yra pakankamos, kad toks objektas įgytų kūrinio statusą ir autorių teisės apsaugą⁴⁶. Pažymėtina, kad bendrosios teisės tradicijos šalių teismuose ši doktrina buvo taikoma ilgą laiką ir suteikė autorių teisių apsaugą objektams, kuriuos galima apibūdinti kaip faktų rinkinius. Remiantis šia doktrina, duomenų bazės yra saugotinos pagal autorių teisių apsaugą. Vis dėlto, 1991 metais Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) Aukščiausiasis Teismas gerai žinomoje byloje *Feist Publication prieš Rural Publication*⁴⁷, priėmė sprendimą, kuriuo griežtai atsisakė taikyti „*sweat of the brow*“ doktriną ir nusprendė, kad autoriaus investicijos į objekto sukūrimą savaime neturi suteikti autorių teisių apsaugos. Šioje byloje Aukščiausiasis Teismas palaikė „*sweat of the brow*“ doktrinai oponuojančią sampratą – subjektyvaus (kūrybinio) originalumo doktriną – kuri kelia reikalavimą, kad objekte būtų matomas autoriaus kūrybiškumas tam, kad šis galėtų būti laikomas intelektinės veiklos rezultatu⁴⁸. Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad iš JAV Konstitucijos kyla nuostata, kad autorių teisių apsauga gali būti suteikiama tik tiems kūriniams, kurie demonstruoja minimalų

⁴⁴ *Ibid.*, p. 60.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ SAKSENA, H. *Doctrine of Sweat of the Brow* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1398303>>.

⁴⁷ Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas. 1991 m. kovo 27 d. sprendimas *Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Company, Inc.*, Nr. 499 U.S. 340 (111) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/499/340>>.

Šioje byloje vienas telefonų knygos leidėjas (atsakovas) atsisakė suteikti kitam telefonų knygos leidėjui (ieškovui) adresatų sąrašą ir tuomet ieškovas perkėlė didelę dalį ieškovo telefonų knygoje esančių adresatų sąrašo be ieškovo sutikimo. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad adresatų sąrašas nėra saugomas autorių teisės trūkstant originalumo.

⁴⁸ DAVISON, M. *The legal protection of databases*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 15.

kūrybiškumą. Teismo nuomone, kūriniais, kurie yra sunkaus rinkimo ir sistemingo išdėstymo rezultatas, pavyzdžiui, telefonų knyga, trūksta Konstitucijos reikalaujamo minimalaus kūrybingumo. Šis JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas reiškia, kad „*sweat of the brow*“ doktrina yra netaikytina apskritai ir JAV teismuose ateityje taikoma nebus⁴⁹. Tiesa, kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių (Australijos, Kanados) teismai ir toliau taiko „*sweat of the brow*“ doktriną. Visgi, pažymėtina, jog, nepaisant išimtinių atvejų, būtent subjektyvaus (kūrybinio) originalumo doktrina gana ilgą laiką vyrauja kontinentinėje Europoje⁵⁰. Dėl šios priežasties, duomenų bazės nepasižyminčios pakankamu jose išreikštu kūrybiškumu negalėjo būti saugomos remiantis autorių teise. Suprantama, kad tokiu atveju neoriginalios duomenų bazės (o jų yra didžioji dauguma) iš esmės liko be teisinės apsaugos. Neatmestinas variantas, kad jokios realios duomenų bazių teisinės apsaugos nebuvimas išimtiniais atvejais galėjo paskatinti Prancūzijos, Vokietijos ir Olandijos teismus priimti sprendimus suteikti autorių teisių apsaugą, nepaisant to, kad duomenų bazių turinio elementų parinkimas, išdėstymas nepasižymėjo originalumu. Tiesa, tokią situaciją, kai teismų sprendimai prieštarauja galiojančiai teisei, sunku įvertinti kitaip nei ydinga. Todėl, siekiant, kad duomenų bazės visgi būtų teisiškai apsaugotos, praėjusio amžiaus pabaigoje pradėta svarstyti – kaip apsaugoti duomenų bazių gamintojų interesus, jų investicijas į duomenų bazių kūrimą ir pelnytą konkurencinį pranašumą. Pakankamai logišku ir racionaliu problemos sprendimo variantu buvo laikomas nesąžiningos konkurencijos normų taikymas. Atkreiptinas dėmesys, jog jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad „*sweat of the brow*“ doktrinos taikymą lėmė aplinkybė, kad tuo metu bendrosios teisės tradicijos valstybėse nebuvo susiformavęs nesąžiningos konkurencijos institutas⁵¹. Taip pat egzistavo galimybė Europos Bendrijos mastu atlikti autorių teisės reformą, remiantis Jungtinės Karalystės pavyzdžiu, taikyti „*sweat of the brow*“ doktriną. Be abejo, egzistavo galimybė ir nekeisti nieko, taip neapsaugant duomenų bazių ir jų turinio neliečiamumo. Vis dėlto, Europos Bendrija nusprendė pasirinkti kitą, alternatyvų variantą – sukurti ir įveiklinti duomenų bazių *sui generis* teisinę apsaugą.

⁴⁹ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 67.

⁵⁰ HUGENHOLTZ, P. B. Something Completely Different: Europe's Sui Generis Database Right. *The Internet and the Emerging Importance of New Forms of Intellectual Property* [interaktyvus], p. 221. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ivir.nl/publicaties/download/Chapter9_ILS37.pdf>.

⁵¹ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 60.

1.2.2. *Sui generis* teisinė apsauga

1996 metais Europos Bendrijos įstatymų leidėjams priėmus Direktyvą atsirado visiškai nauja išimtinė intelektinės nuosavybės teisė, kuri buvo nauja ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje – duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisė⁵². Nors tarp teisės mokslininkų egzistuoja diskusija dėl *sui generis* teisės apsaugos objekto⁵³, tačiau, pastebėtina, jog vyraujanti pozicija yra ta, kad minima teisė saugo duomenų bazės turinį kaip visumą arba esminę to turinio dalį⁵⁴. Šio darbo autorius su pastarąja pozicija sutinka, todėl toliau šis klausimas darbe neanalizuojamas.

Sui generis teisė pasižymi tuo, kad ji yra įgyjama nepriklausomai nuo duomenų bazės originalumo. Duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisės įgijimo kriterijus – kokybiškai arba kiekybiškai esminės investicijos į duomenų bazės duomenų gavimą, tikrinimą ir pateikimą⁵⁵. Šiame kriterijuje galima išskirti net kelis reikalavimus.

Pirma, investicijos turi būti tokios, kad galėtų būti laikomos investicijomis. Direktyvos preambulės 7, 39 ir 40 punktai suponuoja, kad investicijos gali pasireikšti finansinėmis, profesinėmis, techninėmis, žmogiškosiomis, laiko, pastangų sąnaudomis. Vadinasi, kaip vienareikšmiškai teigiama teisės doktrinoje, investicijos turi būti suprantamos plačiai⁵⁶.

Antra, investicijos turi būti esminės⁵⁷. Šis reikalavimas duomenų bazių gamintojams nesuteikia pakankamo teisinio apibrėžtumo, kadangi sąvoka „esminės investicijos“ pasižymi reliatyvumu, todėl gali būti skirtingai interpretuojama. Deja, Direktyvoje nėra nurodomas investicijų lygis, išskyrus tai, kad preambulės 19 punkte teigiama, kad paprastai kelių muzikinių įrašų rinkinys kompaktinėje plokštelėje (CD) nepriklauso šios Direktyvos taikymo sričiai dėl to, kad investicija į jį nėra tokia didelė, kad ja vertėtų domėtis *sui generis* teisių požiūriu. Visgi, jis yra pakankamai neapibrėžtas ir negali būti laikomas patikimu orientyru, nustatant reikalaujamą investicijų lygmenį⁵⁸. Šiuo klausimu nėra pasisakęs ir ESTT. Vis dėlto, analizuojant teisinę literatūrą bei valstybių teismų

⁵² Taip pat Direktyva duomenų bazėms suteikė ir autorių teisių apsaugą. Abu duomenų bazių apsaugos tipai įgyjami nepriklausomai vienas nuo kito.

⁵³ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 138-140.

⁵⁴ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 97.

⁵⁵ Direktyvos 7 straipsnio 1 dalis.

⁵⁶ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 106, 107.

⁵⁷ Nors Direktyvos lietuviškas vertimas naudoja sąvoką „pakankamai didelės“, tačiau atsižvelgti anglišką Duomenų bazės direktyvos variantą, kuriame minimas *substantial investment*, manytina, kad tikslesnis vertimas yra „esminės“.

⁵⁸ DERCLAYE, E. *Database Sui Generis Right: What Is a Substantial Investment? A Tentative Definition* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=1131766>.

praktiką, pastebima bendra tendencija, kad esminių investicijų reikalavimas yra tenkinamas ir atlikus nedideles investicijas⁵⁹. Be to, pastebėtina, kad dėl investicijų lygio teismuose ginčai kyla gana retai, kadangi paprastai faktinės investicijos į duomenų bazes yra pakankamai reikšmingos⁶⁰.

Trečia, investicijos turi būti kokybiškai ir (arba) kiekybiškai esminės. Pažymėtina, jog ESTT yra pateikęs tam tikras pastabas dėl šio kriterijaus. ESTT teigimu, kiekybiškai vertinami išteklių yra tie, kuriuos galima išreikšti skaičiais, o kokybiškai vertinami išteklių yra pastangos, kurių negalima išreikšti skaičiais, pavyzdžiui, intelektinės pastangos arba energijos sąnaudos, kaip tai išplaukia iš Duomenų bazių direktyvos preambulės 7, 39 ir 40 punktų⁶¹. Taigi, kiekybiškai reikšminga investicija reiškia pinigų arba laiko, investuoto į duomenų bazę, kiekį, o kokybiškai reikšminga investicija – pastangas arba energiją, investuotą į duomenų bazę. Taigi, kategorija „kiekybė“ iš esmės labiau nusako investicijos rūšį⁶².

Ketvirta, investicijos turi būti skirtos duomenų bazės duomenų gavimui, tikrinimui ir pateikimui. Šis reikalavimas susilaukė nemenko tiek valstybių narių teismų, tiek ESTT dėmesio. Praėjus keletui metų nuo Direktyvos įsigaliojimo kilo diskusija dėl to, kaip turi būti vertinamos tos duomenų bazės, kurios yra sukuriamos kaip pagrindinės veiklos šalutinis produktas. Pavyzdžiui, kuomet sukuriamos radijo ir televizijos programos, o pagrindinė veikla yra radijo ir televizijos laidų kūrimas ir transliavimas⁶³ arba automobilių gamintojas sukuria duomenų bazę, kurioje kaupia duomenis apie pagamintų automobilių degalų eikvojimą ir pan. Pastebėtina, kad tokiais atvejais, duomenų bazių turinys yra sukuriamas pačių duomenų bazių gamintojų. Taigi, ar tokios duomenų bazės turi įgyti teisinę apsaugą, ar ne? Pastebėtina, kad tik įsigaliojus Duomenų bazių direktyvai Nyderlandų teismai pradėjo plėtoti „*spin off*“ teoriją, kuria remiantis teigta, kad šalutiniais pagrindinės veiklos produktais esančios duomenų bazės neturi įgyti *sui generis* teisinės

⁵⁹ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus], p. 53-54. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Svenska Spel AB* C-338/02, EU:C:2004:696, 28 punktą.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Organismos prognostikon agonon podofairou AE (OPAP)* C-444/02, EU:C:2004:697, 43 punktą.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Oy Veikkaus AB* C-46/02. EU:C:2004:694, 38 punktą.

⁶² Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus], p. 53-54. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

⁶³ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 111.

apsaugos⁶⁴. Tačiau Nyderlandų teismai, skirtingai nei ESTT, nėra laikytini oficialiais Europos Bendrijos (Europos Sąjungos) teisės aktų aiškintojais, todėl nenuostabu, kad bent dalinį teisinį aiškumą galėjo suteikti tik ESTT išaiškinimas. Netrukus po Nyderlandų teismų sprendimų, Jungtinės Karalystės, Suomijos, Švedijos ir Graikijos teismai kreipėsi į ESTT bylose C-444/02, C-338/02, C-46/02, C-203/02 ir paklausė iš esmės tokio klausimo – ar sprendžiant dėl *sui generis* teisinės apsaugos suteikimo, turi būti atsižvelgiama tik į tas investicijas, kurios skirtos tiesiogiai duomenų bazės gavimui, tikrinimui ir pateikimui, ar reikia atsižvelgti ir į tas investicijas, kurios skirtos pačių duomenų kūrimui? ESTT pateikė atsakymą – sąvoka „duomenų bazės duomenų gavimo, tikrinimo ir pateikimo investicijos“ reiškia išteklius, naudojamus ieškant egzistuojančių duomenų ir surenkant juos į duomenų bazę, bet ne išteklius, kurie naudojami kuriant tokius duomenis⁶⁵. ESTT, remdamasis Duomenų bazių direktyvos preambulės 19 punktu, taip pat konstatavo, jog ištekliai, naudojami duomenims, esantiems duomenų bazėje, sukurti nepriskirtini investicijoms šios duomenų bazės turiniui sukurti, todėl į šiuos išteklius negali būti atsižvelgiama vertinant, ar investicijos šiai duomenų bazei sukurti buvo pakankamai didelės⁶⁶. Taigi, pasak ESTT, investicijos į duomenų, sudarančių duomenų bazę, kūrimą negali būti laikomos investicijomis į duomenų bazės kūrimą (o tuo pačiu ir duomenų gavimą). ESTT pasirinko siauresnį sąvokos „duomenų gavimas“ aiškinimo būdą, nepriskiriant jai duomenų sukūrimo. ESTT atitinkamą aiškinimą taikė ir investicijų į duomenų tikrinimo atveju – ištekliai, kurie panaudoti duomenų tikrinimui duomenų kūrimo metu nėra laikytini investicijomis į duomenų tikrinimą⁶⁷. Kaip pažymi Ramūnas Birštonas, ESTT nepalaikė Nyderlandų teismų propaguotos „*spin off*“ teorijos, kadangi teismas nurodė, jog net duomenų bazei esant kaip šalutiniam pagrindinės duomenų bazių gamintojo veiklos produktui, tai neatima galimybės duomenų bazių gamintojui reikalauti *sui generis* teisinės apsaugos, jeigu įrodoma, kad duomenims gauti, tikrinti arba jiems pateikti reikėjo padaryti esmines investicijas, nepriklausiusias nuo išteklių, naudojamų duomenims kurti⁶⁸.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose Direktyvos 7 straipsnio 1 dalies, numatančio *sui generis* teisinės apsaugos įgijimo kriterijus, atitikmuo yra numatytas ATGTĮ 61 straipsnio

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 31 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Oy Veikkaus AB* C-46/02. EU:C:2004:694, 33 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. kovo 1 d. sprendimas *Football Dataco Ltd ir kt. prieš Yahoo! UK Ltd ir kt.* C-604/10, EU:C:2012:115, 34 punktas.

⁶⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 33 punktas.

⁶⁷ *Ibid.*, 34 punktas.

⁶⁸ *Ibid.*

1 dalyje, kuriame nurodyta, kad *sui generis* teisės yra suteikiamos duomenų bazių gamintojui įrodžius, kad parinkdamas, sudarydamas, tikrindamas bei pateikdamas duomenų bazės turinį padarė esminių kokybinių ir (ar) kiekybinių (intelektinių, finansinių, organizacinių) investicijų. Pastebėtina, kad tarp Direktyvos ir ATGTĮ šio apibrėžimo atžvilgiu egzistuoja keletas skirtumų.

Pirma, skirtingai nei Direktyvos lietuviškame vertime, kuriame įvardinamos „pakankamai didelės investicijos“, ATGTĮ naudojama „esminių investicijų“ kategorija. Paradoksalu, tačiau, šio darbo autoriaus nuomone, ATGTĮ naudojama kategorija yra tinkamesnė, todėl, kad angliška Direktyvos variante pateikta „*substantial investment*“ sąvoka. Atkreiptinas dėmesys, kad, nors iš pirmo žvilgsnio nematyti ryškaus skirtumo tarp pakankamai didelių investicijų ir esminių investicijų, tai galėtų turėti praktinių pasekmių, kadangi, autoriaus nuomone, sąvoka „esminis“ yra labiau reliatyvi nei sąvoka „pakankamai didelis“, kuri gali būti siejama su absoliučia išteklių išraiška.

Antra, ATGTĮ nurodomos investicijos į duomenų bazės turinio parinkimą ir sudarymą, o Duomenų bazių direktyva numato investicijas į duomenų bazės turinio gavimą. Manytina, kad tarp sąvokų „gavimas“ bei „parinkimas“ nematyti reikšmingo skirtumo. Visgi, šio darbo autoriaus nuomone, ATGTĮ naudojama sąvoka labiau nukreipia į jau egzistuojančios medžiagos, duomenų ekstrakciją, o tai atitinka gavimo sąvokos aiškinimą aktualiame ESTT praktikoje, todėl ši sąvoka galbūt net pranašesnė nei gavimo kategorija. „Sudarymo“ sąvoka, kaip nurodo Ramūnas Birštonas, yra talpesnė ir gali apimti tiek parinkimą, tiek tikrinimą, tiek pateikimą⁶⁹.

Trečia, ATGTĮ taip pat labai aiškiai nurodo, kas yra laikytina kiekybinėmis investicijomis – intelektinės, finansinės, organizacinės investicijos. Pastebėtina, kad tai prieštarauja anksčiau minėtai ESTT praktikai, kuri suformulavo, kad kiekybinės investicijos sietinos su finansų ir laiko resursais.

Vis dėlto, tarp Direktyvos 7 straipsnio 1 dalies ir ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies esantys skirtumai nevertintini kaip reikšmingi.

Duomenų bazių gamintojui, įvykdžius nurodytus reikalavimus *sui generis* teisinės apsaugos įgijimui, jam suteikiama *sui generis* teisė į duomenų bazę, kuri suteikia duomenų bazių gamintojui dvi teises – neleisti perkelti ir (arba) naujai panaudoti visą duomenų bazės

⁶⁹ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 116.

turinį arba esminę, jo dalį, kokybiškai ir (arba) kiekybiškai įvertinus. Šias teises duomenų bazių gamintojas turi visų trečiųjų asmenų atžvilgiu⁷⁰.

Perkėlimas⁷¹ yra suprantamas kaip nuolatinis arba laikinas visų bazės duomenų arba esminės jo dalies transformavimas į kitą terpę⁷² bet kokiomis priemonėmis ar bet kokiū būdu⁷³ ⁷⁴. Elektroninių duomenų bazių kontekste pastebėtina, kad ESTT yra pažymėjęs, jog *sui generis* teisinė apsauga neapima informacijos paieškos duomenų bazėje⁷⁵, todėl paprasta duomenų bazės turinio peržiūra kompiuterio ekrane nėra teisės perkelti pažeidimas.

Panaudojimas yra apibrėžiamas kaip duomenų bazės duomenų arba pakankamai esminės jų dalies pateikimas visuomenei platinant kopijas, nuomojant, operatyviosios (online) sistemos pagrindu arba kitais informacijos perdavimo būdais⁷⁶. Atkreiptinas, kad ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies 2 punkte, panaudojimas, nors tokia sąvoka ir nevartojama, suprantama taip pat kaip Direktyvoje, tačiau ATGTĮ papildomai nurodoma, kad platinimas gali pasireikšti parduodant, įskaitant viešą siūlymą jas pirkti ar tikslinę duomenų bazės kopijų reklamą, skatinančią vartotojus jas įsigyti. Panaudojimas nėra galimas be perkėlimo (atgaminimo). Tik perkėlus duomenų bazės turinį, pasidarius kopiją, galima panaudoti duomenis. Pastebėtina, kad panaudojimas nėra siejamas su komerciniais tikslais, nors Direktyvos kūrimo etape ši idėja buvo rimtai svarstyta.

Duomenų bazių gamintojams numatyta teisė riboti duomenų bazių turinio perkėlimą ir panaudojimą, kad šie būtų apsaugoti nuo neleistinų naudotojų veiksmų, tokiu būdu, darant žalą duomenų bazių gamintojų investicijoms⁷⁷. Kaip mini ir ESTT, *sui generis* teisė neegzistuoja be pagrindo – ja siekiama užtikrinti atlyginimą duomenų bazės sudarytojui už šios sukūrimą ir priežiūrą⁷⁸. Dėl šios priežasties, perkėlimas ir panaudojimas nurodo bet kokią veiksmą, kuriuo be duomenų bazės sudarytojo leidimo investicijų rezultatai

⁷⁰ Direktyvos preambulės 44 punktas: teisė uždrausti neteisėtai perkelti bazės duomenis arba jų dalį ir (arba) juos panaudoti siejama ne tik su piratinės konkuruojančios produkcijos gamyba, tačiau ir su bet kuriuo naudotoju, kuris savo veiksmais daro didelę žalą (kokybine ir kiekybine prasme) investicijoms.

⁷¹ Ramūnas Birštonas pastebi, kad perkėlimas yra atgaminimo atitikmuo.

⁷² ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies 1 punktas naudoja sąvoką „laikmena“, o lietuviškas Direktyvos vertimas naudoja sąvoką „lygmuo“. Direktyvoje nurodyta sąvoka pasižymi abstraktumu. Manytina, kad laikmenos sąvoka yra konkretesnė, aiškesnė ir labiau tinkanti duomenų bazių kontekste.

⁷³ Direktyvos 7 straipsnio 2 dalies b punktas.

⁷⁴ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 111.

⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 54 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. spalio 9 d. sprendimas *Directmedia Publishing GmbH prieš Albert-Ludwigs-Universität Freiburg* C-304/07, EU:C:2008:552, 51 punktas.

⁷⁶ Direktyvos 7 straipsnio 2 dalies b punktas.

⁷⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 45 punktas.

⁷⁸ *Ibid.*, 46 punktas.

pasivavinami arba padaromi prieinami visuomenei, taip atimant iš jo galimybę gauti atlyginimą, kuris padengtų investicijų sąnaudas⁷⁹. Panaudojimas apima bet kokią esminės dalies ar visos saugomos duomenų bazės turinio viešo platinimo veiksmą, kuriam nėra duotas leidimas⁸⁰. Šiuo klausimu nėra svarbus šio veiksmo pobūdis ir forma⁸¹.

Skirtingai nei autorių teisė, kuri saugo tik originalų duomenų bazės turinio parinkimą ar išdėstymą, *sui generis* teisė saugo visą duomenų bazės turinį arba esminę jo dalį, kiekybiškai arba kokybiškai įvertinus⁸². Tiesa, neaiškumą kelia tai, kas laikytina esmine duomenų bazės turinio dalimi. Šis klausimas yra aktualus duomenų bazių naudotojams, kadangi jie patenka į apibrėžtą padėtį perkeldami ar panaudodami duomenų bazių turinį. ESTT sprendimas pasirėmė Direktyvos preambulės 42 punktu⁸³ ir konstatavo, kad tiek kokybinis, tiek kiekybinis įvertinimas ar susijusi dalis yra esminė, turi priklausyti nuo dviejų veiksnių: (i) investicijų, padarytų kuriant duomenų bazę, ir (ii) žalos, padarytos investicijoms, perkeltant ar panaudojant duomenų bazės turinio dalį⁸⁴. Kiekybiškai esminė duomenų bazės duomenų dalis reiškia perkeltų ar panaudotų duomenų kiekį ir turi būti vertinama pagal visos šios duomenų bazės duomenų kiekį. Jei naudotojas perkelia ir (arba) panaudoja kiekybiškai esminę duomenų bazės, kuriai sukurti reikėjo esminių investicijų, turinio dalį, investicijos į perkeltą ar panaudotą dalį yra proporcingai tokios pat esminės⁸⁵. Kalbant apie kokybiškai esminę duomenų bazės dalį, ESTT nurodė, ji reiškia investicijų masą, panaudotą siekiant gauti, tikrinti ir pateikti turinį, kuris yra perkeliamas ar panaudojamas, neatsižvelgiant į tai, ar ši dalis sudaro kiekybiškai esminę duomenų bazės bendrojo turinio dalį. Net ir kiekybiškai neesminė duomenų bazės dalis gali reikšti esmines

⁷⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 51 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. kovo 1 d. sprendimas *Football Dataco Ltd ir kt. prieš Yahoo! UK Ltd ir kt.* C-604/10, EU:C:2012:115, 20 punktas.

⁸⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 67 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 5 d. sprendimas *Apis-Hristovich EOOD prieš Lakorda AD* C-545/07, EU:C:2009:132, 49 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. spalio 18 d. sprendimas *Football Dataco Ltd ir kt. prieš Yahoo! UK Ltd ir kt.* C-604/10, EU:C:2012:115, 20 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 5 d. sprendimas 2013 m. gruodžio 19 d. *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, EU:C:2013:850, 37 punktas.

⁸¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. spalio 18 d. sprendimas *Football Dataco Ltd ir kt. prieš Yahoo! UK Ltd ir kt.* C-604/10, EU:C:2012:115, 20 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 5 d. sprendimas 2013 m. gruodžio 19 d. *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, EU:C:2013:850, 37 punktas.

⁸² BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 123.

⁸³ Teisė neleisti neteisėtai perkelti bazės duomenų arba jų dalies ir (arba) jų panaudoti yra siejama su naudotojo veiksmis, peržengiančiais jam suteiktų teisių ribas ir todėl darančiais žalą investicijoms.

⁸⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 69 punktas.

⁸⁵ *Ibid.*, 70 punktas.

žmogiškąsias, technines ar finansines investicijas⁸⁶. ESTT taip pat pažymėjo, kad vidinė perkeliama ar panaudojama duomenų vertė nėra svarbus kriterijus vertinant, ar ši dalis yra esminė⁸⁷. Galų gale, ESTT konstatavo, kad bet kuri duomenų bazės duomenų dalis, neatitinkanti tiek kiekybinės, tiek kokybinės esminės dalies reikalavimo, traktuotina kaip neesminė duomenų bazės turinio dalis⁸⁸. Taigi, ESTT išaiškinimai lemia, kad duomenų bazių naudotojai, norintys perkelti ir (ar) panaudoti duomenų bazės turinio dalį, turi savo iniciatyva preliminariai įvertinti kiekybiškai ar kokybiškai esmines investicijas į siekiamą perkelti ar panaudoti duomenų bazių turinio dalį. Manytina, kad tokia situacija palieka pakankamai daug neaiškumo duomenų bazių naudotojams.

Jeigu kiekybiškai ir kokybiškai vertinant, duomenų bazių gamintojo investicijos į naudotojo perkelti ir (ar) panaudoti norimą duomenų bazės turinio dalį nėra esminės, tokiu atveju, duomenų bazių gamintojas negali imtis veiksmų, nukreiptų prieš duomenų bazių naudotojų atliekamą perkėlimą ir (ar) panaudojimą⁸⁹. Tai yra duomenų bazių naudotojų pagrindinis svertas, apribojantis duomenų bazių gamintojų *sui generis* teisę.

Tačiau galimos situacijos, kuomet duomenų bazių gamintojai piktnaudžiauja tokia galimybe. Dėl šios priežasties Direktyvos 7 straipsnio 5 dalis nustato, kad pasikartojantis ir sistemingas duomenų bazės neesminių⁹⁰ dalių perkėlimas ir (arba) panaudojimas, prieštaraujantis įprastiniam⁹¹ duomenų bazių naudojimui ar nepagrįstai pažeidžiantis teisėtus duomenų bazės sudarytojo interesus, nėra leidžiamas. Pasikartojantį ir sistemingą duomenų bazės neesminių dalių perkėlimą ir (arba) panaudojimą pakomentavo ir ESTT, teigdamas, kad veiksmus, prieštaraujančius įprastiniam duomenų bazių naudojimui arba darančius žalą duomenų bazės gamintojo teisėtiems interesams, reikia traktuoti kaip veiksmus, kurių kumuliacinio poveikio pasekmė yra be duomenų bazės gamintojo leidimo perkeltas arba padarytas viešai prieinamas visas duomenų bazės turinys arba esminė jo dalis⁹². Kaip pažymi Ramūnas Birštonas, pasikartojantis ir sistemingas duomenų bazių perkėlimas būdingas nuolat naudojamų duomenų iš internetinių svetainių atveju⁹³.

⁸⁶ *Ibid.*, 71 punktas.

⁸⁷ *Ibid.*, 72 punktas.

⁸⁸ *Ibid.*, 73 punktas.

⁸⁹ Direktyvos 8 straipsnio 1 dalis.

⁹⁰ ATGTĮ 63 straipsnio 5 dalis, kaip ir Direktyvos lietuviškas vertimas, vietoje sąvokos „neesminės“, naudoja sąvoką „nedideles“.

⁹¹ ATGTĮ 63 straipsnio 5 dalis, kaip ir Direktyvos lietuviškas vertimas, vietoje sąvokos „įprastiniam“, naudoja sąvoką „normaliam“. Manytina, kad tai nesudaro jokio skirtumo.

⁹² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 89 punktas.

⁹³ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 127.

Atkreiptinas dėmesys, kad ESTT nagrinėjo specializuotos metapaieškos sistemos⁹⁴ atvejį Direktyvos 7 straipsnio kontekste⁹⁵. Byloje C-202/12 (*Innoweb* byla) ESTT priėjo išvadą, jog operatorius, kuris sudaro galimybę specializuota metapaieškos sistema naudotis internetu, panaudoja visą pagal 7 straipsnį saugomą duomenų bazę arba esminę jos dalį, jeigu ši specializuota metapaieškos sistema: (i) teikia galutiniam naudotojui paieškos formą, kuri atlieka iš esmės tas pačias funkcijas kaip ir duomenų bazės paieškos forma; (ii) „tikroju laiku“ retransliuoja galutinių naudotojų užklausas į paieškos sistemą, kuri įdiegta duomenų bazėje, kad paieška būtų vykdoma visoje šioje bazėje; ir (iii) rastus rezultatus galutiniam naudotojui pateikia savo interneto svetainės formatu, dubletus sugrupuodama į vieną elementą, tačiau tokia tvarka, kuri grindžiama kriterijais, panašiais į naudojamus konkrečios duomenų bazės paieškos sistemoje rezultatams parodyti. Dėl šios priežasties, nesant duomenų bazių gamintojo leidimo, aukščiau išvardintais bruožais pasižyminčios metapaieškos sistemos operatoriaus veikla, laikytina neteisėta. Pažymėtina, kad ESTT tokią veiklą (*web/data scraping*) įvertino kaip parazituojančią⁹⁶, kadangi galutiniam naudotojui, besinaudojančiam metapaieškos sistema, nebereikia eiti į duomenų bazės pradžios tinklalapį ir paieškos formą, todėl tikėtina, kad šios duomenų bazės sudarytojas gaus mažiau pajamų iš reklamos, publikuojamos tame pradžios tinklalapyje arba minėtoje paieškos formoje, visų pirma dėl to, kad ūkio subjektams, norintiems parduoti internetinius reklamos skelbimus, gali atrodyti naudingiau tai padaryti specializuotos metapaieškos sistemos interneto svetainėje, o ne duomenų bazėje, įtrauktoje į šią metapaieškos sistemą⁹⁷. Tokia ESTT pozicija iš esmės reiškia, kad, nepaisant metapaieškos sistemos veiksmingumo ir naudingumo galutiniams naudotojams ieškant tam tikrų duomenų neaprepiamoje jų gausoje, metapaieškos sistemų egzistavimas, jų operatorių veiklą *per se* prieštarauja

⁹⁴ Metapaieškos sistema yra paieškos priemonė, leidžianti vartotojui ieškoti per vieną paieškos sistemą ieškoti informacijos keliose paieškos sistemose (duomenų bazėse). Metapaieškos sistemos indeksuoja kitas paieškos sistemas ir pateikia vartotojui kitų paieškos sistemų rezultatus viename sąrašė. Dėl šios priežasties, vartotojas gali naudoti vieną bendrą paieškos sistemą (metapaieškos sistemą) vietoje naudojimosi keliais paieškos varikliais.

⁹⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 5 d. sprendimas 2013 m. gruodžio 19 d. *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, EU:C:2013:850.

Faktinės aplinkybės: Innoweb valdė savo automobilių pardavimo svetainę GasPedaal, kuri pateikė galutiniams naudotojams specializuotą metapaieškos sistemą, kuri leido atlikti paiešką AutoTrack rinkinyje pagal įvairius kriterijus, prie kurių priskiriama ne tik automobilio markė, modelis, rida, gamybos metai ir kaina, bet ir kitos automobilio ypatybės, kaip antai spalva, kėbulo tipas, kuro tipas, durų skaičius ar pavarų dėžė, ir „tikroju laiku“, t. y. tuo momentu, kai GasPedaal pateikia užklausą. GasPedaal įvykdavo užklausą, t. y. ją retransliuodavo – pateikdavo AutoTrack paieškos sistemai reikalingu formatu. AutoTrack svetainėje rasti paieškos rezultatai, t. y. galutinio naudotojo kriterijus atitinkantys automobiliai, kartu su kitų svetainių paieškos rezultatais būdavo sujungiami į vieną elementą, pateikiant nuorodas į šaltinius, kur buvo rasti skelbimai. AutoTrack svetainėje GasPedaal kasdien įvykdavo apie 100000 paieškos užklausų, tačiau GasPedaal per vieną paieškos užklausą rodydavo tik nedidelę šio rinkinio turinio dalį.

⁹⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, EU:C:2013:850, 48 punktą.

⁹⁷ *Ibid.*, 42 punktą.

duomenų bazių *sui generis* teisinei apsaugai. Dėl šios priežasties, Perttu Virtanen šį ESTT vertina skeptiškai bei jį kritikuoja⁹⁸. Šio darbo autoriaus nuomone, C-202/12 byloje priimtas sprendimas yra kritikuojamas pagrįstai. Visų pirma, pats ESTT sprendime mini, jog galutinis naudotojas, kuris specializuotoje metapaieškos sistemoje pateikia paieškos užklausą, bet ne šios sistemos operatorius naudojami šia sistema bei ieško informacijos duomenų bazėje. Vadinasi, metapaieškos sistema yra traktuotina kaip pseudoduombazė, kuri iš esmės yra „tuščia“ savo turiniu ir nukreipia galutinį naudotoją į tam tikras duomenų bazes, kuriose yra fiksuojami galutiniam naudotojui reikalingi duomenys, todėl būtent galutinis naudotojas (o ne metapaieškos sistemos operatorius!) turėtų būti laikomas duomenų bazių turinio naudotoju, atliekančiu Direktyvos 7 straipsnio 2 dalies b punkte nurodytą veiksmą. Metapaieškos sistema pagal suprogramuotą kodą atlieka paiešką pagal duomenų bazių paieškos variklius, todėl, autoriaus nuomone, gali būti lyginama su nuoroda į internetinį puslapį. Beje, remiantis ESTT išaiškinimu C-466/12⁹⁹ byloje, autorių teisių ir Direktyvos 2001/29/EB¹⁰⁰ kontekste, nuorodų pateikimas interneto svetainėje į kūrinius, laisvai prieinamus kitoje interneto svetainėje, nėra laikytinas viešu paskelbimu. Antra, atkreiptinas dėmesys, jog bylos faktinėse aplinkybėse nurodyta, jog specializuota paieškos sistema per vieną paieškos užklausą rodydavo neesminę duomenų bazės turinio dalį¹⁰¹, todėl galutinio naudotojo atliekamas panaudojimas yra laikytinas teisėtu net ir be duomenų bazės gamintojo leidimo. Pažymėtina, kad ESTT sprendimas C-202/12 byloje kontrastuoja su Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimu¹⁰², kuriame teigta, jog programinės įrangos, leidžiančios palyginti skirtingų svetainių skelbią informaciją, turėtojas pats nenaudoja tų duomenų ir todėl negali būti tiesioginis pažeidėjas. Be to, teismas atkreipė dėmesį į naudotojų elgesį ir galimą jų neteisėtą elgesį. Minimoje byloje teismas konstatavo, kad naudotojai, atlikdami paiešką, nekopijavo esminės duomenų bazės dalies. Trečia, ESTT argumentas dėl metapaieškos sistemos operatorių parazituojančios konkurencijos ir dėl to duomenų bazių gamintojų praradimų pajamų nėra pakankamai pagrįstas, kadangi konkurencijos nulemtas pajamų praradimas nėra neteisėtas, o, be to, priešingai,

⁹⁸ VIRTANEN, P. *Innoweb v Wegener: CJEU, Sui Generis database right and making available to the public – The war against the machines* [interaktyvus]. *European Journal of Law and Technology*, t. 5, nr. 2, 2014 [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://ejlt.org/article/view/361/462#_ftn1>.

⁹⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *Nils Svensson ir kt. prieš Retriever Sverige AB*, C-466/12, EU:C:2014:76, 32 punktas.

¹⁰⁰ 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, *OJ L 167, 2001 m., 17 skyrius, 1 tomas, p. 230-239*.

¹⁰¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, EU:C:2013:850, 13 punktas.

¹⁰² Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Automobil-Onlinebörse*, Nr. I ZR 159/10.

metapaieškos sistema padeda galutiniam naudotojui rasti tam tikras duomenų bazes¹⁰³. Ketvirta, dažniausiai galutinis naudotojas net ir nesant metapaieškos sistemos galėtų atlikti paiešką tam tikroje duomenų bazėje. Neteisėti metapaieškos sistemos operatoriaus veiksmai galėtų pasireikšti tuo atveju, jeigu įvykdžius paiešką, būtų pateikiami viešai neprieinamos duomenų bazės duomenys.

Siekiant pusiausvyros tarp duomenų bazių gamintojų ir naudotojų interesų, Direktyva numato *sui generis* teisės apribojimo atvejus.

Vienas pagrindinių *sui generis* teisės apribojimų yra jau minėta, Direktyvos 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta imperatyvi duomenų bazės teisėto naudotojo teisė perkelti ir panaudoti viešai prieinamos duomenų bazės turinio kokybiškai ir kiekybiškai neesmines¹⁰⁴ dalis bet kokių tikslų, nepaisant duomenų bazės gamintojo (ne)leidimo. Pažymėtina, kad šis *sui generis* teisės apribojimas yra įvardinamas kaip teisėto naudotojo teisė. ESTT teigimu, teisėtas naudotojas reiškia asmenį tiesioginiu ar netiesioginiu duomenų bazės gamintojo sutikimu prieinančiu prie duomenų bazės informacijos paieškos tikslu¹⁰⁵.

Kitas *sui generis* teisės apribojimas – išimtis, numatytos Direktyvos 9 straipsnyje, kurių pagrindu viešai platinamos duomenų bazės teisėtas naudotojas gali be sudarytojo leidimo perkelti arba viešai platinti esminę¹⁰⁶ jos dalį: (i) asmeniniais tikslais perkelti neelektroninių bazių duomenis; (ii) perkelti bazės duomenis tik mokymo ir mokslinių tyrimų iliustracijoms, tiksliai nurodęs informacijos šaltinį ir įrodęs nekomercinį siekiamų tikslų pobūdį; (iii) perkelti ir (arba) viešai platinti bazės duomenis visuomenės saugumo tikslais arba administracinėms ar teisminėms procedūroms. Pažymėtina, kad šios išimtis nėra privalomos ir jų įtvirtinimas paliekamas valstybių narių diskrecijai. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas ATGTĮ 63 straipsnyje nustatė visas tris Direktyvos siūlomas išimtis bei inkorporavo vieną papildomą išimtį¹⁰⁷. Pastebėtina, kad antrosios išimties atveju

¹⁰³ VIRTANEN, P. *Innoweb v Wegener*: CJEU, *Sui Generis database right and making available to the public – The war against the machines* [interaktyvus]. *European Journal of Law and Technology*, t. 5, nr. 2, 2014 [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://ejlt.org/article/view/361/462#_ftn1>.

¹⁰⁴ ATGTĮ 62 straipsnio 1 dalis, kaip ir Direktyvos lietuviškas vertimas, vietoje sąvokos „neesminės“, naudoja sąvoką „nedidelės“. Ramūno Birštono nuomone, skirtingų sąvokų naudojimas gali lemti teisinės pasekmes, kadangi, tikėtina, jog įtvirtinus nedidelės dalies kategoriją, teismai, duomenų bazės turinio dalies nesies su įdėtomis investicijomis, bet jį vertins vidinio vertingumo požiūriu, nors tai neatitinka ESTT praktikos.

¹⁰⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 58 punktą.

¹⁰⁶ Direktyvos lietuviškas vertimas naudoja sąvoką „didelę“, o ATGTĮ 63 straipsnio 1 dalis – „didesnę“.

¹⁰⁷ Duomenų bazės, kuri bet kuriuo būdu tapo viešai prieinama, teisėtas naudotojas turi teisę be duomenų bazės gamintojo leidimo perkelti ar naujai panaudoti didesnę jos turinio dalį, kai:

- 1) neelektroninės duomenų bazės turinys perkeliama į kitą laikmeną asmeniniam naudojimui;
- 2) duomenų bazės dalis pateikiama kaip pavyzdys mokymo ar įvairių sričių mokslinio tyrimo tikslais, jeigu yra nurodomas jos šaltinis ir naudojimą pateisina siekiamas nekomercinis tikslas;
- 3) duomenų bazė perkeliama ir naudojama visuomenės ir valstybės saugumo interesais, viešojo administravimo ar teismo proceso tikslais;

ATGTĮ vartojama sąvoka „pateikiama“ vietoje „perkeliama“. Manytina, kad tai yra gana reikšmingas skirtumas, nes duomenys negali būti pateikiami jų nepanaudojus. Todėl teigtina, kad ATGTĮ, skirtingai nei Direktyva, numato išimtį ne perkėlimui, bet panaudojimui mokymo ar įvairių sričių mokslinio tyrimo tikslais. Taip pat atkreiptinas dėmesys į Direktyvoje nenurodytą išimtį, kuri numatyta ATGTĮ – duomenų bazė gali būti perkeliama ir panaudojama nekomerciniais tikslais, panaudojant duomenų bazę neįgaliųjų poreikiams.

Dar vienas *sui generis* teisės apribojimas yra Direktyvos 7 straipsnio 2 dalies paskutinis sakiny, kad viešas skolinimas nėra laikomas nei perkėlimu, nei panaudojimu. Tačiau, kaip pastebi Ramūnas Birštonas, viešas skolinimas turėtų būti laikomas vieša panauda, o tai yra viena iš išimtinių autoriaus teisių¹⁰⁸. Pažymėtina, kad duomenų bazių gamintojas ir naudotojas sutartimi gali deaktyvuoti šį *sui generis* teisės apribojimą. Atkreiptinas dėmesys, kad ATGTĮ neperkėlė Direktyvos nuostatos, kad vieša panauda nelaikoma nei perkėlimu, nei panaudojimu¹⁰⁹.

Kaip ir autorių teisė, taip ir *sui generis* teisė yra ribota laike. Direktyvos 10 straipsnis numato dvi duomenų bazių gamintojų išimtinių turtinių teisių galiojimo terminų taisykles: (i) duomenų bazės gamintojui apsauga garantuojama 15 metų nuo pirmo viešo duomenų bazės paskelbimo; (ii) viešai nepaskelbus duomenų bazės, duomenų bazių gamintojui suteikiama *sui generis* teisė, galiojanti 15 metų. Pastebėtina, kad tai yra atskiri terminai, nors jų trukmė laike sutampa, ir jie skaičiuoti pradedami nuo kitų metų po duomenų bazės viešo paskelbimo ir, atitinkamai, po duomenų bazės sukūrimo sausio 1 dienos. Taigi, kaip pažymi Vytautas Mizaras, duomenų bazės gamintojo turtinės teisės gali būti saugomos 30 metų, jeigu duomenų bazė buvo viešai paskelbta tik praėjus 15 metų nuo jos sudarymo dienos¹¹⁰. Visgi, remiantis Direktyvos 10 straipsnio 3 dalimi, *sui generis* teisės apsauga, pratęsiant apsaugos laikotarpį iš naujo, gali būti taikoma ir dar ilgesnį laiką, jeigu atliekami bet kokie esminiai, įvertinus kokybiškai ir kiekybiškai, duomenų bazės turinio pakeitimai, įskaitant bet kokį esminį¹¹¹ pakeitimą, atsiradusį sistemingai pildant, taisant ir keičiant

4) duomenų bazė perkeliama ir naudojama nekomerciniais tikslais šio Įstatymo 25 straipsnio 2 dalyje numatytos išimties atveju.

¹⁰⁸ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 130.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 134.

¹¹⁰ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 157.

¹¹¹ Direktyvos lietuviškame vertime žodis „esminis“ yra praleistas, o angliškoje redakcijoje nurodomas „substantial change“. Pažymėtina, kad ATGTĮ 64 straipsnio 2 dalis nenumato reikalavimo, kad duomenų bazės papildymai, išbraukimai ir pataisos sąlygotų būtent esminį duomenų bazės turinio pakeitimą, t. y. pakankamu laikomas ir neesminis, nežymus duomenų bazės turinio pakeitimas.

medžiaga, dėl kurio duomenų bazę būtų galima laikyti nauja esmine investicija, vertinant kokybiškai ir kiekybiškai.

1.3. Skaitmeninė ekonomika

Visuomenės informavimo priemonės vis dažniau naudoja novatoriškai skambantį žodžių junginį – „skaitmeninė ekonomika“. Nepaisant apibrėžimo populiarumo, manytina, kad tiek plačiajai visuomenei, tiek daugumai siauresnių jos segmentų ši sąvoka asocijuojasi su kompiuteriais, tačiau gilesnių žinių apie skaitmeninę ekonomiką trūksta. Todėl šio darbo autorius mano esant tikslinga, išanalizuoti ir pačios skaitmeninės ekonomikos sąvoką ir turinį, nes pagrindiniai skaitmeninės ekonomikos varikliai yra pramonės ir komerciniai duomenys (duomenų bazės).

Kadangi pasaulis yra tik pradiniame skaitmenizavimosi etape, skaitmeninė ekonomika vis dar vystosi, o pati šio reiškinio sąvoka neturi vieningo apibrėžimo. Literatūroje galima rasti įvairių termino „skaitmeninė ekonomika“ aiškinimų. Bukht ir Heeks siūlo skaitmeninę ekonomiką apibrėžti kaip tą ekonominės produkcijos dalį, kuri gaunama vien tik ar daugiausia iš skaitmeninių technologijų, naudojant verslo modelį, pagrįstą skaitmeninėmis prekėmis ar paslaugomis¹¹². Brynjolfsson ir Kahin išreiškia platesnę, talpesnę skaitmeninės ekonomikos sampratą, kadangi, jų nuomone, į skaitmeninės ekonomikos sąvoką turi patekti visi skaitmeninių technologijų sklaidos į ekonomiką būdai¹¹³. Panašaus požiūrio laikosi ir Knichrehm, plačiau apibrėždamas skaitmeninės ekonomikos pagrindus. Šio autoriaus nuomone, skaitmeninė ekonomika yra bendro ekonominio rezultato dalis, susidaranti iš „skaitmeninių įvesčių“, apimančių skaitmeninius įgūdžius, skaitmeninę įrangą (aparatinę, programinę ir ryšių įrangą) bei skaitmenines prekes ir paslaugas, naudojamas gamyboje¹¹⁴.

Pastebėtina, kad šie bandymai apibrėžti skaitmeninės ekonomikos terminą yra labai susiję su dažnai literatūroje minimais esminiais skaitmeninės ekonomikos komponentais. Pirmasis komponentas – esminiai technologiniai elementai: fundamentalios inovacijos (puslaidininkiai, procesoriai), pagrindinės technologijos (kompiuteriai, telekomunikaciniai įrenginiai) ir juos įgalinančiosios infrastruktūros (internetas ir telekomunikaciniai tinklai).

¹¹² BUKHT, R., HEEKS, R. *Defining, conceptualising and measuring the digital economy* [interaktyvus]. Manchester: University of Manchester, 2017 [žiūrėta 2020 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3431732>>.

¹¹³ BRYNJOLFSSON, E., KAHIN, B. *Understanding the Digital Economy*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 2002.

¹¹⁴ KNICKREHM, M., BERTHON, B., DAUGHERTY, P. *Digital Disruption: The Growth Multiplier*. Dublin: Accenture, 2016.

Antrasis komponentas – skaitmeninių ir informacinių technologijų sektoriai, kuriuose gaminami pagrindiniai produktai ar paslaugos, pagrįstos pagrindinėmis skaitmeninėmis technologijomis, įskaitant skaitmenines platformas, mobiliąsias programas ir mokėjimo paslaugas. Trečiasis komponentas – skaitmenizuotų sektorių plėtra. Pastebėtina, kad daugelis ekonomikos sektorių yra skaitmenizuojami. Egzistuoja nemažai ekonominių sektorių, kuriuose skaitmenizavimas lėmė naujos veiklos ar naujo verslo modelio atsiradimą, pavyzdžiui, finansai, žiniasklaida, turizmas ir transportas¹¹⁵.

Pažymėtina, kad skaitmeninę ekonomiką galima sieti su tam tikromis technologijomis, kurios reflektuoja pačią skaitmeninę ekonomiką. Be tradicinių ir esminių skaitmeninės ekonomikos atributų kaip kompiuteriai ir internetas, naujausia skaitmeninės ekonomikos dalimi galima laikyti *distributed ledger* technologiją, 3D spausdinimą, daiktų internetą (angl. *Internet of Things*), 5G mobilų ryšį, debesų kompiuteriją, robotiką, dirbtinį intelektą ir duomenų analizę¹¹⁶. Daugumos šių inovatyvių technologijų ypatybė yra ta, kad jos vienu ar kitu būdu yra susijusios su duomenimis. Pavyzdžiui, dirbtiniam intelektui ir duomenų analizei yra būtinas duomenų turėjimas. Be duomenų šios technologijos tiesiog negalėtų funkcionuoti. Atkreiptinas dėmesys, jog Jungtinių Tautų ataskaitoje nurodoma, kad būtent skaitmeniniai duomenys ir skaitmeninės platformos yra pagrindiniai skaitmeninės ekonomikos varikliai ir vienos iš pagrindinių skaitmeninės infrastruktūros dalių¹¹⁷. Vadinasi, nesant skaitmeninių duomenų būtų neįmanomas ir skaitmeninės ekonomikos vystymasis¹¹⁸. Ši aplinkybė paaiškina, kodėl pastarąjį dešimtmetį duomenys yra vadinami naująja nafta, auksu ir net lyginami su maistu. Skaitmeniniame amžiuje skaitmeniniai duomenys pasižymi didele komercine verte¹¹⁹. Tai visiškai nėra keista, kadangi skaitmeninės ekonomikos spartų vystymąsi lemia galimybė rinkti, naudoti ir analizuoti didžiulį kiekį skaitmeninių duomenų. Augant skaitmeninei ekonomikai, auga ir skaitmeninių duomenų kiekis, ir atvirkščiai – augant skaitmeninių duomenų kiekiui, auga ir skaitmeninė ekonomika. 1992 metais pasaulinio interneto protokolo srautas siekė vos 100 gigabaitų per dieną, 2017 metais išaugo iki daugiau nei 45 000 gigabaitų per sekundę ir prognozuojama, kad iki 2022 metų pasaulinio interneto protokolo srautas sieks 150 700

¹¹⁵ Jungtinių Tautų Organizacija. Skaitmeninės ekonomikos ataskaita (Digital Economy Report 2019. Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_en.pdf>.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Skaitmeninę infrastruktūrą sudaro: (i) informacijos ir komunikacijos technologijų tinklai; (ii) duomenų infrastruktūra (duomenų centrai, povandeniniai kabeliai ir debesų infrastruktūra); (iii) skaitmeninės platformos; (iv) skaitmeniniai įrenginiai ir programos; (v) skaitmeniniai duomenys.

¹¹⁸ Todėl skaitmeninę ekonomiką taip pat galima vadinti duomenų ekonomika.

¹¹⁹ Tokį teiginį patvirtina Europos Sąjungos institucijų pateikta informacija, jog 2015 metais Europos Sąjungos duomenų ekonomikos vertė siekė 272 milijardus eurų arba 1,87% Europos Sąjungos bendrojo vidaus produkto.

gigabaitų per sekundę. Šį augimą sąlygoja vis didesnis prie interneto tinklo prisijungiančių asmenų skaičius ir daiktų interneto plėtra¹²⁰.

Šio darbo kontekste, autorius nuomone, svarbu bent minimaliai aptarti daiktų interneto (angl. *Internet of Things*) sąvoką. Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga daiktų internetą apibrėžė kaip informacinei visuomenei skirtą pasaulinę infrastruktūrą, įgalinančią teikti pažangias paslaugas sujungiant fizinius ir virtualius dalykus, paremtus esamomis ir tobulėjančiomis sąveikiomis informacinėmis ir ryšių technologijomis¹²¹. Visgi, šis sofistikuotas apibrėžimas reikalauja papildomo sąvokos „daiktų internetas“ paaiškinimo. Pastebėtina, kad terminą „daiktų internetas“ sudaro du žodžiai – „daiktas“ ir „internetas“. Būtent iš šių dviejų komponentų ir susideda daiktų interneto sistema, t. y. daiktai (prietaisai, įrenginiai) yra sujungti su tinklu (internetu). Prie interneto prijungti prietaisai, tokie kaip jutikliai, skaitikliai, mobilieji įrenginiai, kameros, mikrofonai, radijo dažnio atpažinimo lustai (RFID) ir kiti įtaisai, turi galimybę automatiškai (be žmogaus ir prietaiso, įrenginio tarpusavio sąveikos) perduoti duomenis į duomenų saugyklą, iš kurios duomenis gali būti paimti ir panaudoti kitoms operacijoms. Taigi, daiktų internetas iš esmės yra duomenų srauto generatorius. Daiktų internetas gali būti pritaikytas labai plačiai, o neabejotinai pagrindinė šios technologijos funkcija – prietaisų pagalba generuoti duomenis apie tam tikrus išorinius veiksmus. Tokie duomenys vis dažniau naudojami kaip pagrindinis novatoriškų paslaugų komponentas, siekiant patobulinti gaminius ar gamybos procesą ir pagerinti sprendimų priėmimą. Pavyzdžiui, šiuolaikiniuose ūkiuose naudojamų jutiklių užfiksuoti duomenys galėtų būti naudojami kuriant programą derliaus nuėmimui optimizuoti, arba šviesoforų jutiklių generuojami duomenys galėtų būti naudojami kuriant eismo valdymo ar maršruto optimizavimo programą¹²². Atkreiptinas dėmesys, kad 2018 metais prie interneto buvo prijungta daugiau 8,6 milijardo prietaisų. Prognozuojama, kad daiktų interneto jungčių skaičius augs 17 procentų per metus ir iki 2024 metų viršys 22 milijardus¹²³.

Pabrėžtina, jog daiktų internetas nėra vienintelis duomenų gavimo šaltinis. Duomenys gali būti renkami naudojantis ir tam tikra programine įranga ar interneto tinklalapiais. Atkreiptinas dėmesys, jog dėl pastarojo būdo, kuomet duomenys yra renkami

¹²⁰ Jungtinių Tautų Organizacija. Skaitmeninės ekonomikos ataskaita (Digital Economy Report 2019. Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_en.pdf>.

¹²¹ Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga. Recommendation ITU-T Y.2060 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.itu.int/en/ITU-T/gsi/iot/Pages/default.aspx>>.

¹²² Jungtinių Tautų Organizacija. Skaitmeninės ekonomikos ataskaita (Digital Economy Report 2019. Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_en.pdf>.

¹²³ *Ibid.*

slapukų (angl. *cookies*) pagalba, jie gali pasižymėti asmeniniu pobūdžiu, todėl, tokiu atveju, turėtų patekti Bendrojo duomenų apsaugos reglamento¹²⁴ žinion.

Išvestinis (iš dalies netikras) duomenų gavimo būdas yra duomenų surinkimas iš interneto (angl. *web scraping*). Duomenų surinkimo iš interneto programinė įranga pasiekia saityną (angl. *World Wide Web*) arba naudodama hiperteksto perdavimo protokolą (HTTP) arba naudodama interneto naršyklę. Nors duomenis iš interneto surinkti galima ir rankiniu būdu, įprastai terminas „*web scraping*“ reiškia automatizuotus procesus, naudojant programas, imituojančias žmogaus, dirbančiu kompiuteriu, veiksmus. Iš esmės *web scraping* yra kopijavimo forma, kai tam tikri duomenys yra renkami ir nukopijuojami iš interneto ir perkeliama saugoti duomenų bazę, kad vėliau būtų galima juos analizuoti, tačiau *web scraping* gali pasireikšti ir nenukopijuojant bei niekaip pačiam operatoriui neatgaminant duomenų, o tik naudojant kitų duomenų bazių paieškos variklius. Paradoksalu, bet duomenų bazių kūrimas *web scraping* pagalba lemia tų duomenų bazių internete, iš kurių duomenys yra renkami, teisinės apsaugos pažeidimą¹²⁵. Po ESTT sprendimo *Innoweb prieš Wegner* (C-202/12) byloje pastaroji pozicija tik dar labiau sutvirtėjo, kadangi teismas *web scraping* reiškinį įvertino kaip parazituojančią elgesį¹²⁶. Tačiau, kaip minėta, Vokietijos Aukščiausiasis Teismas pačio *web scraping per se* nepasmerkė. Šio darbo autoriaus nuomone, vertinant *web scraping* teisėtumą duomenų bazių teisinės apsaugos kontekste, svarbu identifikuoti, koku būdu veikia konkreti sistema ir ar ji kopijuoja duomenis į atskirą duomenų bazę.

Kadangi turimų duomenų, jų rinkinių, o taip pat ir duomenų bazių vertė yra didelė, vadinasi, egzistuoja suprantamas šiuos duomenis kontroliuojančių subjektų interesas juos kuo labiau apsaugoti. Šie subjektai saugo atliktas investicijas į šių duomenų gavimą, t. y. šių duomenų vertė kompensuoja patirtas išlaidas. Be to, natūralu, kuo mažiau prieinama prekė (šiuo atveju – duomenys), tuo didesnė jų vertė. Taigi, skaitmeninėje ekonomikoje veikiantiems subjektams yra būdingas duomenų monopolizavimas ir priegos prie jų kontrolėje esančių duomenų ribojimas. Teisinį užtikrinumą šiems subjektams suteikia ir duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsauga, sauganti ir patį duomenų bazės turinį (tik visą arba esminę jo dalį). Vis dėlto, panašu, jog tokia padėtis kelia nerimą Europos Sąjungos institucijoms. 2017 metais Europos Komisija priėmė komunikatą dėl

¹²⁴ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB.

¹²⁵ Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 21, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

¹²⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, EU:C:2013:850, 48 punktą.

Europos duomenų ekonomikos kūrimo (toliau – Komunikatas), kuriame išvelgė ir nagrinėjo tokias problemas kaip laisvas duomenų judėjimas per sienas, duomenų lokalizacijos apribojimai, kylančios teisinės problemos, susijusios su naujomis duomenų technologijomis – prieiga prie mašinų generuojamų neasmeninių duomenų ir jų perdavimas, atsakomybė už duomenis ir neasmeninių duomenų perkeliamumas. Komunikate buvo pakartotas *Digital Single Market* strategijoje minėtas tikslas sukurti aiškia duomenų ekonomikos politiką bei teisinę bazę, pašalinant duomenų judėjimo kliūtis ir užpildant teisinės spragas, kurias lemia naujų technologijų atsiradimas ir taikymas. Visgi, Komunikate buvo numatyta ir daugiau tikslų – didesnis duomenų prieinamumas ir naudojimas, naujų duomenų verslo modelių skatinimas, prieigos prie duomenų gerinimas, duomenų analizės plėtojimas Europos Sąjungoje¹²⁷. Atkreiptinas dėmesys, jog Europos Komisijos nuomone, tam, kad iš daiktų interneto pagrindu gautų duomenų būtų pasiekama maksimali nauda, rinkos dalyviai turi turėti prieigą prie duomenų rinkinių. Įgyvendinti šį siekį yra sudėtinga, jei duomenų kūrėjai pasilieka duomenis tik sau, jais nesidalina ir analizuoja savo saugyklose. Dėl šios priežasties, Europos Komisijos nuomone, mašinų sugeneruotų ir neapdorotų duomenų prieigos ir perdavimo klausimas yra itin svarbus duomenų ekonomikos kontekste ir reikalauja atidaus įvertinimo¹²⁸. Europos Komisija mato grėsmę, kad neatlikus teisinių intervencijų skaitmeninė ekonomika gali lemti duomenų neprieinamumą. Šias prielaidas patvirtina Europos Komisijos užsakyti tyrimai¹²⁹ rodantys, kad įmonės, turinčios didelį kiekį duomenų, dažniausiai naudojami vidiniams duomenų analizės galimybėmis. Daugeliu atvejų duomenis sugeneruoja ir analizuoja tas pats subjektas ir net tada, kai sutartiniu pagrindu duomenų analizę perduodama atlikti kitam subjektui duomenys dažniausiai nėra pakartotinai panaudojami. Tokiu būdu, apriojamas pakartotinis duomenų naudojimas antrinėse rinkose. Duomenys renkantis subjektai taip pat nepraktikuoja apsikeitimo turimais duomenimis. Dėl šių priežasčių, prieiga prie duomenų šiuo metu yra ribota. Nors prekybos duomenimis, vietų pamažu atsiranda, tačiau nėra plačiai naudojamos. Manytina, kad duomenis renkantis subjektai neturi tinkamų priemonių ir įgūdžių, kad galėtų įvertinti savo duomenų ekonominę vertę. Be to, tokie subjektai gali bijoti pakenkti savo konkurenciniam pranašumui, kadangi taptų prieinami jų konkurentams. Minėtos aplinkybės gali lemti situaciją, kai gamintojai ar paslaugų teikėjai tampa faktiškais duomenų, kuriuos sukuria jų mašinos ar procesai, savininkais, nepaisant

¹²⁷ Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos duomenų ekonomikos kūrimas“ SWD(2017 2 final), p. 4., [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0002&from=lt>>.

¹²⁸ *Ibid.*, p. 8.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 9.

to, kad tos mašinos priklauso vartotojui. Faktinė šių duomenų kontrolė gali turėti didelį konkurencinį poveikį, kadangi tokius duomenis kontroliuojantis subjektas įgyja konkurencinį pranašumą.

Europos Komisijos nuomone, dabartinis duomenų bazių apsaugos teisinis reglamentavimas kelia riziką, kad skaitmeninėje ekonomikoje duomenys ir jų turėtojai bus apsaugoti tokiu lygiu, kad tretiesiems asmenims duomenys faktiškai bus neprieinami. Dėl šios priežasties, Europos Komisija siūlo pagerinti prieigą prie anoniminių mašinų sugeneruotų duomenų, palengvinti ir skatinti dalijimąsi tokiais duomenimis, o taip pat apsaugoti duomenų turėtojų investicijas, užtikrinti teisingą jų investicijų grąžą. Būtent dėl pastarojo tikslo duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsauga ir buvo sukurta. Siekis padaryti duomenų bazėse esančius duomenis kuo labiau prieinamus tretiesiems asmenims galimai pažeistų duomenų bazių gamintojų interesus ir susilpnintų *sui generis* teisių apsaugą. Kita vertus, priešingai, tikėtina, jog skaitmeninės ekonomikos kontekste egzistuoja poreikis išplėsti *sui generis* teisių apsaugą, kadangi manoma, kad *sui generis* apsauga saugo gautus duomenis, o ne sukurtus. Būtent daiktų interneto duomenys yra laikomi sugeneruoti, t. y. sukurti, todėl toks turinys neturi būti saugomas. Tokiu atveju, duomenų bazių gamintojai negalėtų efektyviai veikti skaitmeninėje ekonomikoje, nes jų investicijos liktų neapsaugotos. Vykstant technologinei pažangai, stiprėjant skaitmeninei ekonomikai, abejotina, ar toks *sui generis* teisių apsaugos ribų apibrėžimas nėra per siauras. Taigi, skaitmeninės ekonomikos sąlygomis dabartinė duomenų bazių teisinė apsauga susiduria su pagrindiniu iššūkiu – išlaviruoti, rasti aukso vidurį tarp per griežtos duomenų bazių teisinės apsaugos, lemiančios apsunkintą prieigą prie duomenų, ir faktinio duomenų bazių teisinės apsaugos išnykimo skaitmeninės ekonomikos sąlygomis.

2. DUOMENŲ BAZIŲ *SUI GENERIS* TEISINĖS APSAUGOS TRŪKUMAI IR PERSPEKTYVOS SKAITMENINĖJE EKONOMIKOJE

2.1. *Sui generis* teisinės apsaugos trūkumai skaitmeninėje ekonomikoje

Šiandien tiek duomenų bazės industrijai priskiriamiems subjektams, tiek teisės mokslo atstovams kyla pagrįstų abejonių dėl duomenų bazių gamintojų investicijų apsaugos¹³⁰. Pagrindinė to priežastis – ESTT praktika, išaiškinusi, jog investicijos, susijusios su duomenų bazės duomenų gavimu (rinkimu), reiškia išteklius, kurie buvo panaudoti duomenų ieškojimui ir jų surinkimui į duomenų bazę, tačiau neapima išteklių, kurie buvo panaudoti siekiant sukurti duomenis. Taigi, reikšmę duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsaugai turi investavimas tik į duomenų bazės kūrimą (duomenų gavimą, tikrinimą ir pateikimą), bet ne į duomenų bazėje esančių duomenų kūrimą. Tokia ESTT pozicija reiškia, kad *sui generis* teisių apsauga netaikoma technologinių priemonių, įrangos sukurtiems ir duomenų bazėse kaupiamiems duomenims, nes tokiose duomenų bazėse esantys duomenys yra kuriami, o ne gaunami. Vykstant technologinei pažangai, stiprėjant skaitmeninei ekonomikai, abejotina, ar toks *sui generis* teisių apsaugos ribų apibrėžimas nėra per siauras¹³¹. Vis daugiau ir daugiau duomenų bazių turinio yra gaunama be žmogaus intervencijos, tik technologinėmis priemonėmis, todėl, dabartinis duomenų bazių instituto teisinis reguliavimas ir jį aiškinanti teismų praktika reiškia, kad duomenų bazės lieka be realios teisinės apsaugos, nepaisant to, kad duomenų bazių gamintojai atlieka investicijas į duomenų bazes.

Taigi, būtent nepakankama duomenų bazių gamintojų apsauga, neapsaugant duomenų bazių, kurias sudaro mašinų ir kitų technologinių priemonių sugeneruoti duomenys, gali būti vertintinas kaip svarbus duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumas skaitmeninėje ekonomikoje.

Taip pat, būtina pažymėti, kad ne visi teisės mokslininkai mano, jog duomenų bazių gamintojų investicijų į duomenų, sudarančių duomenų bazę, kūrimą neapsaugojimas yra vertintinas kaip trūkumas. Teisinėje literatūroje aptinkama pozicija, kad intervencija į duomenų bazių apsaugos institutą skaitmeninės ekonomikos sąlygomis apskritai nėra reikalinga¹³². Šios pozicijos šalininkai paprastai remiasi keliais argumentais.

¹³⁰ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 27-28; MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 143.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² DREXL, J., et al. *Data Ownership and Access to Data - Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 16 August 2016 on the Current European Debate* [interaktyvus]. Max

Pirma, iš esmės teigiama, kad turi būti vengiama tokio teisinio reguliavimo, kuris sukurtų išimtinės teisės į duomenis, o dėl to kiltų pavojus duomenų sklaidai¹³³. Direktyvos preambulės 46 punktą, numatantis, kad teisė neleisti neteisėtai perkelti iš duomenų bazės visų arba esminės dalies darbų, duomenų ar medžiagų ir (arba) jų panaudoti neturėtų skatinti naujos teisės į pačius darbus, duomenis ar medžiagą sukūrimo, suponuoja, jog, priimant Direktyvą, Europos Bendrijos įstatymų leidėjas siekė eliminuoti galimą situaciją, kai duomenų bazių teisinė apsauga tampa įrankiu apsaugoti paskirus duomenų bazės turinio elementus. Atkreiptinas dėmesys, jog duomenų bazė, kurios turinys yra sugeneruotas technologinių priemonių pagalba, pasižymi autentiškumu ta prasme, kad tokios duomenų bazės duomenys yra unikalūs ir vieninteliai, todėl tokia duomenų bazė laikytina vieninteliu joje esančių duomenų šaltiniu. Taigi, būtent tokios „vienintelio šaltinio“ duomenų bazės vyrauja skaitmeninės ekonomikos sąlygomis. Kaip pastebi Vytautas Mizaras, praktiniu požiūriu „vienintelio šaltinio“ duomenų bazės atveju, duomenų bazės gamintojų teisių apsauga gali sudaryti prielaidas informacijos monopolizavimui, nes ta pati informacija (duomenys) negali būti gaunama iš kitų, alternatyvių šaltinių¹³⁴. Taigi, atsiranda prielaidos teigti, kad apsaugant duomenų bazių gamintojų investicijas į duomenų kūrimą, *sui generis* teisė *de facto* sukurtų išimtinės teisės į duomenis. Vytautas Mizaras taip pažymi, kad dėl to gali kilti pavojus informacijos sklaidai¹³⁵.

Antra, manoma, kad *sui generis* teisės išplėtimas ir apskritai bet koks duomenų ir jų rinkinių teisinės apsaugos stiprinimas gali destabilizuoti rinką, o kartu ir skaitmeninę ekonomiką. Šios pozicijos šalininkų teigimu, net ir nesant realių išimtinių teisių į duomenis, jie jau pakankamai dinamiškai cirkuliuoja rinkoje ir yra kasdieninių operacijų objektas¹³⁶. Trumpai tariant – skaitmeninė ekonomika vystosi ir esant dabartiniam teisiniui reguliavimui, todėl teisinio reguliavimo pokyčiai nėra būtini. Priešingai, jie gali būti žalingi, kadangi taip būtų kišamasi į verslo laisvę veikti ir konkuruoti, rizikuojama pakenkti rinkos dalyviams, kurių veikla yra priklausoma nuo prieigos prie duomenų, stiprinama duomenų bazių gamintojų galia ir sukeliama kliūtys naujiems verslo subjektams veikti rinkoje¹³⁷. Be to, pabrėžiama, kad prieiga prie duomenų ir jų sklaida turėtų būti suvokiama

Planck Institute for Innovation and Competition, 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2833165>>.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 139-140.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ DREXL, J., et al. *Data Ownership and Access to Data - Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 16 August 2016 on the Current European Debate* [interaktyvus]. Max Planck Institute for Innovation and Competition, 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2833165>>.

¹³⁷ *Ibid.*

kaip aukštesnė vertybė nei duomenų bazių gamintojų ar kitų subjektų, kuriančių duomenis, interesai¹³⁸.

Trečia, teigiama, kad aktuali Direktyvos redakcija bei Direktyvą aiškinantys 2004 metų ESTT sprendimai optimaliai subalansuoja duomenų bazių gamintojų ir naudotojų interesus¹³⁹.

Nors šio darbo autorius dalinai sutinka su aukščiau pateiktais argumentais, tačiau darbo autoriaus nuomone, duomenų bazių gamintojų reikšmingų, ženklių¹⁴⁰ investicijų į duomenų, sudarančių duomenų bazę, kūrimą neapsaugojimas yra vertintinas kaip duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumas.

Visų pirma, nėra paneigiama, kad dabartinis Direktyvos reguliavimas nepajėgia apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijų skaitmeninės ekonomikos sąlygomis. Atkreiptinas dėmesys, kad *sui generis* teisė atsirado būtent siekiant apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas. Todėl, mažų mažiausia būtų neteisinga ignoruoti aplinkybę, jog šiuo metu yra pažeidžiami duomenų bazių gamintojų interesai. Ši aplinkybė skatina duomenų bazių gamintojus duomenų bazes, o kartu ir joje esančius duomenis saugoti techninėmis priemonėmis, neviešinant, slepiant. Manytina, kad tai yra ypač kenksminga skaitmeninės ekonomikos vystymuisi, nes tuomet sumažėja duomenų kiekis rinkoje, atitinkamai, sumažėja ir duomenų sklaida. Be to, jeigu *de facto* nebesinaudojama Direktyvos suteikiama teisine apsauga, tai *per se* turėtų būti traktuotina kaip Direktyvos trūkumas.

Antra, nėra jokių priežasčių manyti, kad apsaugant duomenų bazių gamintojų investicijas bus sukurta išimtinė teisė į duomenis. Manytina, kad Direktyva, kaip tai daro ir dabar, turėtų saugoti duomenų bazės gamintojo teisę į duomenų bazės turinį, esminę jo dalį.

Trečia, abejonė, kad minėta intervencija į dabartinį duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos reguliavimą, *per se* nelemtų pavojaus informacijos sklaidai, tačiau, pripažintina, sudarytų tam prielaidas. Tačiau ši aplinkybė taip pat turėtų būti vertinama kaip Direktyvos trūkumas. Pažymėtina, jog Direktyvos pasiūlyme buvo numatytas priverstinis licencijavimas į vienintelio šaltinio duomenų naudojimą, tačiau galutiniam Direktyvos tekste šio instituto neliko¹⁴¹.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ Verslo sektorius daro milžiniškas finansines investicijas į daiktą interneto plėtrą. Šaltinis: GREENOUGH, J. The manufacturing industry is being revolutionized by the Internet of Things [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.businessinsider.com/how-the-iot-is-changing-the-manufacturing-industry-2016-3>>.

¹⁴¹ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 140.

Šio darbo autoriaus nuomone, kitas duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumas skaitmeninėje ekonomikoje yra *de facto* pernelyg ribojama duomenų bazių naudotojų prieiga prie duomenų, esančių duomenų bazėje.

Aktualios redakcijos Direktyva iš esmės numato du pagrindinius instrumentus duomenų naudotojams gauti duomenis iš duomenų bazių. Pirmasis būdas – remiantis „teisėto naudotojo“ statusu (Direktyvos 8 straipsnis), antrasis būdas – remiantis *sui generis* teisės išimtimis (Direktyvos 9 straipsnis). Abi šios priemonės susilaukia duomenų bazių rinkos dalyvių bei teisininkų kritikos.

Kaip minima Europos Komisijos dokumentuose, kategorijos „teisėtas naudojimas“, „teisėtas naudotojas“ Europos Sąjungos valstybių narių teismų yra interpretuojamos įvairiai, chaotiškai¹⁴². Be to, Estelle Derclaye šias kategorijas apibūdino kaip nereikalingas¹⁴³ ir sukuriančias neaiškumą¹⁴⁴. Taip pat neaiškumą kelia ir traktavimas, kuomet reikalingas duomenų bazių gamintojo leidimas perkelti ir (arba) panaudoti duomenis, o kuomet jo nereikia, kadangi tai tiesiogiai priklauso nuo įvertinimo, ar norima perkelti ir (arba) panaudoti esminę ar neesminę duomenų bazės dalį. Šios ribos nustatymas, autoriaus nuomone, yra sudėtingas praktiniu požiūriu.

Sui generis teisės išimčių reglamentavimas, manytina, yra keistinas, kadangi neatitinka jau atėjusio modernaus ir skaitmenizuoto laikmečio. Tai matoma vertinant Direktyvos 9 straipsnio a punktą, numatantį, kad viešai platinamos duomenų bazės teisėtas naudotojas asmeniniais tikslais be duomenų bazės gamintojo leidimo gali perkelti tik neelektroninių duomenų bazių duomenis. Tokią Direktyvos normą galima paaiškinti tik tuo, kad priimant šią Direktyvą, elektroninės duomenų bazės dar nebuvo pakankamai paplitusios. Direktyvos 9 straipsnio b punkte nurodyta išimtis taip pat yra neveiksni skaitmenizuotame pasaulyje, kadangi akademinėi bendruomenei skirta išimtis numato tik duomenų bazės duomenų perkėlimą mokymo ir mokslinių tyrimų iliustracijų tikslais, tačiau nenurodo galimo naujo panaudojimo, o mokslinių tyrimų tikslais svarbi galimybė tokiais duomenimis pasiremti viešai pristatant jais remiantis gautus rezultatus¹⁴⁵. Todėl

¹⁴² Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus], p. 81-85. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

¹⁴³ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 127.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 133.

nenuostabu, kad net trys ketvirtadaliai akademinės bendruomenės narių, tyrėjų neigiamai įvertino Direktyvoje įtvirtintą interesų pusiausvyrą¹⁴⁶.

Be to, Direktyvos 15 straipsnis palieka galimybę sutartimi atsisakyti *sui generis* teisės išimčių, todėl duomenų bazių gamintojas, būdamas geresnėje derybinėje padėtyje, dažnu atveju sutartimi gali apriboti duomenų bazių naudotojo prieigą prie duomenų, neužtikrinant tinkamos duomenų bazių gamintojų ir duomenų bazių naudotojų interesų pusiausvyros. Šis trūkumas ypač išryškėjo po ESTT sprendimo byloje C-30/14 (*Ryanair prieš PR Aviation*)¹⁴⁷, kur ESTT suformulavo tokį išaiškinimą, kad duomenų bazės gamintojui, kurio duomenų bazė patenka į duomenų bazės apibrėžimą pagal Direktyvą, netenkinus autorių teisėms ar *sui generis* teisei įgyti keliamų reikalavimų, šis gali remtis sutartimi, kad pakeistų bet kokias Direktyvos išimtis, kadangi Direktyva tokiu atveju duomenų bazei nėra taikoma, nes ši neatitinka privalomų sąlygų, nebent nacionalinės valstybės narės teisė nustato kitaip. Šis ESTT sprendimas veda prie paradoksalaus rezultato – duomenų bazė, kuriai netaikoma autorių teisių ar *sui generis* teisės apsauga, gali būti labiau apsaugota sudarant sutartį.

Duomenų bazių naudotojams duomenų bazių turinį perkelti ir panaudoti pernelyg trukdo ir *de facto* neribotas *sui generis* teisinės apsaugos terminas. Remiantis Direktyvos 10 straipsnio 3 dalimi, *sui generis* teisinė apsauga, pratęsiant apsaugos laikotarpį iš naujo, gali būti taikoma ir ilgesniam nei 15 metų laikotarpiui, jeigu atliekami pakankamai esmingi duomenų bazės pakeitimai, įvertinti kokybiškai ir kiekybiškai, dėl kurių duomenų bazę būtų galima laikyti nauja esmine investicija. Teoriškai tai sudaro galimybę saugoti duomenų bazių gamintojų turtines teises iš esmės neribotą laiką¹⁴⁸. Pažymėtina, kad ši teorinė situacija tampa visiškai reali skaitmeninės ekonomikos, didelių duomenų (*big data*) kontekste, kadangi elektroninės duomenų bazės, sudarytos iš daugybės duomenų, įprastu atveju yra labai dinamiškos ir pats duomenų bazių turinys atsinaujina praktiškai nuolatos ir, tikėtina, kad minėti atnaujinimai Direktyvos kontekste būtų traktuojami kaip esminiai duomenų bazės turinio pakeitimai. Taigi, elektroninių duomenų bazių *sui generis* apsaugos terminas iš esmės būtų neterminuotas¹⁴⁹ ir faktiškai taptų ilgesnis nei autorių teisės suteikiamas apsaugos terminas. Dėl šios priežasties, Direktyvos 10 straipsnio 3 dalies

¹⁴⁶ Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 19, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

¹⁴⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. sausio 15 d. sprendimas *Ryanair Ltd prieš PR Aviation BV* C-30/14, EU:C:2015:10.

¹⁴⁸ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 157

¹⁴⁹ COMPAGNUCCI, M. C. *Big Data, Databases and "Ownership" Rights in the Cloud*. Singapore: Springer, 2020, p. 38.

nuostata vertinama priešaringai¹⁵⁰ – itin kritikuojama duomenų bazių naudotojų ir ginama duomenų bazių gamintojų¹⁵¹. Manytina, kad šia norma nesukuriama pusiausvyra tarp duomenų bazių gamintojams suteikiamos apsaugos ir teisės naudotis duomenų bazių turiniu teisėtiems naudotojams. Vadinasi, sudaromos prielaidos susikurti ilgalaikiam duomenų (ir kartu informacijos) uždaramui arba, kaip įvardina Marcelo Corrales Compagnucci, monopolijai¹⁵², nors, šio darbo autoriaus nuomone, toks teiginys yra šiek tiek hiperbolizuotas.

Manytina, kad šios Direktyvos nuostatos sukelia tam tikrus trūkumus duomenų bazių teisei apsaugai skaitmeninėje ekonomikoje ir dėl šios priežasties turi būti redaguojamos arba Europos Sąjungos įstatymų leidėjai turi rasti naujas priemones prieigos prie duomenų bazėse esančių duomenų pagerinimui kartu apsaugant ir duomenų bazių gamintojų interesus.

Mažiau reikšmingu Direktyvos trūkumu laikytinas tas faktas, jog Direktyva nereglamentuoja (nei leidžia, nei draudžia), kad duomenų bazės gamintoju gali būti daugiau nei vienas duomenų bazės gamintojas. ESTT šiuo klausimu taip pat nėra pasisakęs. Philippe Gaudrat nuomone, Direktyva draudžia galimybę duomenų bazėje turėti daugiau nei vieną gamintoją¹⁵³. Tačiau, kaip nurodo Annemarie Christiane Beunen, didesnės dalies teisės mokslininkų nuomone, dabartinis reglamentavimas leidžia *sui generis* teisę traktuoti ir kaip bendrą intelektinės nuosavybės objektą¹⁵⁴. Jų teigimu, nors Direktyvoje nėra aiškiai numatyta bendroji *sui generis* teisės nuosavybė, manytina, kad tokią nuostatą leidžiama numatyti Direktyvą įgyvendinančiuose teisės aktuose¹⁵⁵. Taigi, tai priklauso kiekvienos Europos Sąjungos valstybės narės reguliavimo¹⁵⁶, todėl tikėtinas nevieningas požiūris į bendrąją *sui generis* teisės nuosavybę.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus], p. 47. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

¹⁵² COMPAGNUCCI, M. C. *Big Data, Databases and "Ownership" Rights in the Cloud*. Singapore: Springer, 2020, p. 38.

¹⁵³ BEUNEN, A. C. *Protection for databases: the European Database Directive and its effects in the Netherlands, France and the United Kingdom* [interaktyvus]. University of Leiden, 2007, p. 154-155 [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/12038>>.

¹⁵⁴ BEUNEN, A. C. *Protection for databases: the European Database Directive and its effects in the Netherlands, France and the United Kingdom* [interaktyvus]. University of Leiden, 2007, p. 154-155 [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/12038>>.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ Jungtinės Karalystės įstatyme aiškiai pripažįstama bendroji *sui generis* teisės nuosavybė. Doktrinoje teigiama, kad bendros *sui generis* teisės turėtojai turi būti traktuojami kaip bendrakininkai ar bendrasavininkai pagal Vokietijos civilinio kodekso 741 straipsnį, numatančiam, kad esant situacijai, kai daugiau nei vienas asmuo turi bendrą teisę, tokiu atveju, jei įstatymai nereglamentuojama kitaip, taikomos akcijų bendrąją nuosavybę reglamentuojančios normos.

Skaitmeninės ekonomikos sąlygomis, kuomet dažnai naudojamos kolektyvinėmis ar atviromis tinklų struktūromis, yra sunku identifikuoti vieną konkretų subjektą, kuris padarė esmines investicijas į duomenų gavimą, tikrinimą ar pateikimą. Paprastai kolektyvinių ar atvirų tinklų dalyviai imasi iniciatyvos, atlieka finansines, žmogiškųjų išteklių, profesinių žinių investicijas ir investuodami prisiima tam tikrą riziką. Pavyzdžiui, investicijas į technologinius įrenginius (mašinas) atlieka vienas subjektas, o kitas subjektas atlieka investicijas, kad šie duomenys iš įrenginių (mašinų) būtų surenkami. Kitas pavyzdys – duomenų bazę duomenimis aprūpina keli subjektai, besinaudojantys ta duomenų baze, o duomenų tikrinimą atlieka dar vienas dalyvis – programinę įrangą įdiegęs subjektas.

Atskiro paminėjimo verta su daiktų internetu (angl. *Internet of Things*) tiesiogiai susijusi situacija. Dažniausiai mašinų, įrankių, prietaisų jutiklių pagalba generuojami duomenys yra gaunami eksploatuojant patį daiktą. Todėl kyla klausimas, ar daikto eksploatavimas gali būti laikomas pakankamai esmine investicija į duomenų, esančių duomenų bazėje, sugeneravimą (atitinkamai – ar subjektai, naudojantys tokias mašinas, įrankius ar prietaisus gali būti laikomi duomenų bazės gamintojais). Direktyvos preambulės 41 punktą numato, kad duomenų bazės gamintojui yra būdingas iniciatyvos ėmimasis ir investicijos rizika. Dėl šios priežasties, abejotina, ar subjektai, naudojantys mašinas, įrankius ar prietaisus, gali įgyti duomenų bazių gamintojo statusą. Tačiau, autoriaus nuomone, įmanomos situacijos, kai vartotojai gali atlikti esmines investicijas į duomenų bazėje esančių duomenų generavimą¹⁵⁷.

Manytina, kad *sui generis* teisės, kaip bendrosios nuosavybės, aspektas yra aktualus. Pažymėtina, kaip pastebi Matthias Leistner¹⁵⁸, leidus *sui generis* teisę traktuoti kaip bendrąją nuosavybę, būtų apsunkinta prieiga prie duomenų teisėtiems naudotojams, kadangi siekiant gauti duomenis reiktų kreiptis į daugiau nei vieną subjektą¹⁵⁹. Atitinkamai,

Šaltinis: KOŠČÍK, M., MYŠKA, M. Database authorship and ownership of sui generis database rights in data-driven research [interaktyvus]. *International Review of Law, Computers & Technology*, t. 31, 2017, p. 53 [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1080/13600869.2017.1275119>>.

¹⁵⁷ Šio darbo autoriaus nuomone, tai priklausytų nuo duomenų bazės tipo. Jeigu duomenų bazės gamintojo duomenų bazė būtų sudaryta tik iš konkretaus vartotojo eksploatuojamo daikto generuojamų duomenų, tikėtina, kad vartotojo investicijos į duomenų bazę galėtų būti traktuojamos kaip esminės. Tokiu atveju, vartotojas įgytų duomenų bazės gamintojo statuso, tačiau, paradoksalu, veikiausiai neturėtų prieigos prie duomenų bazės. Tačiau, jeigu duomenų bazės gamintojo duomenų bazė būtų sudaryta iš daugelio vartotojų eksploatuojamų daiktų generuojamų duomenų, mažai abejotina, kad atskiro vartotojo investicijos nebūtų laikomos esminėmis.

¹⁵⁸ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 35-37.

¹⁵⁹ Tai galima išskirti kaip dar vieną dabartinio reguliavimo trūkumą, priskirtiną prie duomenų bazių naudotojų teisės perkelti ir panaudoti apribojimų.

tai padidintų poreikį sukurti teisinius instrumentus, garantuojančius prieigą prie duomenų bazių turinio naudotojams¹⁶⁰.

Taigi, apibendrinant, galima daryti išvadą, kad egzistuoja du esminiai *sui generis* teisės trūkumai. Pirma, teigtina, kad esminės investicijos į duomenų bazėje esančių duomenų kūrimą šiuo metu šiuolaikinėms elektroninėms duomenų bazėms negali suteikti *sui generis* teisinės apsaugos, taip pažeidžiant duomenų bazių gamintojų interesus. Antra, manytina, kad Direktyva nenumato pakankamų priemonių prieigai prie duomenų bazių, teisėtam perkėlimui ir panaudojimui, taip pažeidžiant duomenų bazių naudotojų teises.

2.2. *Sui generis* teisinės apsaugos perspektyvos skaitmeninėje ekonomikoje

Šioje darbo dalyje autorius išanalizuos galimus su duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumais susijusius sprendimo būdus. Autoriaus nuomone, kaip ir buvo nustatyta 2005 metų Direktyvos įvertinimo metu, galima įžvelgti keturis požiūrius į duomenų bazių teisinės apsaugos stygių: (i) nekeisti nei duomenų bazių *sui generis* apsaugos reglamentavimo, nei jį aiškinančios teismų praktikos; (ii) atsisakyti *sui generis* apsaugos; (iii) keisti tik teismų praktiką, aiškinančią duomenų bazių teisinį reglamentavimą; (iv) keisti duomenų bazių teisinį reglamentavimą.

2.2.1. *Status quo*

ESTT priėmus sprendimą, kad tik esminės investicijos į duomenų bazės turinį sudarančių elementų gavimą (atliekant nepriklausomai nuo duomenų bazių gamintojo egzistuojančių kūrinių, duomenų ar kitokios medžiagos paiešką), o ne esminės investicijos į duomenų bazės turinio generavimą, yra reikšmingos siekiant įgyti duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsaugą, dauguma autorių mano, kad jutikliais, mašinomis ar kitomis technologijomis generuojami duomenys, nepaisant duomenų bazių gamintojų investicijų, nebus apsaugoti *sui generis* teisine apsauga, nes tokias investicijas reikėtų laikyti investicijomis į duomenų kūrimą¹⁶¹. Vis dėlto, tarsi oponuodamas vyraujančiai pozicijai, Matthias Leistner išreiškė mintį, jog technologinių priemonių sugeneruoti duomenys, esantys duomenų bazės turiniu, įgys *sui generis* teisinę apsaugą, jeigu duomenų bazių

¹⁶⁰ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 37.

¹⁶¹ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 28.

gamintojai atliks esmines investicijas į duomenų tikrinimą ar pateikimą¹⁶². Iš tiesų, teoriškai, net ir neatlikus esminių investicijų į duomenų gavimą, duomenų bazių turinys galėtų įgyti *sui generis* teisinę apsaugą, kadangi Direktyvos 7 straipsnio 1 dalis numato tris alternatyvias esminių investicijų rūšis: (i) investicijos į duomenų gavimą; (ii) investicijos į duomenų tikrinimą; (iii) investicijos į duomenų pateikimą. Panašios nuomonės laikosi ir Cristiana Sappa, teigianti, kad, pavyzdžiui, duomenų bazė, sudaryta iš daiktų interneto pagrindu sukurtų duomenų neįgytų teisinės apsaugos, tačiau papildomai investavus į šių duomenų sutvarkymą, manytina, tokia duomenų bazė įgytų *sui generis* teisinę apsaugą¹⁶³. Taigi, pastarosios autorės nuomone, skaitmeninės ekonomikos fenomenai – *big data*, *Internet of Things* – nekelia iššūkių duomenų bazių teisei apsaugai¹⁶⁴. Matthias Leistner ir Cristiana Sappa pozicijoms talkina ir Vokietijos teismų nagrinėta *Autobahnmaut* byla¹⁶⁵, kurioje buvo priimtas sprendimas, jog duomenų bazių gamintojas atliko esmines investicijas į mašinų sugeneruotų¹⁶⁶ duomenų tikrinimą ir pateikimą. Visgi, pastebėtina, jog tai nulėmė duomenų bazių gamintojo veiklos specifika. Šiuo konkrečiu atveju, duomenys, gauti iš mašinų, buvo renkami ir lyginami su jau turimais duomenimis programinės įrangos pagrindu.

Vis dėlto, šio darbo autoriaus nuomone, kritikuotina pozicija, deklaruojanti esamo teisinio reguliavimo ir ją aiškinančios teismų praktikos pakankumą (t. y. esminių investicijų į duomenų, esančių duomenų bazėje, tikrinimą ir pateikimą apsaugos pakankumą), siekiant teisiškai apsaugoti skaitmeninės ekonomikos sąlygomis sukurtas duomenų bazes.

Šiuolaikinės elektroninės duomenų bazės pasižymi itin dideliu duomenų kiekiu, todėl tikrinimo procesas tampa itin sudėtingas. Toks patikrinimas galėtų būti atliekamas tik naudojantis programine įranga. Taigi, susidarytų situacija, kai būtų investuojama ne į patį tikrinimą, o į programinę įrangą, kuri tikrina turimus duomenis. Remiantis dabartine ESTT logika, aiškinant investicijas į duomenų bazę, manytina, kad tai prieštarautų su duomenų bazės duomenų *tikrinimu* susijusių investicijų sąvokai¹⁶⁷, kadangi, ESTT nuomone,

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ SAPPA, C. How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, t. 14, Nr. 5, p. 416.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 415.

¹⁶⁵ Hamburgo apygardos teismas. 2007 m. liepos 6 d. nutartis byloje Nr. 308 O 711/06.

Hamburgo Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 20 d. sprendimas byloje Nr. 5 U 161/07.

Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Nr. I ZR 47/08.

¹⁶⁶ Vokietijos teismai laikėsi pozicijos, kad duomenys yra ne sugeneruoti, bet surinkti.

¹⁶⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 42 punktas: „su duomenų bazės duomenų *tikrinimu* susijusių investicijų“ sąvoka direktyvos 7 straipsnio 1 dalies prasme reiškia išteklius, panaudotus siekiant užtikrinti duomenų bazės duomenų patikimumą, tikrinti surinktų duomenų tikslumą kuriant

ištekliai, kurie panaudoti duomenų tikrinimui duomenų kūrimo metu nėra laikytini investicijomis į duomenų tikrinimą. Be to, abejonių kelia pats tikslas tikrinti technologinėmis priemonėmis gautus, generuotus duomenis. Taip gauti duomenys *per se* yra tikslūs ir papildomas jų tikslumo tikrinimas yra perteklinis ir nereikalingas. Vadinasi, skaitmeninės ekonomikos sąlygomis duomenų bazių gamintojai dažnu atveju gali neturėti galimybės suteikti duomenų bazėms teisinę apsaugą, atliekant esmines investicijas į duomenų bazėje esančių duomenų tikrinimą.

Kalbant apie esmines investicijas į duomenų bazėje esančių duomenų pateikimą, pastebėtina, kad, kaip nurodo Estelle Derclaye, tokio tipo esminės investicijos į elektroninių duomenų bazių kūrimą yra praktikuojamos gana retai¹⁶⁸ ir pasireiškia nebent tada, kai duomenų bazės gamintojas iš pradžių išdėstęs duomenis neorganizuotai, vėliau atlieka esmines investicijas į duomenų pateikimą tam, kad duomenų baze būtų patogiau naudotis naudotojui¹⁶⁹. Vis dėlto, tikrai ne visoms dabartinėms duomenų bazėms pagal atliekamą funkciją yra reikalinga aiški ir išvystyta paieškos sistema, kadangi jos nebūtinai skirtos plačiam naudotojų ratui. Manytina, kad specialus, apgalvotas duomenų bazės turinio pateikimas yra rudimentinis požymis, būdingas neelektroninėms duomenų bazėms. Autoriaus nuomone, duomenų bazėje esančių duomenų pateikimas yra sietinas su vienu iš duomenų bazių požymiu – duomenų bazės turinys (kūriniai, duomenys ar kitokia medžiaga) yra metodiškai arba sistemingai sutvarkytas. Tačiau šis požymis yra būdingas būtent neelektroninėms duomenų bazėms. Tokio tipo duomenų bazėse svarbu, kad medžiaga būtų pateikta metodiškai, sistemingai. Taigi, iš esmės tik neelektroninių duomenų bazių atveju yra racionalu kalbėti apie investicijas į duomenų pateikimą. Situacija yra visiškai kitokia elektroninių duomenų bazių atveju. Pastarojo tipo duomenų bazėse metodiško, sistemingo išdėstymo požymis iš esmės yra pakeičiamas individualaus prieinamumo požymiu, todėl užtenka, jog duomenų bazė turėtų priemones, leidžiančias pasiekti konkretų ieškomą elementą, t. y. turėtų paieškos programą. Be abejo, paieškos programos įdiegimui yra reikalingos investicijos, tačiau abejotina, ar santykinai elementarios programos įdiegimas turėtų būti traktuojamas kaip esminė investicija į duomenų bazės kūrimą. Taigi, elektroninėse duomenų bazėse nėra jokio poreikio investuoti reikšmingų finansinių išteklių į turimų duomenų pateikimą. Vadinasi, skaitmeninės ekonomikos sąlygomis duomenų bazių gamintojai turi ribotas galimybes suteikti duomenų

duomenų bazę ir jai veikiant. *Ištekliai, panaudoti tikrinimui kuriant duomenis, kurie vėliau buvo surinkti į duomenų bazę, į šią sąvoką nepatenka.*

¹⁶⁸ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 95.

¹⁶⁹ *Ibid.*

bazėms teisinę apsaugą, atliekant esmines investicijas į duomenų bazėje esančių duomenų pateikimą.

Be abejo, tokia situacija netenkina duomenų bazių gamintojų, kurių investicijos į duomenų bazių kūrimą lieka neapsaugotos. Kita vertus, manytina, kad tokiu būdu tam tikra apimti įgyvendinamas Europos Komisijos Komunikate suformuluotas tikslas – didinti duomenų prieinamumą ir jų naudojimą. Dabartinis teisinis reguliavimas sudaro teisinės galimybes be jokių kliūčių prieiti prie duomenų bazių gamintojų duomenų bazių, kurios sudarytos iš mašinų, kitų technologinių priemonių sugeneruotų duomenų. Visgi, Europos Komisijos užsakyti tyrimai¹⁷⁰ rodo, jog duomenų bazių apsaugos lygiui esant nepakankamam, duomenų bazių gamintojai suteikia joms faktinę apsaugą, t. y. itin saugo duomenų bazės turinį ir juo nesidalija. Toks duomenų bazių gamintojų elgesys yra natūralus, kadangi neapsaugojus duomenų bazių, būtų patiriami nuostoliai. Pažymėtina, kad Direktyva, kaip ir *sui generis* apsauga, buvo sukurta tam, kad apsaugotų duomenų bazių gamintojų investicijas. Manytina, kad dabartinis teisinis reglamentavimas nesuderina dviejų svarbių tikslų – Direktyvos tikslo apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas ir Komunikato tikslo didinti duomenų prieinamumą ir jų naudojimą. Dėl šios priežasties, manytina, kad egzistuojantis teisinis reguliavimas yra ydingas.

Išsiaiškinus, kad esminės investicijos į duomenų bazės duomenų tikrinimą ar pateikimą *de facto* dažnu atveju negali suteikti šiuolaikinėms elektroninėms duomenų bazėms *sui generis* teisinės apsaugos, belieka vėl atgręžti į esminių investicijų į duomenų bazėje esančių duomenų gavimą kriterijų. Panašu, kad tik platesnis sąvokos „su duomenų bazės duomenų gavimu susijusios investicijos“ interpretavimas arba Direktyvos pakeitimai galėtų leisti apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas į duomenis generuojančias technologines priemones. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, jog, kaip minėta, duomenų bazių gamintojų situaciją apsunkina faktas, kad Europos Komisija yra išreiškusi norą pagerinti duomenų prieinamumą bei jų sklaidą. Taigi, galima įžvelgti Europos Sąjungos institucijos politinę valią apriboti duomenų bazių turėtojų teisę į duomenis: jie turi būti labiau prieinami tretiesiems asmenims. Tai reiškia, kad net jei technologinių priemonių sugeneruoti duomenys būtų apsaugoti remiantis esminėmis investicijomis į duomenų bazėje esančių duomenų tikrinimą ar pateikimą, egzistuočių duomenų bazių naudotojų prieigos prie duomenų, esančių duomenų bazėje, problemos. Tačiau esama situacija, manytina, yra dar prastesnė, kadangi neturėdami teisinės apsaugos, duomenų bazių gamintojai yra

¹⁷⁰ Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos duomenų ekonomikos kūrimas“ SWD(2017 2 final), p. 9, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0002&from=it>>.

suirerisuoti slėpti duomenų bazės ir jų turinį, taip sumažindami duomenų rinką arba teisę įgyti teisinę apsaugą, išnaudojant teisinio reglamentavimo trūkumus¹⁷¹.

Taigi, apibendrinant egzistuojančio duomenų bazių teisinio reguliavimo galimybes įveikti skaitmeninės ekonomikos keliamus iššūkius, nepaisant autoritetinių teisininkų pozicijos, jog dabartinis teisinis reguliavimas apsaugo duomenų bazes, sudarytas iš mašinių sugeneruotų duomenų, manytina, kad skaitmeninės ekonomikos kontekste realios duomenų bazių gamintojų galimybės įgyti *sui generis* teisių apsaugą yra pernelyg apribotos ar net neįgyvendintinos, o duomenų bazių naudotojų problemos dėl prieigos prie duomenų bazių egzistuoja lygiagrečiai.

2.2.2. *Sui generis* teisinės apsaugos atsisakymas

Kaip minėta, Europos Bendrija, sukurdama visiškai naują, nei vienos valstybės teisinėje sistemoje iki tol nenumatytą *sui generis* teisinę apsaugą, siekė apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas. Įgyvendinus šį tikslą, užtikrinus duomenų bazių gamintojų investicijų saugumą, Europos Bendrija (dab. Europos Sąjunga) turėjo tapti erdve, kurioje reikšmingai išaugtų duomenų bazių gamybos rodikliai. Aukštesnis duomenų bazių apsaugos lygis, kurį suteikia *sui generis* teisė, yra ekonomiškai pagrįstas tik tuo atveju, jei tai sukuria papildomas paskatas kurti duomenų bazes. Pažymėtina, jog Direktyva buvo siekiama panaikinti atotrūkį tarp Europos Sąjungos ir JAV rodiklių duomenų bazių gamybos sektoriuje. Nors JAV įstatymų leidėjai svarstė kelis įstatymų projektus, analogiškus Direktyvai, tačiau įstatymai, kurie būtų įvedę *sui generis* teisinę apsaugą, nebuvo priimti. Manytina, jog šį rezultatą lėmė nuogastavimai, jog *sui generis* teisė sukurs faktinę nuosavybės teisę į duomenis, ir įsitikinimas, kad duomenų bazėms apsaugoti pakanka esamų teisinės apsaugos priemonių. Susiklosčiusi situacija Europos Sąjungai turėjo suteikti konkurencinį pranašumą duomenų bazių industrijoje. Visgi, 2005 metų ataskaitoje, vertinusioje Direktyvos poveikį rinkai, padaryta išvada, jog nėra įrodymų, kad *sui generis* teisė padarė poveikį duomenų bazių kūrimui. Ši išvada aktualumo neprarado iki šiol, kadangi 2018 metais, atlikus naujesnius tyrimus, Europos Komisija pakartojo 2005 metų ataskaitoje pateiktą teiginį – nėra įrodymų, kad *sui generis* teisė padarė poveikį duomenų bazių kūrimui¹⁷². Taip pat Europos Komisija nurodė, jog nėra duomenų, leidžiančių daryti išvadą, kad Direktyvoje numatyta *sui generis* teisė reikšmingai prisidėjo

¹⁷¹ Pavyzdys pateikiamas šio darbo 2.2.3 dalyje.

¹⁷² Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 19, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

prie Europos Sąjungos konkurencingumo duomenų bazių pramonės rinkoje¹⁷³. Priešingai, Europos Sąjungoje įvedus *sui generis* duomenų bazių teisinę apsaugą, Europos Sąjungoje pagamintų duomenų bazių dalis pasauliniame kontekste sumažėjo nuo 26 procentų iki 21 procento. Pažymėtina, jog 2001 metais Europos Sąjungos dalis buvo išaugusi iki 34 procentų, tačiau po kelių metų (2004 metais) šis rodiklis grįžo prie 1995 metais (kuomet dar nebuvo įsigaliojusi *sui generis* apsauga) buvusio lygio¹⁷⁴. Literatūroje nėra identifikuotos šių pokyčių priežastys, tačiau, autoriaus nuomone, egzistuoja tikimybė, kad viena iš ryškaus duomenų bazių gamybos Europos Sąjungoje sumažėjimo priežasčių galėjo būti Direktyvą aiškinančios ESTT bylos (C-444/02, C-338/02, C-46/02, C-203/02), taip pat Nyderlandų teismų praktika dėl „*spin off*“ teorijos. Aktualūs statistiniai rodikliai aiškiai rodo, kad duomenų bazių industrija, nepaisant *sui generis* teisinės apsaugos, nesustiprėjo. Dėl šios priežasties, *sui generis* teisinei apsaugai neįvykdžius iškeltų tikslų, logiška kvestionuoti duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisių apsaugos reikalingumą apskritai.

Direktyvai (o kartu ir *sui generis* teisių apsaugai) kritiką atlaikyti sekasi dar sunkiau skaitmeninės ekonomikos kontekste. Neabejotina, kad ateityje didžioji dalis duomenų bazių bus sudaryta iš neapdorotų, mašinų sugeneruotų duomenų. Tačiau dabartinis duomenų bazių teisinis reguliavimas neapdorotų, mašinų sugeneruotų duomenų bazės turiniu esančių duomenų nesaugo. Taigi, faktiškai prie skaitmeninės ekonomikos nepritaikyta Direktyva iš esmės gali tapti ir tampa nepritaikoma ir nereikalinga.

Be to, egzistuoja prielaida manyti, jog *sui generis* teisinė apsauga ne tik, kad nepagerino situacijos Europos Sąjungos duomenų bazių industrijoje, tačiau pakenkė duomenų naudotojams, apribodama šių prieigą prie duomenų bazės turinio. Remiantis Europos Komisijos apklausomis, 54 procentai su duomenų bazių industrija susijusių subjektų teigė, kad Direktyva nesubalansavo duomenų bazių gamintojų ir duomenų naudotojų interesų¹⁷⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog net trys ketvirtadaliai akademinės bendruomenės narių, tyrėjų neigiamai įvertino Direktyvoje įtvirtintą interesų pusiausvyrą. Šis rezultatas, darbo autoriaus požiūriu, yra gana netikėtas, kadangi Direktyvos 9 straipsnis numato valstybių narių diskrecijoje esančias *sui generis* teisės išimtis¹⁷⁶, t. y. aplinkybes, kurioms egzistuojant, tam tikriems subjektams be duomenų bazės gamintojo leidimo

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 18.

¹⁷⁵ *Ibid.*, p. 19.

¹⁷⁶ Valstybės narės gali nustatyti, kad bet koku būdu viešai platinamos duomenų bazės teisėtas naudotojas gali be sudarytojo leidimo perkelti arba viešai platinti didelę jos dalį: a) asmeniniais tikslais perkelti neelektroninių bazių duomenis; b) perkelti bazės duomenis tik mokymo ir mokslinių tyrimų iliustracijoms, tiksliai nurodęs informacijos šaltinį ir įrodęs nekomercinį siekiamų tikslų pobūdį; c) perkelti ir (arba) viešai platinti bazės duomenis visuomenės saugumo tikslais arba administracinėms ar teisminėms procedūroms.

leidžiama perkelti, viešai platinti didelę duomenų bazės turinio dalį. Direktyvos 9 straipsnio b punktas suteikia akademinėi bendruomenei skirtą išimtį – perkelti bazės duomenis mokymo ir mokslinių tyrimų iliustracijoms, tiksliai nurodžius informacijos šaltinį ir įrodžius nekomercinį siekiamų tikslų pobūdį. Taigi, iš pirmo žvilgsnio akademinės bendruomenės nepasitenkinimas Direktyvos reglamentavimu atrodo nesuprantamas ir kylantis iš nežinojimo, nesinaudojimo *sui generis* teisės apribojimais (tik 18 procentų duomenų bazių vartotojų yra pasinaudoję mokymui ir moksliniams tyrimams skirta išimtimi)¹⁷⁷. Vis dėlto, manytina, kad gana retas naudojimas Direktyvos 9 straipsnyje numatytais išimtimis yra ne prasto duomenų bazių gamintojų ir duomenų naudotojų interesų subalansavimo priežastis, bet reglamentavimo pasekmė. Ramūno Birštono nuomone, Direktyvos 9 straipsnio b punkte nurodytas *sui generis* teisės apribojimas yra kritikuotinas, kadangi šiuo atveju duomenų bazėje esančius duomenis galima tik perkelti, bet ne naujai panaudoti, o mokslinių tyrimų tikslais svarbi galimybė tokiais duomenimis pasiremti viešai pristatant jais remiantis gautus rezultatus¹⁷⁸. Direktyvos 9 straipsnis nėra vienintelis, siekiantis užtikrinti duomenų bazių gamintojų ir duomenų naudotojų interesų pusiausvyrą. Šiam tikslui yra skirtas ir Direktyvos 8 straipsnis, numatantis, kad viešai platinamų duomenų bazių teisėtiems naudotojams duomenų bazės sudarytojas (gamintojas) negali sutrukdyti perkelti ir (arba) viešai platinti duomenų bazės turinio nedidelės kokybiškai ir kiekybiškai įvertintas dalis. Tiesa, sąvoka „teisėtas naudotojas“ šiek tiek stokoja aiškumo, kadangi duomenų bazių naudotojai, norintys perkelti ir (ar) panaudoti duomenų bazės turinio dalį, turi savo iniciatyva preliminariai įvertinti kiekybiškai ar kokybiškai esmines investicijas į siekiamą perkelti ar panaudoti duomenų bazių turinio dalį¹⁷⁹, o tai padaryti kai kuriomis situacijomis gali būti sudėtinga. Vis dėlto, šio darbo autoriaus nuomone, teigti, kad Direktyva visiškai nesubalansavo duomenų bazių gamintojų ir duomenų naudotojų interesų nėra tikslu ir teisinga. Be abejo, dabartiniame reguliavime egzistuoja trūkumai, neapibrėžtumas, susiję su teisėtu duomenų bazės perkėlimu, panaudojimu, *sui generis* teisės išimtimis. Būtent dėl prastos prieigos prie duomenų bazių ir jose esančių duomenų perkėlimu, panaudojimu duomenų bazių naudotojai yra kritiškai Direktyvoje numatytam teisiniam reglamentavimui, ir, tikėtina, yra labiausiai suinteresuoti Direktyvos (o kartu ir *sui generis* teisių apsaugos) panaikinimu.

¹⁷⁷ Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 20, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

¹⁷⁸ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 133.

¹⁷⁹ Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 20, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

Visgi, šio darbo autoriaus nuomone, išskirtini du pagrindiniai argumentai, įrodantys Direktyvos ir *sui generis* teisės reikalingumą Europos Sąjungoje.

Pirma, panaikinus Direktyvą ir duomenų bazių *sui generis* teisinę apsaugą, modernios elektroninės duomenų bazės Europos Sąjungoje iš esmės liktų be efektyvios ir daugiau ar mažiau subalansuotos teisinės apsaugos, kadangi elektroninės duomenų bazės neatitinka autorių teisių apsaugos keliamų reikalavimų, o, kaip atskleidžiama šio darbo 3 dalyje, nei komercinių paslapčių, nei nesąžiningos konkurencijos, nei sutarčių teisės institutai neužtikrina efektyvios, pilnavertės, subalansuotos duomenų bazių apsaugos skaitmeninės ekonomikos kontekste. Tikėtinas Direktyvos ir duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos atsisakymo padarinys – dar prastesni ir taip gana kuklūs duomenų bazių industrijos rodikliai Europos Sąjungoje, lyginant, pavyzdžiui, su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis.

Antra, duomenų bazių teisinis reglamentavimas, turintis trūkumų, yra geresnis variantas nei jokio reglamentavimo. Direktyva duomenų bazių rinkai suteikia tam tikrą teisinio aiškumo lygį ir nustato duomenų bazių gamintojų ir duomenų bazių naudotojų teises bei jų ribas. Tikėtina, jog nesant Direktyvos, duomenų bazes gaminantys subjektai pasinaudotų teisinio reglamentavimo trūkumais arba jų laisvė bei veikla iš esmės taptų neribojama. Tokiu atveju, duomenų bazių naudotojų interesai būtų dar labiau pažeidžiami.

2.2.3. ESTT praktikos keitimas

Tiek teisinėje literatūroje¹⁸⁰, tiek Europos Komisijos parengtuose dokumentuose¹⁸¹ ypatinga reikšmė yra skiriama 2004 metų ESTT praktikai, nagrinėjusiai esminių investicijų į duomenų, esančių duomenų bazėje, gavimą (rinkimą), tikrinimą, pateikimą apibrėžtį. ESTT sprendimai pateikė vienareikšmišką atsakymą – esminės investicijos į priemones, skirtas duomenims gauti ar sukurti (investicijos į duomenų kūrimą) negali būti pagrindu *sui generis* teisės į duomenų bazę įgijimui. Tai reiškia, kad duomenų bazės, kurių turinį sudaro mašinų sugeneruoti duomenys, lieka neapsaugotos pagal esmines investicijas į duomenų gavimą. Šio darbo 2.2.1 dalyje autorius pateikė argumentus, dažnai lemiančius faktinį duomenų bazių, sudarytų iš mašinų sugeneruotų duomenų, neapsaugojimą, remiantis esminėmis investicijomis į duomenų tikrinimą ar pateikimą. Taigi, duomenų

¹⁸⁰ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017.

¹⁸¹ Europos Komisija. Darbinis dokumentas "Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases" (SWD(2018) 147 final), [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

bazių teisinį reglamentavimą tiriančiuose darbuose teigiama, kad *sui generis* teisės neefektyvumą, siekiant apsaugoti mašinų sugeneruotus duomenis, lemia aktuali ESTT praktika, kuria privalo sekti ir Europos Sąjungos valstybių narių teismai¹⁸². Tai suponuoja gana aiškų šios problemos sprendimo būdą – keisti galiojančią ESTT praktiką ir investicijas į duomenų kūrimą pripažinti tapačiomis investicijomis kaip į duomenų gavimą, taip panaikinant ESTT sukurtą investicijų į duomenų kūrimą ir investicijų į duomenų gavimą atskyrimą.

Pastebėtina, kad Vytautas Mizaras dar 2009 metais suabejojo, ar vis dar aktuali ESTT pozicija dėl investicijų į priemonės, skirtas duomenims gauti ar sukurti, yra teisinga, jeigu pats duomenų bazės gamintojas yra aktyvus kuriant duomenų bazės turinį sudarančius duomenis.¹⁸³ Pasak Vytauto Mizaro, situacija, kuomet su duomenų kūrimu susijusios investicijos neįtraukiamos į duomenų bazės kūrimo investicijas, yra neteisinga duomenų bazių gamintojų atžvilgiu, kadangi nėra jokio skirtumo, ar duomenų bazių gamintojas duomenis gauna investuodamas į priemonės, skirtas duomenims gauti ar sukurti, ar tuos duomenis surinkti iš trečiųjų asmenų, pavyzdžiui, laikraščių leidėjų.¹⁸⁴

Visgi, ši pozicija yra pažeidžiama, kadangi skirtumas tarp duomenų kūrimo ir duomenų surinkimo egzistuoja jų faktinio prieinamumo atžvilgiu. Konkrečiam duomenų bazių gamintojui renkant duomenis iš prieinamų šaltinių, šis sukuria tam tikros vertės rinkoje produktą (duomenų bazę), neturėdamas išskirtinių sąlygų, t. y. kiti duomenų bazių gamintojai atitinkamai investavę į duomenų rinkimą, sukurtų tapatų produktą. Kuomet duomenys yra kuriami duomenų bazių gamintojo, investuojant į tam tikras technologines priemones, išimtinai konkretus duomenų bazių gamintojas turi prieigą prie šių duomenų ir jis yra vienintelis tų duomenų gavimo šaltinis. Kiti subjektai neturi jokio kito būdo gauti duomenų bazės gamintojo turimus sukurtus duomenis kaip tik kreiptis į patį duomenų bazės gamintoją. Tikėtina, kad faktiškai ši aplinkybė sukuria nelygiavertę padėtį tarp duomenų bazių gamintojų, kadangi kiti subjektai turi prašyti leidimo prieiti prie sukurtų duomenų, o, kaip žinia, duomenų turėjimas yra svarbus veiksnys konkuruojant skaitmeninės ekonomikos sąlygomis. Minėtos situacijos išvengimui turėjo veiksmingai pasitarnauti ESTT praktika, siauriau aiškinanti *sui generis* teisę ir nustatiusi taisyklę, jog duomenų bazės gamintojo leidimas dėl sukurtų duomenų perkėlimo ir panaudojimo nėra reikalingas. Pažymėtina, jog šis Direktyvos aiškinimas atitiko *sui generis* teisės tikslą, kuris skatina

¹⁸² *Ibid.*, p. 25.

¹⁸³ MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 143.

¹⁸⁴ *Ibid.*

duomenų bazių kūrimą, o ne duomenų generavimą¹⁸⁵. Be to, tai buvo pozityvus atsakas informacijos, duomenų monopolio besibaiminantiems subjektams.

Grįžtant prie Vytauto Mizaro pozicijos, jog duomenų bazių gamintojų atžvilgiu neteisinga investicijų, susijusių su duomenų sukūrimu neįtraukti į duomenų bazės kūrimo investicijas, šio darbo autoriaus nuomone, egzistuoja keli argumentai, įrodantys šios pozicijos pagrįstumą.

Pirma, investuodami į technologijas, generuojančias duomenis, duomenų bazių gamintojai patiria finansines išlaidas, tačiau tokios investicijos lieka neapsaugotos ir jų konkurentai bei kiti subjektai *de jure* gali naudotis sugeneruotais duomenimis neatlygintinai. Taigi, duomenų bazių gamintojai, investavę į duomenų sugeneravimą, patiria finansinius nuostolius. Be to, neapsaugant duomenų bazių, sudarytų iš sugeneruotų duomenų, dalinai neįgyvendinamas Direktyvos tikslas apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas¹⁸⁶.

Antra, teisiškai neapsaugant duomenų bazių gamintojų investicijų, šioje rinkoje veikiantys subjektai tampa itin suinteresuoti faktine duomenų bazių, sudarytų iš sugeneruotų duomenų, apsauga – duomenų bazių slėpimu. Duomenų bazių paslėpimą palengvina ir aplinkybė, kad duomenų bazės nėra nei privalomai, nei neprivalomai registruojamos valstybinės ar supervalstybinės valdžios institucijų. Pažymėtina, jog slepiant duomenų bases, Komunikate numatytas siekis pagerinti prieigą prie duomenų taip pat bus neįgyvendintas.

Trečia, egzistuoja gana elementari schema, apeinanti ESTT praktikoje suformuotą taisyklę ir *de facto* leidžianti apsaugoti mašinų sugeneruotus duomenis. Subjektas, susijęs su duomenų bazių gamintoju, investuoja į technologines priemones, generuojančias duomenis, o pats duomenų bazių gamintojas vėliau surenka sugeneruotus duomenis iš susijusio subjekto. Formaliu požiūriu, tokie veiksmai veikiausiai būtų traktuojami kaip teisėti. Visgi, egzistuoja ir tam tikri šio gudraus modelio trūkumai. Pirma, subjektas, susijęs su duomenų bazių gamintoju ir sugeneravęs duomenis negalėtų tikėtis teisinės duomenų apsaugos, todėl tretieji asmenys turėtų turėti prieigą prie sugeneruotų duomenų. Kita vertus, tikėtina, kad subjektas, susijęs su konkrečiu duomenų bazių gamintoju, būtų nežinomas duomenų bazių gamintojo konkurentams. Antra, kiltų klausimas, ar duomenų bazių gamintojas atliko esmines investicijas tam, kad surinktų tokius duomenis. Faktiškai duomenų bazių gamintojas sugeneruotus duomenis iš susijusio subjekto surinktų be jokių

¹⁸⁵ ESTT dar nebuvo išreiškęs jokios pozicijos mašinų generuojamų duomenų atžvilgiu duomenų bazių teisinės apsaugos kontekste.

¹⁸⁶ Direktyvos preambulės 46 punktas.

pastangų. Tačiau, tikėtina, kad duomenų bazių gamintojas deklaruotų pakankamą finansinių išteklių panaudojimą tokių duomenų gavimui. Situaciją duomenų bazių gamintojui palengvina ir gana žemas esminių investicijų atlikimui keliamas lygmuo.

Ketvirta, apsaugojus duomenų bazes, sudarytas iš sugeneruotų duomenų, subjektams šie duomenys vis tiek būtų prieinami pagal Direktyvos 8 ir 9 straipsnius, nepaisant su šių straipsnių taikymu susijusių neaiškumų. Jeigu, duomenų bazių naudotojų nuomone, tai nepakankamai užtikrintų jų prieigą prie duomenų, manytina, Europos Sąjungos įstatymų leidėjai galėtų numatyti priverstinį duomenų bazių licencijavimą. Atkreiptinas dėmesys, kad aktualūs Direktyvos numatyti *sui generis* teisės apribojimai, autoriaus nuomone, negeba užtikrinti pakankamos duomenų bazių naudotojų prieigos prie duomenų. Šiuo metu, duomenų bazių naudotojai, norintys perkelti ir (ar) panaudoti duomenų bazės turinio dalį, turi savo iniciatyva preliminariai įvertinti kiekybiškai ar kokybiškai esmines investicijas į siekiamą perkelti ar panaudoti duomenų bazių turinio dalį. Tai sukuria neaiškumą duomenų bazių gamintojams, kada jie teisėtai gali naudotis duomenų bazių turiniu. Be to, *sui generis* teisės išimtys taip pat vertintinos kaip nepakankamai galimybių pasinaudoti duomenimis suteikiančios priemonės.

Penkta, apklausų duomenimis, subjektai sunkiai atskiria investicijas į duomenų gavimą (rinkimą) ir kūrimą¹⁸⁷.

Šešta, pakeitus ESTT praktiką ir panaikinus skirtį tarp investicijų duomenų rinkimui ir kūrimui, tikėtina, sustiprėtų duomenų bazių ir duomenų industrija Europos Sąjungoje (taigi, būtų labiau vystoma skaitmeninė ekonomika) ir duomenų bazių skaičius išaugtų.

ESTT nusprendus nepanaikinti skirtumo tarp investicijų į duomenų gavimą ir duomenų kūrimą, manytina, egzistuoja dar vienas su ESTT praktika susijęs mašinų sugeneruotų duomenų apsaugos problemos sprendimo būdas – mašinų generuojamus duomenis traktuoti ne kaip sukurtus, bet kaip gautus¹⁸⁸.

Taigi, kokios prielaidos leidžia teigti, kad mašinų generuojami duomenis gali būti traktuojami kaip gauti, bet ne sukurti? Pasitelkime pavyzdį – automobilyje sumontuoti įrenginiai matuoja automobilio važiavimo greitį, degalų, variklio alyvos sąnaudas ir sugeneruoja šių techninių parametrų duomenis, kurie tinklu siunčiami į automobilio gamintojo duomenų bazę. Esminis klausimas – ar tokius duomenis galima vertinti kaip

¹⁸⁷ Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 25, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

¹⁸⁸ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus], p. 65. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

sukurtus? Šio darbo autoriaus nuomone, tokie duomenys, nors ir yra sugeneruoti, tačiau yra gauti, bet ne sukurti. Jutikliai, matuokliai, kiti įrenginiai, generuojantys šiuos duomenis, tiesiog fiksuoja jau egzistuojančią, bet skaičiais neišreikštą informaciją. Žinoma, situacija keistūsi, jeigu duomenis į duomenų bazę siųstų ne jutikliai ar matuokliai, bet tam tikru intelekto lygiu pasižyminti mašina, sugebanti ribotai vadovaudamasi išoriniais veiksmais arba net visiškai savarankiškai generuoti duomenis. Šis būdas, mašinų generuojamus duomenis traktuojant kaip gautus, reikalauja ESTT intervencijos, plėtojant Direktyvos aiškinimą, nes mašinų sugeneruotų duomenų vertinimas kaip gautų tikrai nėra *per se* suprantamas. Be to, manytina, toks išaiškinimas galėtų būtų sunkiai suderinamas su aktualia ESTT praktika, pasak kurios, duomenys, sudarantys duomenų bazę, laikomi gautais, kuomet jie yra ieškomi ir surenkami iš pavienių medžiagų¹⁸⁹. Atkreiptinas dėmesys, jog (ne)suderinamumo problema kiltų ne dėl tokių išaiškinimų prieštaros, bet dėl to paties aspekto matymo iš skirtingų dimensijų. Galėtų susiklostyti tokia situacija, kuomet tie patys duomenys bus vertinami tiek kaip gauti, tiek kaip sukurti. Teigtina, kad ontologinis požiūris galėtų apimti dabartinį ESTT aiškinimą dėl duomenų gavimo, tačiau faktiškai ESTT tektų atsisakyti dabartinio aiškinimo. Tai padarius, pavyzdžiui, automobilių gamintojų (kurių pagrindinis veiklos tikslas yra gaminti kokybiškus automobilius, o mašinų generuojami duomenys yra reikalingi produkto tobulinimo ir aptarnavimo paslaugoms) duomenų bazėse esantis turinys būtų laikomas gautu ir pati duomenų bazė bei joje esantys duomenys įgytų *sui generis* teisinę apsaugą.

Pažymėtina, kad Europos teismų praktikoje galima rasti precedentą, kuomet teismas nusprendė, jog mašinų sugeneruoti duomenys yra laikytini gautais. 2010 metais Vokietijos Aukščiausiasis Teismas *Autobahnmaut* byloje priėmė sprendimą, kuriuo patenkino žemesnės instancijos teismų poziciją, kad mašinų sugeneruoti duomenys apie naudojamą greitkelį, yra saugomi, remiantis *sui generis* duomenų bazės apsauga¹⁹⁰. Vokietijos teismai nustatė, kad duomenų bazių gamintojas investavo pakankamai didelius finansinius resursus į duomenų gavimą, įrengdamas terminalus ir skaitytuvus, fiksuojančius kelių mokesčius nesusimokėjusias ir susimokėjusias transporto priemones¹⁹¹. Atkreiptinas dėmesys, jog aiškindami tokį traktavimą, Vokietijos teismai konstatavo, jog šiuo konkrečiu

¹⁸⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd*. C-203/02, EU:C:2004:695, 42 punktą.

¹⁹⁰ Hamburgo apygardos teismas. 2007 m. liepos 6 d. sprendimas byloje Nr. 308 O 711/06. Hamburgo Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 20 d. sprendimas byloje Nr. 5 U 161/07. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Nr. I ZR 47/08.

Byla yra susijusi su kelių mokesčiais – speciali įranga yra naudojama nuskaitant, ar transporto priemonė, važiuojanti mokamu keliu, yra įsigijusi leidimą.

¹⁹¹ Duomenų bazių gamintojo įranga rinkdavo duomenis visą parą ir visos Vokietijos mastu. Šiuo tikslu buvo naudojama daugiau nei 3500 terminalų ir daugiau nei 519000 transporto priemonių stebėjimo prietaisų.

atveju duomenys nėra sugeneruojami, kadangi informacija apie transporto priemonių vairuotojus, jų transporto priemones yra žinoma iki jų stebėjimo, todėl, duomenys nėra sukurti duomenų bazės gamintojo¹⁹².

Apibendrinant, tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad ESTT gali pakeisti padėtį, koreguodama Direktyvos aiškinimą ir apsaugodama duomenų bazių gamintojų esmines investicijas į technologinių priemonių generuojamus duomenis, laikomus duomenų bazėje, tačiau, manytina, ESTT nepajėgi išspręsti duomenų bazių naudotojų prieigos prie duomenų problemos, kitų su Direktyvos reglamentavimu susijusių problemų.

2.2.4. Direktyvos keitimas

ESTT poveikis teisiniam reguliavimui yra ribotas, kadangi ESTT tik aiškina Europos Sąjungos teisės aktus (taigi, ir Direktyvą), bet jų negali keisti. Europos Sąjungos teisės aktų keitimas yra Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos prerogatyvoje. Kuomet egzistuojantis teisės aktas ir jo aiškinimas prieštarauja įstatymo leidėjų politiniams tikslams pasiekti ir egzistuoja menka tikimybė kitokiam (įstatymo leidėjo norimam) teisės akto išaiškinimui, vienintelis kelias pakeisti teisinį reguliavimą yra teisės akto (šiuo atveju – Direktyvos) nuostatų keitimas.

Nors, šio darbo autoriaus nuomone, vienas esminių duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumų skaitmeninėje ekonomikoje – duomenų bazių, sudarytų mašinų sugeneruotų duomenų, neapsaugojimas Direktyvos teisinėmis priemonėmis – gali būti ištaisytas ESTT keičiant esminių investicijų į duomenų gavimą, kūrimą aiškinimo praktiką ir valstybių narių teismams apsaugant investicijas į priemones, generuojančias duomenų bazėje kaupiamus duomenis, *sui generis* teisine apsauga¹⁹³, kita galima šio duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumo sprendimo parinktis yra Direktyvos redagavimas, eksplicitiškai nurodant, kad esminės investicijos į technines priemones, generuojančias, kuriančias duomenis yra pakankamas pagrindas duomenų bazei įgyti *sui generis* teisinę apsaugą. Be to, Direktyvos pakeitimu būtų galima išspręsti kitas, šalutines problemas, susijusias su duomenų bazių teisine apsauga skaitmeninėje ekonomikoje¹⁹⁴. Manytina, kad būtent

¹⁹² Vokietijos teismai taip pat konstatavo, kad duomenų bazių gamintojas atliko reikšmingas investicijas į duomenų tikrinimą ir pateikimą, tačiau, pastebėtina, jog tai nulėmė duomenų bazių gamintojo veiklos specifika. Šiuo konkrečiu atveju, duomenys, gauti iš skaitytuvų, buvo renkami ir lyginami su jau turimais duomenimis, kad būtų galima fiksuoti pažeidimą – kelių mokesčių nesumokėjimą. Tai paaiškina investicijų į duomenų tikrinimą egzistavimą, tačiau Vokietijos teismai nepateikė paaiškinimo dėl investicijų į duomenų pateikimą.

¹⁹³ Precedentas – *Autobahnmaut* byla.

¹⁹⁴ Jas šio darbo autorius analizuos šioje dalyje.

intervencija į Direktyvą galėtų paprasčiausiai išspręsti prieigos prie duomenų bazėse esančių duomenų bei jų panaudojimo problemas.

Kaip minėta, Direktyvos reglamentavimas sukelia tam tikrus trūkumus duomenų bazių teisei apsaugai skaitmeninėje ekonomikoje ir dėl šios priežasties turi būti redaguojamos arba Europos Sąjungos įstatymų leidėjai turi rasti naujas priemones prieigos prie duomenų bazėse esančių duomenų pagerinimui kartu apsaugant ir duomenų bazių gamintojų interesus. Tokiais naujais instrumentais gali tapti duomenų bazių, kurių turinį sudaro technologinių priemonių sugeneruotas turinys, priverstinis licencijavimas arba privaloma duomenų bazių, kurių turinį sudaro technologinių priemonių sugeneruotas turinys, registracija.

Direktyvos 7 straipsnio 3 dalis numato papildomą trečiųjų asmenų prieigos prie duomenų bazės turinio būdą – duomenų bazių gamintojui perduodant, perleidžiant arba suteikiant *sui generis* teisę licencijos pagrindu. Pažymėtina, kad subjektams, siekiantiems perkelti ir (arba) panaudoti duomenų bazės turinį, tai yra geresnė alternatyva nei Direktyvos 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisėto naudotojo teisė perkelti ir (arba) viešai platinti neesminę duomenų bazės turinio dalį, kadangi licencija paprastai suteikia visišką prieigą prie duomenų bazės ir jos turinio. Tačiau praktikoje veikiausiai dėl suinteresuotumo stokos tokia galimybe duomenų bazių gamintojai paprastai nesinaudoja. Taigi, šiuo metu duomenų bazių licencijavimo procesas yra neveiksmingas. Visgi, Europos Komisijos tikslas pagerinti prieigą prie duomenų, yra stimulus dar kartą atkreipti dėmesį į licencijas.

Vis daugiau teisės mokslininkų kalba apie galimybę atlikti Direktyvoje pakeitimus ir įvesti priverstinės licencijos (angl. *compulsory license*) institutą¹⁹⁵. Priverstinės licencijos paprastai yra būdingos patentų srityje¹⁹⁶ ir apibrėžiamos kaip licencijos, kuriomis leidžiama išradimu pasinaudoti kitiems asmenims be patento savininko sutikimo, jeigu jis geranoriškai nesutinka leisti kitiems asmenims naudoti jo išradimo¹⁹⁷. Atitinkamai, duomenų bazių srityje, priverstinė licencija turėtų būti apibrėžiama kaip licencija, leidžianti perkelti ir (arba) panaudoti duomenų bazę bei jos turinį be duomenų bazių gamintojo

¹⁹⁵ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 27-58.
WEBER, R. H. Improvement of Data Economy through Compulsory Licences? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 137-158.
MEZZANOTTE, F. Access to Data: The Role of Consent and the Licensing Scheme. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 159-188.
GRÜTZMACHER, M. Data Interfaces and Data Formats as Obstacles to the Exchange and Portability of Data: Is there a Need for (Statutory) Compulsory Licences? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 189-222.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 8-120, 48-50 straipsniai.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras [interaktyvus; žiūrėta 2020 vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://vpb.lrv.lt/lt/duk/isradimai/bendri-klausimai-1>>.

leidimo, jeigu jis nesutinka tokio leidimo suteikti kitam asmeniui. Taip duomenų bazių naudotojams būtų reikšmingai pagerinta prieiga prie teisinės apsaugos saugomų duomenų bazių ir jų turinio.

Atkreiptinas dėmesys, kad privalomos licencijos duomenų bazių srityje nėra nauja idėja. Dar 1992 metų Direktyvos pasiūlymo¹⁹⁸ 8 straipsnio 1 dalis numatė priverstines licencijas duomenų bazių, kurios yra vienintelis ir unikalus duomenų šaltinis, atžvilgiu¹⁹⁹. Taigi, tretiesiems asmenims suteikta galimybė perkelti ir naudoti visą ar esminę dalį viešai prieinamose duomenų bazėse, esančią medžiagą (kuri negali būti gauta iš kitų šaltinių!) trečiųjų asmenų komerciniais tikslais, remiantis priverstine licencija, gauta sąžiningomis ir nediskriminuojančiomis sąlygomis²⁰⁰. Manyta, jog priverstinės licencijos nėra būtinos tais atvejais, kai duomenų bazėje esantys duomenys ar kita medžiaga gali būti gaunami ir kitais šaltiniais. Estelle Derclaye teigimu, esant keliems informacijos šaltiniams, natūraliai susiformuoja konkurencija, kuri lemia, jog atsisakymas suteikti informaciją ar gauti ją pernelyg dideliais kaštais yra menkai tikėtini²⁰¹. Pažymėtina, kad priverstinės licencijos dėl duomenų bazėje esančių medžiagos gavimo buvo numatytos ir viešųjų (valstybinių) subjektų (institucijų, įstaigų), pagal įstatymus įsteigtų rinkti ar atskleisti informaciją, arba įpareigotų tai padaryti, duomenų bazių atveju²⁰². Direktyvos pasiūlymo 8 straipsnis taip pat numatė įpareigojimą valstybėms narėms užtikrinti su priverstiniu licencijavimu susijusių ginčų sprendimą²⁰³ bei konstatavo, kad normos, reglamentuojančios priverstinį licencijavimą, turi būti taikomos tiek, kiek toks perkėlimas ir naudojimas neprieštarauja kitoms teisėms ar pareigoms, įskaitant įstatymus ar tarptautinius įsipareigojimus, susijusius su asmens duomenų apsauga, privatumu, saugumu ar konfidencialumu²⁰⁴. Kaip pažymi Matthias Leistner, šis faktas rodo, kad Europos Komisija dar 1992 metais žinojo apie *sui generis* teisės keliamą neprieinamumo prie duomenų pavojų ir pasiūlė tinkamą šios problemos sprendimo būdą²⁰⁵. Visgi, vėlesniame Direktyvos rengimo etape priverstinio licencijavimo buvo atsisakyta. Priimtoje Direktyvoje liko tik teisėto naudotojo teisė perkelti ir (arba) viešai platinti neesmines duomenų bazių dalis²⁰⁶, o taip pat numatyta

¹⁹⁸ Europos Komisija. Pasiūlymas direktyvai dėl duomenų bazių teisinės apsaugos [interaktyvus; žiūrėta 2020 vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://aei.pitt.edu/8653/1/8653.pdf>>.

¹⁹⁹ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 280.

²⁰⁰ Direktyvos pasiūlyme buvo numatyta priverstinė licencija yra atlygintinė.

²⁰¹ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 281.

²⁰² Direktyvos pasiūlymo 8 straipsnio 2 dalis.

²⁰³ Direktyvos pasiūlymo 8 straipsnio 3 dalis.

²⁰⁴ Direktyvos pasiūlymo 8 straipsnio 6 dalis.

²⁰⁵ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 43.

²⁰⁶ Direktyvos 8 straipsnio 1 dalis.

nepriverstinio licencijavimo galimybė²⁰⁷. Matthias Leistner nuomone, atsižvelgiant į faktinę prieigą prie duomenų bazių ir jų turinio problemą, skaitmeninės ekonomikos kontekste aktualioje Direktyvos redakcijoje nurodytos priemonės nėra veiksmingos²⁰⁸.

Priverstinis licencijavimas duomenų bazių srityje pasižymi dviem esminiais aspektais: (i) duomenų bazių, kurioms yra taikomas priverstinis licencijavimas, apimtis; (ii) atlygintinumas. Abu šie aspektai buvo įvertinti 1992 metų Europos Komisijos pasiūlyme, todėl, svarstant galimybę keisti Direktyvos reglamentavimą ir numatyti privalomą licencijavimą, manytina, reikėtų atsižvelgti būtent į Direktyvos pasiūlyme rekomenduotą reguliavimą.

Visiškai sutiktina su Direktyvos pasiūlymu, kad priverstinis licencijavimas gali būti taikomas tik tų duomenų bazių, kuriose esantys duomenys ar kitokia medžiaga nėra prieinami kitur, atžvilgiu. Pažymėtina, jog tokio tipo duomenų bazių, kurios būtų laikomos vieninteliu šaltiniu, randasi vis daugiau, kadangi duomenų bazių gamintojai investuoja į duomenų kūrimą, o sukurti duomenys yra originalūs ir negali būti gaunami iš kito šaltinio. Iš tiesų, priverstinės licencijos nėra būtinos tais atvejais, kai duomenų bazėje esantys duomenys ar kita medžiaga gali būti gaunami ir kitais šaltiniais. Esant antikonkurenciniams, draudžiamiems susitarimams tarp duomenų bazių gamintojų, šiems kiltų atsakomybė, remiantis konkurencijos teisę reglamentuojančiais teisės aktais.

Manytina, kad atlygintinumo klausimas priverstinio licencijavimo atveju yra keliantis daugiau problemų. Priverstinis licencijavimas turi būti atlygintinas, nes, priešingu atveju, duomenų bazių gamintojas neturėtų jokio intereso suteikti licenciją, kadangi jam nebūtų atlygintos investicijos, atliktos sukuriant duomenų bazę. Todėl tikėtina, jog įtvirtinus priverstinį neatlygintiną reguliavimą, duomenų bazių gamintojai neviešintų duomenų bazių ir jas slėptų. Manytina, kad duomenų bazių gamintojas turės interesą slėpti duomenų bazę tol, kol atlyginimas už duomenų bazės turinio perkėlimą ir panaudojimą bus mažesnis nei pačio duomenų bazės turinio vertė rinkoje. Dėl šios priežasties svarbu neprioretizuoti duomenų bazių naudotojų intereso gauti prieigą prie duomenų bazėje esančių duomenų bei juos perkelti ir (ar) panaudoti už santykinai nedidelį atlyginimą. Be to, šio darbo autoriaus nuomone, kritikuotina Estelle Derclaye pozicija, jog sukurtų duomenų atveju įstatyminė licencija yra tinkamesnė nei priverstinė licencija, kadangi duomenų bazių, kurių turinys yra sukurtas, gamintojai yra absoliutūs monopolistai²⁰⁹.

²⁰⁷ Direktyvos 7 straipsnio 3 dalis.

²⁰⁸ LEISTNER, M. *Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform*. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 43.

²⁰⁹ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 284.

Atkreiptinas dėmesys, jog įstatyminė licencija pasižymi išankstiniu atlyginimo dydžio nustatymu teisės aktuose²¹⁰. Ši aplinkybė skatintų duomenų bazių gamintojus neviešinti duomenų bazių dėl dviejų priežasčių. Pirma, duomenys ir jų vertė rinkoje yra skirtinga bei kintanti laike. Antra, tikėtina, kad teisės aktuose numatytas atlyginimo dydis už suteiktą licenciją netenkintų duomenų bazių gamintojų. Remiantis Direktyvos pasiūlymu, atlyginimas už priverstinę licenciją turėtų būti sąžiningas, protingas ir nediskriminuojantis. Manytina, kad ši taisyklė optimali, kadangi suponuoja atlyginimo dydžio nustatymą, remiantis duomenų verte rinkoje, tačiau įpareigoja duomenų bazių gamintoją taikyti tapačioms duomenų bazėms tapatų licencinio atlyginimo dydį. Be to, Direktyvos pasiūlyme apgalvotai iki minimumo sumažinta rizika, kad duomenų bazės turinys naudotojui taps neprieinamas (neperkeliamas ir nepanaudojamas) dėl pernelyg didelio atlyginimo dydžio, kadangi Direktyvos pasiūlyme esanti norma įpareigojo valstybes nares užtikrinti su priverstiniu licencijavimu susijusių ginčų sprendimo mechanizmą. Taigi, 1992 metų Direktyvos pasiūlyme reglamentuotas priverstinio licencijavimo institutas pasižymi aukštu pritaikomumo lygiu skaitmeninės ekonomikos sąlygomis.

Šio darbo autoriaus nuomone, priverstinės licencijos įtvirtinimas Direktyvoje palengvintų duomenų judėjimą skaitmeninėje ekonomikoje ir kartu patenkintų duomenų bazių gamintojų bei naudotojų interesus.

Naujausia Direktyvą analizuojanti studija pastebi ir kitą prieigos prie duomenų bazių turinio pagerinantį būdą, kuris naudingas duomenų bazių naudotojams ir turėtų skatinti duomenų rinkos vystymąsi – numatyti privalomą duomenų bazių registraciją²¹¹. Tokią intervenciją į Direktyvą siūlo atlikti Matthias Leistner²¹². Šio darbo autoriaus žiniomis, ši parinktis, skirtingai nei priverstinio licencijavimo variantas, Direktyvos rengimo metu svarstyta nebuvo. Nuo 2018 metų Europos Komisijoje svarstoma galimybė sukurti registracijos sistemą, pagal kurią duomenų bazių gamintojai, siekiantys *sui generis* teisinės apsaugos, privalo už tam tikrą užmokestį registruoti sukurtas duomenų bazes. Neįregistravus duomenų bazės, ji neįgytų teisinės apsaugos ir galėtų būti prieinama bet kokiam subjektui. Be abejo, šiai priemonei įgyvendinti yra reikalingas Europos Sąjungos resursų panaudojimas, kadangi reiktų administratoriaus, registruojančio duomenų bazes. Manytina, jog tai galėtų būti jau egzistuojanti Europos Sąjungos institucija, pavyzdžiui, Europos Sąjungos intelektinės nuosavybės tarnyba. Kaip ir kitos registruojamos išimtinės

²¹⁰ *Ibid.*, p. 282.

²¹¹ Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final), p. 60, 68, 77, 81, [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

²¹² LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 49.

intelektinės nuosavybės teisės, taip ir registruojama *sui generis* teisė turėtų būti ribota laike. Europos Komisija mini 15 metų apsaugos terminą, kuris būtų skaičiuojamas nuo registracijos, tikriausiai remdamasi Direktyvos 10 straipsniu, kuriame nustatytas būtent šios trukmės terminas. Manytina, kad šis terminas itin dinamiškos skaitmeninės ekonomikos sąlygomis yra per ilgas ir turėtų būti trumpesnis²¹³. Šio darbo autoriaus nuomone, svarbiausia, kad duomenų bazėse esantys duomenys naudotojams būtų prieinami kol duomenys dar yra nepasenę ir aktualūs, todėl ilgas apsaugos terminas turėtų būti vertinamas kaip ydingas²¹⁴. Taigi, tinkamiausia (ypač duomenų bazių naudotojams) išeitis yra pakankamai didelio registracijos mokesčio, kuris galėtų didėti su kiekvienu registracijos atnaujinimu, duomenų bazių gamintojams nustatymas. Registracijos mokesčiui kylant vis labiau, t. y. duomenų bazės apsaugos kaštams gerokai išaugus, duomenų bazių gamintojai, turintys *sui generis* teisę, arba nuspręstų duomenų bazių nebesaugoti arba būtų suinteresuoti apmokamų licencijų suteikimu, sutarčių sudarymu su duomenų bazių naudotojais. Šio darbo autoriaus nuomone, šis problemos sprendimo būdas turi potencialą būti veiksmingu. Vis dėlto, manytina, kad privalomas duomenų bazių registravimas turi esminį trūkumą – duomenų bazių gamintojai dėl gana brangaus registracijos mokesčio gali nuspręsti rizikuoti ir slėpti duomenų bazes nuo trečiųjų asmenų, taip pačią sistemą padarant nenaudojama ir neapsaugant duomenų bazių naudotojų interesų. Tačiau, manytina, kad šio instituto įvedimas galėtų būti prasmingas net ir nesant privalomo registracijos mokesčio, kadangi duomenų bazių naudotojai turėtų galimybę sužinoti, kad tokios duomenų bazės apskritai egzistuoja.

Pažymėtina, kad privalomas duomenų bazių registravimas gali būti derinamas su kita priemone – licencijavimu arba priverstiniu licencijavimu.

Autoriaus nuomone, siekiant Direktyvą labiau pritaikyti skaitmeninės ekonomikos sąlygoms (o kartu ir pagerinti duomenų bazių naudotojų galimybes perkelti ir panaudoti duomenų bazėje esančius duomenis), reikėtų atlikti Direktyvos 9 straipsnio ir 15 straipsnio korekcijas. Direktyvos 9 straipsnio 1 dalies a punktas yra koreguotinas pašalinant reikalavimą, kad ši išimtis taikoma tik neelektroninėms duomenų bazėms. Taip pat svarstyтина, ar nėra poreikio asmeniniams tikslams suteikti duomenų bazių naudotojams panaudojimo teisę. Šio darbo autoriaus nuomone, neabejotina, kad egzistuoja poreikis suteikti panaudojimo teisę mokymo ir mokslinių tyrimų iliustracijoms²¹⁵, kadangi

²¹³ Šio darbo autoriaus nuomone, terminas turėtų būti ne ilgesnis kaip 5 metai.

²¹⁴ Apskritai termino nustatymas turi pranašumą ta prasme, kad duomenų bazių naudotojams suteikia visišką aiškumą, kada duomenų bazių gamintojo teisė baigiasi ir jos turinio naudojimas nebegresia teisinėmis problemomis.

²¹⁵ Direktyvos 9 straipsnio 1 dalies b punktas.

mokslinių tyrimų tikslais svarbi galimybė tokiais duomenimis pasiremti viešai pristatant jais remiantis gautus rezultatus²¹⁶.

Atkreiptinas dėmesys ir į *sui generis* teisės apsaugos termino sutrumpinimo galimybę. Šio darbo autorius visiškai pritaria Matthias Leistner pozicijai, jog Direktyvos reglamentavimo nulemtas dabartinis *de facto* neribotas duomenų bazių apsaugos terminas turi būti ženkliai sutrumpintas tam, kad atitiktų realius ekonominius poreikius duomenų ir duomenų bazių rinkose²¹⁷. Darydamas tokią išvadą Matthias Leistner remiasi tyrimais, kurie rodo, kad 15 metų duomenų bazių *sui generis* apsaugos terminas, kuris gali būti atnaujinamas ir todėl gali sukelti nuolatinę apsaugą, yra neabejotinai per ilgas, lyginant su įprastu elektroninių duomenų bazių eksploataciniu laikotarpiu²¹⁸.

Įsitikinęs, jog duomenų bazių apsaugos terminas yra per ilgas, natūraliai kyla klausimas – kaip galima jį sutrumpinti? Visų pirma, svarstytinas variantas, sutrumpinti Direktyvos 10 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytus terminus. Tyrimai rodo, kad šiai pozicijai itin pritaria ekspertų, teisininkų bendruomenė²¹⁹. Pavyzdžiui, 15 metų terminai galėtų būti sutrumpinti iki 10 metų terminų. Vis dėlto, tokius terminų sutrumpinimus būtų sunku motyvuoti, kadangi tikriausiai daugumai kiltų klausimas, kodėl apsaugos terminai trumpinami iki 10 metų, o ne, pavyzdžiui, iki 5 metų. Direktyvos tyrėjų nuomone, svarstyтина galimybė sutrumpinti duomenų bazių *sui generis* apsaugos terminą būtų iki 5 metų²²⁰. Manytina, kad naujo apsaugos termino pateisinimui reiktų išsamesnių rinkos dalyvių apklausų ir tyrimų.

Atkreiptinas dėmesys, jog *de facto* neriboto duomenų bazių apsaugos termino problema yra susijusi ne su Direktyvos 10 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytais terminais, bet su šio straipsnio 3 dalyje suformuluotu gana lengvai įgyvendinamu duomenų bazių *sui generis* apsaugos atnaujinimo kriterijumi, pasak kurio, pakankamas pagrindas apsaugos termino atnaujinimui yra duomenų bazių turinio pildymas, trynimas ar taisymas. Dėl šios priežasties, Matthias Leistner siūlo gana komplikuoatą sprendimą, pagrįstą tinkamu aktualios redakcijos Direktyvos aiškinimu, remtis Direktyvos preambulėje ir 7 straipsnyje

²¹⁶ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 133.

²¹⁷ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 49.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus], p. 101. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

²²⁰ *Ibid.*

minima esminės dalies kategorija²²¹. Taigi, šio teisininko nuomone, duomenų bazių *sui generis* apsaugos terminas turi būti atnaujinamas pasikeitus esminėms duomenų bazės dalims. Pasak Matthias Leistner, tokiu būdu nuolat atnaujinamų duomenų bazių apsauga bus apribota²²². Visgi, šio darbo autoriaus nuomone, toks sprendimo būdas niekaip nepakeistų dabartinės situacijos ir dabartinio reglamentavimo, kuris referuoja į pakankamai esmingą duomenų bazės pakeitimą. Be to, praktiniu požiūriu, būtų sunku paneigti galimą duomenų bazių gamintojo argumentą, jog duomenų bazės esminė dalis yra pakankamai pasikeitusi, jeigu būtų pateikta, todėl, itin tikėtina ir reali informacija, kad duomenų bazės turinys per pastarųjų 15 metų laikotarpį pasikeitė 90 procentų.

Manytina, kad vadovaujantis Matthias Leistner logika vengti intervencijos į Direktyvą, logiškiau būtų remtis naujų (kito tipo) esminių investicijų kriterijumi. Pavyzdžiui, skaitmeninės ekonomikos sąlygomis, kuomet mašinos generuoja vis daugiau duomenų, tikėtina situacija, kuomet duomenų bazių gamintojas vieną kartą investavęs į technologines priemones, generuojančias duomenis, daugiau nebeturėtų poreikio ir nerastų būdų kaip dar galima investuoti į duomenų bazę bei dėl šios priežasties negalėtų atnaujinti duomenų bazių apsaugos termino. Svarstytinas variantas, siekiant *sui generis* teisės apsaugos termino atnaujinimo, nustatyti aukštesnį reikalavimą esminėms investicijoms nei įgyjant *sui generis* teisę.

Matthias Leistner siūlo ir kitą neriboto duomenų bazių *sui generis* apsaugos termino problemos sprendimo būdą – Direktyvos lygiu *sui generis* teisę paversti registruojama pramoninės nuosavybės teise²²³. Ši alternatyva darbo autoriaus yra aptarta aukščiau.

Šio darbo autoriaus nuomone, egzistuoja dar vienas aptariamąs problemos sprendimo būdas – panaikinti Direktyvos 10 straipsnio 3 dalyje numatytą *sui generis* teisės apsaugos termino atnaujinimo galimybę. Tokie pokyčiai neabejotinai būtų itin pozityviai sutikti duomenų naudotojų, tačiau toks reguliavimas galimai pernelyg pažeistų duomenų bazių gamintojų interesus.

Pagaliau, nors *de facto* neribotas *sui generis* teisės apsaugos terminas yra vertintinas itin kritiškai, abejotina, ar minimas terminas turi esminę reikšmę duomenų prieinamumui. Svarbiausia, kad duomenų bazėse esantys duomenys naudotojams būtų prieinami, kol duomenys dar yra nepasenę ir aktualūs. Todėl, manytina, duomenų bazių naudotojams neturėtų itin rūpėti duomenų bazių teisinės apsaugos pabaigos momentas. Didesnę reikšmę turi prieigos prie duomenų, egzistuojant duomenų bazių teisinei apsaugai, sąlygos ir

²²¹ LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 49.

²²² *Ibid.*

²²³ *Ibid.*

priemonės – Direktyvos 8 ir 9 straipsniai, priverstinis duomenų bazių, kurių turinį sudaro technologinių priemonių sugeneruotas turinys, licencijavimas, privalomas duomenų bazių registravimas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad egzistuoja du esminiai *sui generis* teisės trūkumai. Pirma, esminės investicijos į technologines priemones, generuojančias duomenis, esančius duomenų bazėje, šiuo metu dėl dabartinio Direktyvos reglamentavimo ir ESTT Direktyvos aiškinimo praktikos, šiuolaikinėms elektroninėms duomenų bazėms negali suteikti *sui generis* teisinės apsaugos, tokiu būdu, pažeidžiant duomenų bazių gamintojų interesus. Tai daro tiesioginę neigiamą įtaką skaitmeninės ekonomikos, kurios esminis komponentas yra duomenys, vystymuisi. Antra, Direktyva nenumato pakankamų priemonių prieigai prie duomenų bazių (t. y. teisėtam dalies turinio perkėlimui ir panaudojimui), tokiu būdu, pažeidžiant duomenų bazių naudotojų teises.

Nekeičiant teisinio reguliavimo arba atsisakant *sui generis* teisės apskritai, duomenų bazių gamintojai bus suinteresuoti duomenų bazes apsaugoti techninėmis priemonėmis, jas slėpti. Dėl šios priežasties neabejotinai pablogėtų duomenų bazių naudotojų galimybės perkelti ir panaudoti duomenų bazių turinį. ESTT praktikos keitimas, pakeičiant iki tol buvusį Direktyvos aiškinimą ir apsaugant esmines duomenų bazių gamintojų investicijas į duomenų kūrimą, neišspręstų problemos dėl pernelyg ribotų galimybių duomenų bazių naudotojams perkelti ir panaudoti duomenų bazės turinio dalį. Todėl, manytina, geriausias Direktyvos trūkumų sprendimo būdas – keisti teisinį reglamentavimą keliais aspektais. Pirma, Direktyvoje numatant, kad duomenų bazių gamintojų esminės investicijos į technologines priemones, generuojančias duomenis, esančius duomenų bazėse, turi būti teisiškai apsaugotos ir pakankamos įgyti *sui generis* teisinę apsaugą. Antra, turint tikslą pagerinti duomenų bazių gamintojų prieigą prie duomenų bazėje esančių duomenų, įtvirtinti priverstinį duomenų bazių, kurių turinį sudaro technologinių priemonių sugeneruoti duomenys, licencijavimą. Tokiu būdu, duomenų bazių, duomenų rinka, skaitmeninė ekonomika bus labiausiai išskaidrinta ir besivystanti, kadangi duomenų bazių gamintojų ir jų naudotojų interesai bus subalansuoti.

3. DUOMENŲ BAZIŲ TEISINĖS APSAUGA SKAITMENINĖJE EKONOMIKOJE KITAIS (NE DUOMENŲ BAZIŲ DIREKTYVOS) TEISINIAIS INSTITUTAIS

Ankstesnėse dalyse darbo autorius kompleksiskai nustatė du esminius iš Duomenų bazių direktyvos bei jos aiškinimo kylančius duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumus skaitmeninėje ekonomikoje: (i) duomenų bazių naudotojų prieiga prie duomenų bazių ir galimybė jas perkelti ir panaudoti bei (ii) duomenų bazių gamintojų investicijų apsauga. Darbo autorius išanalizavo ir Duomenų bazių direktyvos bei su ja susijusios ESTT praktikos perspektyvas. Pažymėtina, jog Duomenų bazių direktyva nėra vienintelė duomenų bazių (o taip pat ir duomenų) apsaugos priemonė. Europos Komisija pastebi, kad be autorių ir *sui generis* teisių, duomenų bazių teisinėmis apsaugos priemonėmis laikytinos sutartys, komercinių paslapčių, nesąžiningos konkurencijos institutai²²⁴. Būtent šių institutų suteikiama apsauga skaitmeninės ekonomikos sąlygomis aptariama žemiau.

3.1. Alternatyvūs duomenų bazių teisinės apsaugos būdai

3.1.1. Komercinių paslapčių apsauga²²⁵

2016 metais Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba priėmė direktyvą dėl komercinių paslapčių (toliau – Komercinių paslapčių direktyva)²²⁶, kuri reglamentuoja neatskleistos praktinės patirties (*know-how*) ir verslo informacijos apsaugą nuo neteisėto jų gavimo, naudojimo ir atskleidimo. Komercinių paslapčių apsaugos tikslas yra apsaugoti ir išlaikyti komerciniu požiūriu vertingą konfidencialią ar slaptą informaciją. Vadinasi, bet kokia informacija (taigi, ir duomenys, ir jų rinkiniai), kuri laikytina komercine paslaptimi, yra saugotina Komercinių paslapčių direktyvos pagrindu. Atrodytų, kad nors Komercinių paslapčių direktyvoje nėra eksplicitiškai nurodyta, tačiau *de facto* duomenų bazėms, atitinkančioms komercinės paslapties apibrėžimą, saugoti gali būti taikoma komercinių paslapčių apsauga. Remiantis šia logika, duomenų bazėms, sudarytoms iš mašinų

²²⁴ Europos Komisija. *Darbinis dokumentas "Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases"* (SWD(2018) 147 final) [interaktyvus]. 2018, p. 38 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

²²⁵ TRIPS sutartis ir PINO 1996 metų Pavyzdinis apsaugos nuo nesąžiningos konkurencijos įstatymas komercinių paslapčių apsaugą įvardina kaip nesąžiningos konkurencijos pavyzdį, tačiau, šio darbo autoriaus nuomone, komercinių paslapčių apsauga gali būti išskirta kaip atskiras duomenų bazių apsaugos būdas.

²²⁶ 2016 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/943 dėl neatskleistos praktinės patirties ir verslo informacijos (komercinių paslapčių) apsaugos nuo neteisėto jų gavimo, naudojimo ir atskleidimo, OL L 157, 2016 6 15, p. 1–18.

sugeneruotų duomenų, taip pat turi būti taikoma komercinių paslapčių apsauga. Vis dėlto, kai kurie teisininkai teigia, kad nė vienas iš esminių komercinės paslapties apsaugos aktyvavimui keliamų reikalavimų, nėra taikomas duomenų, generuojamų mašinų, kontekste²²⁷. Autoriaus nuomone, klausimas, ar duomenų bazė gali būti saugoma komercinių paslapčių apsaugos pagrindu reikalauja gilesnės analizės.

Komercinių paslapčių direktyvos 2 straipsnyje numatyta, kad informacija laikytina komercine paslaptimi turi atitikti tris kumuliatyvius reikalavimus: (i) informacija yra slapta ta prasme, kad jos kaip visumos arba tikslios jos sudėties ir sudedamųjų dalių konfigūracijos apskritai nežino arba negali lengvai gauti asmenys toje aplinkoje, kurioje paprastai dirbama su tokia informacija; (ii) informacija turi komercinės vertės, nes yra slapta; (iii) informacija yra objektas pagrįstų veiksmų, kurių imasi teisėtai tokią informaciją valdantis asmuo, kad tam tikromis aplinkybėmis ją išlaikytų slapta. Šiuos reikalavimus privalo atitikti duomenys ir jų rinkiniai, kad galėtų būti saugomi Komercinių paslapčių direktyvos.

Skaitmeninės ekonomikos kontekste kyla klausimas, ar mašinų, programinės įrangos sugeneruoti duomenys, duomenų rinkiniai patenka į komercinės paslapties kategoriją. Analizuojant šį klausimą, būtina įvertinti mašinų, programinės įrangos sugeneruotų duomenų atitiktį komercinėms paslaptims keliamiems reikalavimams.

Pirma, mašinų, programinės įrangos sugeneruoti duomenys bei jų rinkiniai yra potencialiai slapti, tačiau reikia atsižvelgti į jų atvirumo (uždarumo) lygį bei duomenų bazės rūšį. Dažniausiai tokio tipo duomenys unikalūs, o duomenų bazės, sudarytos iš tokių duomenų, yra vienintelis tokių duomenų gavimo šaltinis. Dėl šios priežasties, mašinų, programinės įrangos sugeneruoti duomenys bei jų rinkiniai tretiesiems asmenims yra nežinomi arba sunkiai gaunami, todėl pasižymi slaptumo savybe²²⁸. Be abejo, tokius

²²⁷ DREXL, J. Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertization and Access [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2016, p. 269 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drex1>.

WIEBE, A. Protection of Industrial Data – A New Property Right for the Digital Economy [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, t. 12, 2017, p. 62–71 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1093/jiplp/jpw175>>.

Europos komisija. *Europos duomenų ekonomikos kūrimas (SWD(2017) 2 final)* [interaktyvus]. 2017, p. 10 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2017:9:FIN>>.

²²⁸ DREXL, J. Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertization and Access [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2016, p. 269 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drex1>. Drexl laikosi priešingos nuomonės: „while the secrecy could be confirmed for data that is produced by the machines inside a factory, data collected by smart cars on freely accessible roads could be collected by the cars of many manufacturers and, hence, will not fulfil this requirement“. Šio darbo autorius su šia nuomone nesutinka, kadangi, jo nuomone, nėra jokio pagrindo teigti,

duomenų rinkinius paviešinus, jie nebus laikomi slaptais²²⁹. Natūralu, jog duomenų slaptumas įvertinamas, nustatant, ar jie pateikiami atviruose šaltiniuose ar neviešinami, laikomi uždari. Tačiau, pažymėtina, kad informacijos (duomenų rinkinių) atskleidimas *per se* nepanaikina komercinių paslapčių apsaugos. Galimybė susipažinti su slaptos informacijos dalimi neeliminuoja apsaugos, kuomet toks atskleidimas nepašalina slaptos informacijos ekonominės vertės ir nesuteikia kitam asmeniui konkurencinio pranašumo²³⁰. Beje, ne bet kokia prieiga prie informacijos panaikina komercinių paslapčių apsaugą. Pavyzdžiui, informacijos atskleidimas kitokia forma, kitokiu būdu nei tos informacijos, kuri yra slapta, nepanaikina informacijos slaptumo savybės. Atkreiptinas dėmesys, jog konkreti duomenų bazė gali turėti jai būdingas išskirtines ypatybes, todėl turi būti atliekamas individualus vertinimas. Tai ypač aktualu *big data* atveju, kadangi tokio tipo duomenims būdinga įvairovė (pavyzdžiui, apimtis, greitis)²³¹.

Antra, manytina, jog mašinų, programinės įrangos sugeneruoti duomenys bei jų rinkiniai turi komercinę vertę. Remiantis Komercinių paslapčių direktyvos preambulės 14 punktu, komercinė vertė turi būti suprantama kaip apimanti faktinę ir potencialią komercinę vertę. Be to, Komercinių paslapčių direktyvoje informacijos vertė yra siejama su potencialia žala komercinės paslapties turėtojui neteisėto įsigijimo, naudojimo ar atskleidimo atveju, pavyzdžiui, pakenkiant komercinės paslapties turėjo potencialui mokslo ir technologijų srityje, verslo ar finansų interesams, strateginėms pozicijoms arba gebėjimui konkuruoti²³². Pastebėtina, jog Komercinių paslapčių direktyva nenustato jokių ribų, kriterijų komercinės paslapties turėtojui padarytos žalos dydžiui. Dėl šios priežasties ir dėl to, kad potenciali informacijos vertė yra pakankama, komercinės vertės samprata traktuotina kaip itin plati²³³. Visgi, remiantis Komercinių paslapčių direktyvos preambulės 14 punktu, į komercinės paslapties apibrėžtį neįtraukiama nereikšminga informacija, kuri paprastai žinoma arba lengvai gaunama toje aplinkoje, kurioje paprastai dirbama su atitinkamos rūšies informacija.

kad eksploatuojamų automobilių duomenis techninėmis galimybėmis gali rinkti ne tik gamintojas, bet ir jo konkurentai.

²²⁹ SIEGEL, E. *Predictive Analytics: The Power to Predict Who Will Click, Buy, Lie, or Die*. Wiley, 2013, p. 75–76.

²³⁰ SAPP, C. How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, t. 14, Nr. 5, p. 415.

²³¹ APLIN, T. Trading Data in the Digital Economy: Trade Secrets Perspective. *Iš Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 67.

²³² Komercinių paslapčių direktyvos preambulės 14 punktas.

²³³ APLIN, T. Trading Data in the Digital Economy: Trade Secrets Perspective. *Iš Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 65.

Pažymėtina, jog Europos Komisija yra suabejojusi, ar duomenys, kuriuos sukuria mašinos ir kiti įrenginiai turi komercinę vertę²³⁴. Manytina, kad ši Europos Komisijos pozicija nėra teisinga ir pagrįsta, kadangi, kaip pažymi Herbert Zech, neapdoroti mašinų sugeneruoti duomenys turi, nors kartais ir menką, komercinę vertę²³⁵. Užtikrintą poziciją dėl mašinų sugeneruotų duomenų komercinės vertės užima Tanya Aplin, teigdama, jog tokie duomenys ir jų rinkiniai neabejotinai atitinka komercinės vertės kriterijų²³⁶. Mašinų sugeneruotų duomenų vertę indikuoja ir faktas, kad rinkoje egzistuoja tokių duomenų paklausa, susidaro ir vystosi neasmeninių duomenų rinkos²³⁷. Be to, sektoriuose, kuriuose neasmeninių duomenų rinkos nėra, potenciali tokių duomenų komercinė vertė vis tiek gali egzistuoti ir būti nustatyta.

Visgi, analizuojant Komercinių paslapčių direktyvos 2 straipsnio 1 dalies b punktą, pažymėtina, jog informacijos komercinė vertė yra priežastiniu ryšiu siejama su informacijos slaptumu, t. y. informacija turi komercinę vertę, kadangi yra slapta. Tačiau Josef Drexl ir Cristiana Sappa teigimu, abejotina, ar įmanoma nustatyti priežastinį ryšį tarp informacijos slaptumo ir tokios komercinės vertės net jei duomenys turi didelę komercinę vertę²³⁸. Ypač *big data* atveju, kažkuri informacijos dalis gali būti įvertinta kaip nereikšminga, neesminė, todėl nesaugotina pagal Komercinių paslapčių direktyvos preambulės 14 punktą²³⁹. Tačiau esminė duomenų vertė gali atsirasti dėl koreliacijos su kitais duomenimis. Informacijos vertė yra sietina su jos gebėjimu pasitarnauti duomenų bazės gamintojo interesams, todėl vertė neturi būti siejama su investicijomis į duomenų gavimą ar kūrimą. Taigi, nustatant duomenų, laikomų neelektroninėse duomenų bazėse, apsaugą nėra atsižvelgiama į technologinėms priemonėms skirtas investicijas, tačiau atsižvelgiama į duomenų ir jų rinkinių svarbą duomenų bazių gamintojui.

Trečia, veiksmai, kurių imasi teisėtai duomenų bazę valdantis asmuo, kad duomenų bazę ir jos turinį išlaikytų slapta yra vertintini kiekvienu individualiu atveju, tačiau,

²³⁴ Europos Komisija. *Staff Working Document on the free flow of data and emerging issues of the European data economy SWD(2017) 2 final* [interaktyvus]. 2017, p. 20 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/staff-working-document-free-flow-data-and-emerging-issues-european-data-economy>>.

²³⁵ ZECH, H. A Legal Framework for a Data Economy in the European Digital Single Market: Rights to Use Data [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2016, t. 11, p. 465 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2873135>>.

²³⁶ APLIN, T. Trading Data in the Digital Economy: Trade Secrets Perspective. *Is Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 66.

²³⁷ Europos Komisija. *Staff Working Document on the free flow of data and emerging issues of the European data economy SWD(2017) 2 final* [interaktyvus]. 2017, p. 13 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/staff-working-document-free-flow-data-and-emerging-issues-european-data-economy>>.

²³⁸ SAPPA, C. How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, t. 14, Nr. 5, p. 415.

²³⁹ *Ibid.*

atkreiptinas dėmesys, jog duomenų bazės kaip informacijos pobūdis *per se* nekliudo įgyvendinti šią sąlygą. Vis dėlto, atsižvelgiant į Komunikate nurodytą siekį pagerinti prieigą prie duomenų, duomenų bazių slėpimas prieštarauja šiam tikslui.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad komercinių paslapčių apibrėžimas yra pakankamai talpus, galintis apimti duomenų rinkinius. Taigi, formaliuoju požiūriu, mašinų sugeneruotų duomenų rinkiniai yra saugotini Komercinių paslapčių direktyvos.

Darbo autoriaus nuomone, svarbu aptarti komercinės paslapties turėtojo sąvoką. Komercinių paslapčių direktyvos 2 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad komercinių paslapčių turėtojas yra „fizinis ar juridinis asmuo, teisėtai valdantis komercinę paslaptį“. Tanya Aplin nuomone, šis apibrėžimas pasižymi nepakankamu apibrėžtumo lygiu, kadangi yra neaišku, ar licencijos turėtojai, bendros duomenų bazės sistemos dalyviai, asmenys, kuriems pavesta kurti informaciją, kiti asmenys, kuriems komercinė paslaptis buvo atskleista, patenka į asmenų, teisėtai valdančių komercinę paslaptį, kategoriją. Skaitmeninės ekonomikos kontekste dėl to kyla papildomų neaiškumų. Pavyzdžiui, kyla klausimas, kas teisėtai valdo duomenų bazėse esančius mašinų, prietaisų jutikliais sugeneruotus duomenis – ar mašinos, prietaiso gamintojas, ar mašina, prietaisu besinaudojantis asmuo? Tiesa, svarbu atkreipti dėmesį, kad ši problema kyla tik tuomet, kai mašinos ar prietaiso, generuojančio duomenis naudotojas turi prieigą prie sugeneruojamų duomenų. Galimi atvejai, kai toks naudotojas gali net neturėti prieigos prie duomenų, kadangi jie tinklu tiesiogiai nukeliauja mašinos ar prietaiso gamintojui, kuris kartu yra ir duomenų bazės gamintojas.

Be to, kyla klausimas, ar duomenų bazės gamintojas yra teisėtas mašinų sugeneruotų duomenų turėtojas. Viena vertus, investicijos į technologines priemones neturėtų būti neapsaugotos, taigi, tai turėtų turėti tam tikrą reikšmę nustatant teisėtą duomenų valdymą. Cristiana Sappa pažymi, kad technologinių priemonių nuosavybė gali nulemti duomenų bazių gamintojų teises į duomenis, kadangi tai yra duomenų generatorius²⁴⁰. Tačiau pastebėtina, kad dažnu atveju (pavyzdžiui, automobilių rinkoje) duomenų bazių gamintojas gauna duomenis tik perdavęs automobilio nuosavybę pirkėjui, todėl šis argumentas nėra pakankamai pagrįstas tam tikrais atvejais. Kita vertus, materialių technologinių priemonių nuosavybė ir teisė į duomenis gali būti vertinama ir atsietai²⁴¹.

Darbo autoriaus nuomone, nepakankamai aiški komercinių paslapčių turėtojo apibrėžtis neturėtų eliminuoti komercinės paslapties apsaugos duomenų bazėms. Manytina,

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ *Ibid.*

jog tam, kad ši apsaugos priemonė būtų veiksminga, reikia ją detaliau reglamentuoti ar laukti ESTT išaiškinimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad iš esmės komercinės paslapties turėtojas neturi išimtinių teisių į komercinę paslaptį. Tai patvirtina Komercinių paslapčių direktyvos preambulės 16 punktą, teigiantis, kad siekiant skatinti inovacijas ir didinti konkurenciją, šios direktyvos nuostatomis neturėtų būti sukurta jokių išimtinių praktinės patirties arba informacijos, kuri saugoma kaip komercinė paslaptis, naudojimo teisių. Tuo aspektu komercinės paslaptys skiriasi nuo intelektinės nuosavybės teisių, kurios saugomos, remiantis išimtinėmis teisėmis. Komercinių paslapčių atveju galima savarankiškai įgyti tapačią informaciją, sudarančią komercinę paslaptį²⁴². Komercinės paslaptys teisiškai saugomos tik tais atvejais, kai konfidenciali informacija įgyjama neteisėtomis priemonėmis, pavyzdžiui, vagiant, neteisėtai kopijuojant, šnipinėjant, pažeidžiant konfidencialumo reikalavimus²⁴³. Tai reiškia, kad viešai paskelbus duomenų bazę ir jos turinį, duomenų bazių gamintojas nebegali pretenduoti į komercinių paslapčių apsaugą. Šis aspektas aktualus *big data* kontekste, nes duomenys, naudojami *big data* analizei ir paskelbti viešai, nebus laikomi komercinėmis paslaptimis.

Atkreiptinas dėmesys, kad toks reguliavimas, nesukuriantis išimtinių teisių į komercinę paslaptį, yra gana palankus duomenų bazių naudotojams. Tačiau tuo pačiu, šis reglamentavimas palankus ir duomenų bazių gamintojams. Nors komercinių paslapčių turėtojams (duomenų bazių gamintojams) nėra suteikiamos išimtinės teisės, tačiau išimtinumas yra komercinių paslapčių slaptumo pasekmė. Komercinių paslapčių apsauga yra teisinis tokio faktinio išimtinumo sustiprinimas²⁴⁴. Todėl dalis teisininkų kritikuoja komercinių paslapčių apsaugą dėl jos netinkamumo skaitmeninei ekonomikai²⁴⁵. Tačiau Josef Drexl užima kardinaliai priešingą poziciją. Jis teigia, kad Komercinių paslapčių direktyva numato pažeidėjo atsakomybę už konkretų neteisėtą komercinės paslapties (duomenų bazės ir joje esančių duomenų) gavimą, naudojimą ar atskleidimą, o nenumato

²⁴² 2016 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/943 dėl neatskleistos praktinės patirties ir verslo informacijos (komercinių paslapčių) apsaugos nuo neteisėto jų gavimo, naudojimo ir atskleidimo, OL L 157, 2016 6 15, p. 1-18.

²⁴³ *Ibid.*, p. 1-18.

Europos komisija. *Frequently Asked Questions: Protection against the Unlawful Acquisition of Undisclosed Know-how and Business Information (Trade Secrets)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/growth/industry/intellectual-property/trade-secrets/faq_en>.

²⁴⁴ ZECH, H. Information as Property. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* [interaktyvus], 2015, p. 196 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2731076>>.

²⁴⁵ APLIN, T. Trading Data in the Digital Economy: Trade Secrets Perspective. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 69-70.

nuosavybės į duomenis teisės. Dėl šios priežasties, pasak Josef Drexl, komercinių paslapčių apsauga gali būti laikoma labiau tinkančia skaitmeninei ekonomikai²⁴⁶.

Europos Komisijos vertinimu, Komercinių paslapčių direktyva iš dalies sutampa su Duomenų bazių direktyva, tačiau *sui generis* teisės svarbai ir efektyvumui ši aplinkybė įtakos nedaro²⁴⁷, kadangi (i) Komercinių paslapčių direktyvos dalykas skiriasi nuo *sui generis* teisės keliais aspektais ir (ii) praktikoje įprasta intelektinės nuosavybės objektus saugoti daugiau nei vienu būdu (pavyzdžiui, Direktyvos pagrindu duomenų bazės yra saugomos dvejais pagrindais – autorių teisių ir *sui generis* teisės).

Taigi, kuo komercinių paslapčių apsauga skiriasi nuo *sui generis* teisinės apsaugos? Visų pirma, komercinės apsaugos objektas yra bet kokia informacija, o *sui generis* teisė saugo tik duomenis. Antra, skirtingai nei komercinių paslapčių atveju, *sui generis* teisė saugo tik esminę duomenų bazės dalį, bet nesaugo neesminės dalies. Trečia, komercinių paslapčių apsauga saugo tik nepaskelbtas paslaptis, o *sui generis* teisinė apsauga taikoma ir nepaskelbtoms, ir paskelbtoms duomenų bazėms. Ketvirta, skirtingai nei *sui generis* teisė, komercinių paslapčių apsauga yra neribota laike, nors faktiškai *sui generis* teisės atveju ši galimybė egzistuoja taip pat.

Minimos dvi priemonės (komercinių paslapčių apsauga ir *sui generis* apsauga) neturėtų būti laikomos alternatyvomis, siūlančiomis lygiavertę apsaugą, kadangi komercinių paslapčių apsauga siūlo apsaugą tik nepaskelbtoms duomenų bazėms. Šio darbo autoriaus nuomone, diskutuotina, ar apskritai Komercinių paslapčių direktyva gali saugoti duomenų bazines, kadangi kita direktyva – Duomenų bazių direktyva – yra specializuota ir skirta saugoti būtent duomenų bazines²⁴⁸.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, manytina, kad dėl talpaus komercinės paslapties apibrėžimo, šis institutas suteikia apsaugą duomenų bazėms, tačiau išimtinai tik slaptoms duomenų bazėms. Pažymėtina, kad, skirtingai nei *sui generis* teisinės apsaugos atveju, komercinių paslapčių apsauga galima apsaugoti investicijas į duomenų kūrimą. Visgi, manytina, kad komercinių paslapčių apsauga dėl savo pobūdžio – slaptumo – nėra tinkanti

²⁴⁶ DREXL, J. Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertization and Access [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2016, p. 263 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drex1>.

²⁴⁷ Europos Komisija. *Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final)* [interaktyvus]. 2018, p. 43 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

²⁴⁸ Tanya Aplin pastebi, kad Komercinių paslapčių direktyva nebuvo siekta apsaugoti duomenis.

APLIN, T. Trading Data in the Digital Economy: Trade Secrets Perspective. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 66.

skaitmeninės ekonomikos sąlygoms, kadangi neskatina duomenų bazių gamintojų dalintis duomenimis, o naudotojai į tokias duomenų bazes faktiškai neturi jokių teisių.

3.1.2. Sutartinė apsauga

Duomenų bazių direktyvos 13 straipsnis²⁴⁹ leidžia duomenų bazių gamintojams duomenų bazes saugoti ne tik *sui generis* teisės pagrindu, bet ir pagal sutartį. Teigiama, kad sutartinė apsauga yra labiausiai paplitęs duomenų bazių apsaugos būdas, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose, kurių įstatymai nenumato *sui generis* teisės²⁵⁰. Pasak Europos Komisijos pateikiamų duomenų, net 52,5 procentai duomenų bazių gamintojų, siekdami apsaugoti duomenų bazę nuo jos perkėlimo ir panaudojimo, remiasi sutartimis²⁵¹.

Sutarčių teisė iš tiesų yra tinkama priemonė prieigos prie duomenų bazių ir duomenų bazių turinio panaudojimo reguliavimui. Marcelo Corrales Compagnucci nurodo, kad vienas pagrindinių sutarčių teisės teikiamų privalumų yra skirtingos kainodaros galimybė, labiausiai koreliuojanti su duomenų bazių gamintojo interesais²⁵². Sutarčių atveju, skirtingos kainos už prieigą prie duomenų bazės, duomenų perkėlimą ir panaudojimą gali būti taikomos skirtingoms duomenų bazių naudotojų grupėms, priklausomai nuo duomenų bazių naudotojų interesų, duomenų panaudojimo būdo ir ekonominės padėties. Pavyzdžiui, duomenų bazių naudotojams, kurie siekia komercinių tikslų, gali būti taikoma didesnė kaina nei nekomercinių tikslų turintiems naudotojams (universitetams, nevyriausybinėms organizacijoms ar kitoms švietimo sektoriuje veikiančioms organizacijoms). Be to, iš konkuruojančių subjektų gali būti prašoma didesnio atlyginimo nei iš bendrovių veikiančių kitoje rinkoje²⁵³. Tiesa, svarbu, kad būtų išlaikomas tinkamas balansas tarp reikalaujamo atlyginimo ir duomenų bazių gamintojo padarytų investicijų. Taip pat duomenų bazių gamintojai turi atsižvelgti, ar taikydami skirtingą kainodarą nepažeidžia konkurencijos įstatymo.

²⁴⁹ Ši direktyva nepažeidžia nuostatų, ypač nuostatų dėl autorių teisių ir gretutinių teisių, arba bet kokių kitų teisių ar įsipareigojimų dėl duomenų, darbų ir kitos į duomenų bazes įtrauktos medžiagos, dėl teisių į patentą, prekės ženklų, pramoninių pavyzdžių teisių, dėl nacionalinių vertybių apsaugos, įstatymų dėl konkurenciją ribojančių veiksnių ir nesąžiningos konkurencijos, komercinių paslapčių, saugumo, slaptumo, duomenų apsaugos ir privataus gyvenimo neliečiamumo, dėl galimybės naudotis valstybės dokumentais ir sutarčių teisės.

²⁵⁰ Europos Komisija. *Darbinis dokumentas "Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases"* (SWD(2018) 147 final) [interaktyvus]. 2018, p. 31 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² COMPAGNUCCI, M. C. *Big Data, Databases and "Ownership" Rights in the Cloud*. Singapore: Springer, 2020, p. 43.

²⁵³ DAVISON, M. *The legal protection of databases*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 40.

Be to, sutarčių teisė suteikia galimybę duomenų bazių gamintojui leisti duomenis perkelti ar panaudoti su tam tikromis išlygomis, taip užtikrinant, kad duomenų bazių gamintojo interesai nebus pažeisti. Sutarčių laisvė leidžia šalims užtikrinti norimą apsaugą, jei sutartis nepažeidžia konkurencijos įstatymo, teisės normų dėl nesąžiningų sutarties sąlygų, konstitucinių teisių²⁵⁴. Taigi, nepažeisdamas minėtų normų, duomenų bazės gamintojas, norėdamas įgyti daugiau apsaugos nei suteikia *sui generis* teisė, gali koreguoti apsaugos ribas, t. y. apriboti ar panaikinti nemokamą duomenų perkėlimą ar panaudojimą, apriboti ar panaikinti kai kurias *sui generis* teisės išimtis, apsaugos terminus ir kt. Tačiau Duomenų bazių direktyva numato ir duomenų bazių gamintojų ir naudotojų sutartims taikomus apribojimus – sutarties nuostatos, teisėtiems naudotojams draudžiančios perkelti ir (arba) viešai platinti viešų duomenų bazių neesmines dalis arba prieštaraujančios kitoms Duomenų bazių direktyvos 8 straipsnyje ir 6 straipsnio 1 dalyje numatytoms taisyklėms, yra negaliojančios²⁵⁵. Taigi, duomenų bazių gamintojai sutartimi gali apriboti teisėto naudotojo atliekamą perkėlimą ar panaudojimą tik tada, kai šie veiksmai atliekami visos duomenų bazės ar esminės jos dalies atžvilgiu. Darytina išvada, kad Duomenų bazių direktyvos 15 straipsnis reiškia, kad sutartimi galima nepaisyti neprivalomų išimčių ir kitų nuostatų, kurios neturi imperatyvaus pobūdžio²⁵⁶.

Visgi, sutarčių teisė duomenų bazių apsaugos atveju turi tam tikrų trūkumų, kurie gali turėti įtakos tiek duomenų bazių gamintojui, tiek duomenų bazių naudotojams²⁵⁷. Pirmasis trūkumas yra susijęs su prieiga prie duomenų bazės. Jeigu subjektas technologinėmis priemonėmis gali prieiti prie duomenų bazės ir panaudoti joje esančius duomenis, toks subjektas nėra suinteresuotas sudaryti sutartį su duomenų bazių gamintoju²⁵⁸.

Antrasis trūkumas yra tas, kad sutartimi nustatyti įpareigojimai yra privalomi tik sutarties dalyviams. Taigi, sutartinė apsauga negali būti pritaikyta prieš trečiuosius asmenius, kurie nėra sutarties dalyviai. Todėl sutartinė duomenų bazių apsauga yra vertinama kaip *sui generis* teisės suteikiamą apsaugą papildanti priemonė. Sutartimis reguliuojami duomenų bazių gamintojų santykiai su sutarties šalimis (klientais), o *sui*

²⁵⁴ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 176.

²⁵⁵ Duomenų bazių direktyvos 15 straipsnis.

²⁵⁶ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 176.

²⁵⁷ COMPAGNUCCI, M. C. *Big Data, Databases and "Ownership" Rights in the Cloud*. Singapore: Springer, 2020, p. 43.

²⁵⁸ DAVISON, M. *The legal protection of databases*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 40.

generis teisė apsaugo duomenų bazių gamintojus nuo trečiųjų šalių pažeidimų²⁵⁹. Visgi, pažymėtina, kad apklausų duomenimis, duomenų bazių gamintojai taip pat naudoja sutartis, neturėdami, atsisakydami *sui generis* teisinės apsaugos²⁶⁰.

Pastaroji aplinkybė yra susijusi su tikriausiai svarbiausiu sutartinės duomenų bazių apsaugos trūkumu – sutartimi duomenų bazių gamintojas įgauna pernelyg stiprią duomenų bazių apsaugą. Dėl šios priežasties yra suprantamas duomenų bazių gamintojų noras, išvengiant *sui generis* teisinės apsaugos, naudotis sutarties suteikiama apsauga. Impulsu remtis sutartine apsauga tapo ESTT sprendimas byloje C-30/14 (*Ryanair prieš PR Aviation*), kuriuo ESTT suformulavo tokį išaiškinimą, kad duomenų bazės gamintojui, kurio duomenų bazė patenka į duomenų bazės apibrėžimą pagal Duomenų bazės direktyvą, netenkinus autorių teisėms ar *sui generis* teisei įgyti keliamų reikalavimų, šis gali remtis sutartimi, kad pakeistų bet kokias Duomenų bazės direktyvos išimtis, kadangi Duomenų bazės direktyva tokiu atveju duomenų bazei nėra taikoma, nes ši neatitinka privalomų sąlygų, nebent nacionalinė valstybės narės teisė nustato kitaip. Šis ESTT sprendimas veda prie paradoksalaus rezultato – duomenų bazė, kuriai netaikoma autorių teisių ar *sui generis* teisės apsauga, gali būti labiau apsaugota sudarant sutartį²⁶¹. Pastaruoju atveju duomenų bazės gamintojas gali laisvai nustatyti sutartines duomenų bazės naudojimo sąlygas, nepaisydamas Duomenų bazių direktyvoje duomenų bazių gamintojui numatytų apribojimų. Taigi, duomenų bazių gamintojui reikšmingai investuojant į technologines priemones, generuojančias duomenis (kurie kaupiami duomenų bazėje) ir neinvestuojant į duomenų gavimą, tikrinimą ir pateikimą, jis nepretenduoja į *sui generis* teisinę apsaugą, tačiau gali naudotis dar potencialiai stipresne sutartine apsauga. Tiesa, ši apsauga nėra taip plačiai taikoma, kadangi sutartinė apsauga įpareigoja tik sutarties dalyvius ir neturi teisinės galios tretiesiems asmenims. Tačiau, tikėtina, jog duomenų bazių gamintojas, būdamas racionalus asmuo, neviešina duomenų bazių ir sutartis dėl duomenų bazių perkėlimo ir panaudojimo sudaro tik su savo išsirinktais rinkos subjektais. Problema ypač išryškėja, kai duomenų bazė yra vienintelis tam tikrų duomenų gavimo šaltinis, o tokių bazių skaitmeninės ekonomikos laikais vis daugėja. Tokiu atveju, duomenų bazių naudotojai turi

²⁵⁹ Europos Komisija. *Darbinis dokumentas "Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases"* (SWD(2018) 147 final) [interaktyvus]. 2018, p. 31 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

²⁶⁰ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus]. 2018, p. 118 [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

²⁶¹ Europos Komisija. *Darbinis dokumentas "Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases"* (SWD(2018) 147 final) [interaktyvus]. 2018, p. 32 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

silpną derybinę galią ir jų atžvilgiu duomenų bazių gamintojai gali piktnaudžiauti tiek nustatydami neadekvačiai didelį atlygį, tiek netaikydami jokių išimčių, tiek nustatydami neribotą apsaugą laike, kadangi Duomenų bazių direktyvos 15 straipsnis sudarant sutartį, šalims leidžia nesilaikyti šioje direktyvoje numatytų *sui generis* teisės išimčių ir apsaugos termino ribų. Teigtina, jog taip yra sudaromos galimybės sutartimis pernelyg apriboti prieigą prie duomenų, o tai prieštarauja Europos Sąjungos politiniam tikslui skatinti duomenų judėjimą, o kartu ir skaitmeninės ekonomikos vystymąsi. Manytina, dėl šios priežasties daugelis duomenų bazių rinkos dalyvių ir ekspertai laikosi pozicijos, kad Duomenų bazių direktyvoje numatytos autorių teisių ir *sui generis* teisės išimtys turi būti traktuojamos kaip imperatyvios nuostatos, kurių privalu laikytis ir sutartyse²⁶². Be to, pažymėtina, kad Amsterdamo apeliacinis teismas galimai nesutinka su ESTT išaiškinimu byloje C-30/14 (*Ryanair prieš PR Aviation*), kadangi bylos *Pearson prieš Bar Software*²⁶³ sprendime teismas teigia, kad duomenų bazių gamintojo ir naudotojo sutartinės nuostatos yra neaktualios, kadangi konkreti duomenų bazė nėra saugotina pagal Duomenų bazių direktyvą²⁶⁴.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad sutartinė apsauga gali būti laikoma duomenų bazių autorių teisių apsaugos ir *sui generis* teisinės apsaugos papildiniu, bet ne alternatyva. Manytina, kad dėl Duomenų bazių direktyvos ydingumo ir ESTT išaiškinimo byloje C-30/14 sutartinės apsaugos institutas kelia problemų dėl potencialiai pernelyg stiprios apsaugos duomenų bazių gamintojams, apribojant duomenų bazių naudotojų galimybes perkelti ir panaudoti duomenų bazių duomenis bei kliudant vystytis duomenų rinkai ir skaitmeninei ekonomikai. Visgi, iš esmės pati sutartinė apsauga *per se* skaitmeninei ekonomikai nėra kenksminga bei, priešingai, įvedus protingus apribojimus, tinkamas jos reglamentavimas ir aiškinimas gali prisidėti prie didesnės duomenų sklaidos, kadangi tai yra priemonė duomenų bazių gamintojui ir naudotojui susitarti.

²⁶² Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus]. 2018, p. 118 [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

²⁶³ *Ibid.*, p. 116.

²⁶⁴ COMPAGNUCCI, M. C. *Big Data, Databases and "Ownership" Rights in the Cloud*. Singapore: Springer, 2020, p. 45.

3.1.3. Nesąžiningos konkurencijos teisės apsauga²⁶⁵

Primintina, kad prieš priimant Duomenų bazių direktyvą būtent nesąžiningos konkurencijos buvo alternatyva duomenų bazių *sui generis* teisei apsaugai. Todėl, šio darbo autoriaus nuomone, svarbu iširti, ar, įvykus technologiniams, visuomeninių santykių pokyčiams, nesąžiningos konkurencijos teisės taikymas yra tinkama priemonė duomenų bazių teisei apsaugai skaitmeninės ekonomikos sąlygomis.

Globali nesąžiningos konkurencijos samprata yra pateikta Paryžiaus konvencijos dėl pramoninės nuosavybės saugojimo (toliau – Paryžiaus konvencija) 10bis straipsnyje. Šio straipsnio 2 dalis numato, kad nesąžininga konkurencija laikomas bet koks konkurencijos veiksmas, prieštaraujantis sąžiningiems pramonės ir prekybos reikalavimams. Minėto straipsnio 3 dalyje išvardinami nesąžiningo konkurencijos pavyzdžiai²⁶⁶. Tarp Paryžiaus konvencijoje pateikiamų pavyzdžių nėra nei vieno, kuris būtų tinkamas duomenų bazių atveju. Pastebėtina, kad dažnai nesąžiningos konkurencijos draudimai yra orientuoti į išorinius konkuruojančių prekių ar paslaugų požymius, taip pabrėžiant suklaidinimo galimybės svarbą nustatant nesąžiningos konkurencijos egzistavimą. Duomenų bazių atveju, išorinė forma nėra būdinga apskritai, o esmę sudaro duomenų bazės turinys (duomenys). Dėl šios priežasties, nesąžiningos konkurencijos nustatymas duomenų bazių atžvilgiu yra itin komplikotas, kadangi čia nepasižymima suklaidinimu. Vienintelė galimybė duomenų bazę apsaugoti, remiantis nesąžiningos konkurencijos teise, yra pasiekimų pasisavinimas (dar kitaip žinomo kaip „parazitizmas“). Nors Paryžiaus konvencijos 10bis straipsnio 3 dalis šio pavyzdžio nepateikia²⁶⁷, tačiau pasiekimų pasisavinimo institutą galima išvesti iš bendrosios nesąžiningos konkurencijos teisės normos (Paryžiaus konvencijos 10bis straipsnio 2 dalis), kadangi pavyzdinis sąrašas nėra baigtinis. Tiesa, nei tarptautiniai teisės aktai, nei Europos Sąjungos teisės aktai, nei valstybių įstatymai atskirai nereglamentuoja pasiekimų pasisavinimo instituto ir pasiekimų pasisavinimas geriausiu atveju patenka į bendrąją normą, draudžiančią bet kokius

²⁶⁵ TRIPS sutartis ir PINO 1996 metų Pavyzdinis apsaugos nuo nesąžiningos konkurencijos įstatymas komercinių paslapčių apsaugą įvardina kaip nesąžiningos konkurencijos pavyzdį, tačiau, šio darbo autoriaus nuomone, komercinių paslapčių apsauga gali būti išskirta kaip atskiras duomenų bazių apsaugos būdas.

²⁶⁶ 1) Visi veiksmai, dėl kurių bet kuriuo būdu gali būti supainiotos įmonės, gaminiai arba konkurento pramoninė ar prekybinė veikla.

2) Neteisingi teiginiai apie komercinę veiklą, kurie gali diskredituoti įmonės, gaminių reputaciją arba konkurento pramoninę ar prekybinę veiklą.

3) Nuorodos arba teiginiai, kurie komercinėje veikloje gali suklaidinti visuomenę dėl prekės rūšies, gamybos būdo, savybių, tinkamumo naudojimui arba prekių kiekio.

²⁶⁷ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 152.

nesąžiningos konkurencijos veiksmus. Vis dėlto, kai kuriose valstybėse pasiekimų pasisavinimo institutas gyvuoja teismų praktikos dėka.

Geriausias to pavyzdys – Prancūzija ir jos teismų praktika, kuri, skirtingai nei didelė dalis jurisdikcijų, nesieja parazitinio elgesio su suklaidinimo galimybe²⁶⁸. Pasak prancūzų, parazitizmas konstatuojamas, kuomet trečioji šalis (parazitas), nepatirdama jokių išlaidų, naudojami kito asmens pasiekimais, pastangų vaisiais²⁶⁹, o pasisavinamas pasiekimas yra pakankamai originalus ar reikalauja žymių išlaidų²⁷⁰. Tiesa, Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas yra priėmęs sprendimų, kuriuose išreiškė poziciją, kad nuo parazitavimo nukentėjusiam asmeniui nebūtina įrodyti, kad jis įdėjo pastangas ar atliko investicijas²⁷¹, pakanka kopijavimo įrodymo. Atkreiptinas dėmesys, kad Prancūzijoje parazitizmo sąvoka apima parazitinę konkurenciją ir parazitinius veiksmus, todėl nėra reikalaujama, kad tarp ieškovo ir atsakovo būtų tiesioginis konkurencijos santykis. Taigi, matyti, kad parazitavimo institutas, suformuotas Prancūzijos teismų, yra pritaikomas duomenų iš duomenų bazės pasisavinimo atveju. Teismų praktika taip pat patvirtina, kad parazitavimas (pasiekimų pasisavinimas) buvo sėkmingai pritaikytas duomenų bazių teisei apsaugai²⁷².

Atkreiptinas dėmesys, kad ne vien Prancūzijos, bet ir kitų šalių teismai kartais pritaiko nesąžiningos konkurencijos apsaugą duomenų bazių atžvilgiu. Pavyzdžiui, Italijos teismai formuoja gana nuoseklią praktiką, kad neteisėtas duomenų bazių naudojimas yra nesąžiningos konkurencijos aktas, jeigu jį įvykdė konkurentas²⁷³. Lenkijos Aukščiausiasis Teismas taip yra priėmęs sprendimą, patvirtinantį, kad elektroninės duomenų bazės perėmimas ir pardavimas gavėjams kitu vardu yra nesąžiningos konkurencijos veiksmas²⁷⁴. Ispanijos ir Vokietijos teismai duomenų bazėms taip pat buvo pritaikę nesąžiningos

²⁶⁸ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 157.

Visgi, byloje *Précom, Ouest France Multimedia v Direct Annonces* Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas atsisakė konstatuoti parazitizmo atvejį, kadangi atsakovas nurodė savo informacijos šaltinį ir tai nesukėlė painiavos rizikos. Vadinasi, Prancūzijos praktika yra nenuspėjama, o Prancūzijos kasacinis teismas yra linkęs pats sau prieštarauti (žr. DERCLAYE, E., LEISTNER, M. *Intellectual Property Overlaps: A European Perspective*. Oxford: Hart Publishing, 2011, p. 173). Taigi, gali būti, jog parazitinis elgesys siejamas su suklaidinimo galimybe.

²⁶⁹ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 155.

²⁷⁰ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 157.

²⁷¹ DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008, p. 155.

²⁷² BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 158.

²⁷³ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus]. 2018, p. 122 [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

²⁷⁴ *Ibid.*

konkurencijos teisės apsaugą²⁷⁵. Vis dėlto, pažymėtina, kad pagrindinėse Europos jurisdikcijose (Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje) pasiekimų pasisavinimo institutas nėra aptinkamas, todėl nesąžininga konkurencija ar jos analogai (*passing off*) susiduria su rimtais iššūkiais, siekiant nesąžiningos konkurencijos apsaugą pritaikyti duomenų bazėms. Pavyzdžiui, Vokietijos Aukščiausiasis Teismas *Tele-info-CD* byloje²⁷⁶ nesąžiningą konkurenciją taikė, kadangi nustatė papildomus elementus, liudijančius atsakovo nesąžiningą elgesį (naudotasi ieškovo reputacija, vykdyta nepateisinama kainų konkurencija) ir būtent šių elementų nustatymas, o ne duomenų bazės turinio kopijavimas lėmė nesąžiningos konkurencijos taikymą²⁷⁷.

Tęsiant Prancūzijos teismų praktikos apžvalgą, pažymėtina, kad, apeliacinės instancijos teismai ir kasacinis teismas atmeta *sui generis* teisinės apsaugos ir parazitizmo sutaptį ir paprastai netaiko jų kartu²⁷⁸. Aptinkama ir tokių sprendimų, kuriuose teigta, kad nesąžininga konkurencija gali būti pripažįstama ir tada, kai *sui generis* teisės pažeidimo nėra²⁷⁹. Taigi, parazitizmo pagrindu duomenų bazė gali įgyti netgi platesnę apsaugą. Tačiau, pastebėtina, kad Prancūzijos pirmosios instancijos teismai dažnai neturi vieningos nuomonės ir kartu konstatuoja tiek *sui generis* teisės pažeidimą, tiek parazitizmą. Atsižvelgus į aplinkybę, kad Prancūzijos kasacinis teismas šiuo klausimu yra linkęs pats sau prieštarauti²⁸⁰, neaišku, ar Prancūzijoje *sui generis* teisės ir parazitizmo kumuliacija yra atmetama, ar ne²⁸¹. Tačiau ši problema yra būdinga ne tik Prancūzijos, bet ir kitų valstybių teismams²⁸².

Remiantis Prancūzijos teismų formuluojama pasiekimų pasisavinimo apsauga, manytina, sukuriama galimybė apginti duomenų bazių gamintojų investicijas į technologines priemones, generuojančias duomenis, investicijas į duomenų kūrimą, juolab,

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. 1999 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje *Tele-Info-CD*, Nr. I ZE 199/96.

²⁷⁷ BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 160-161.

²⁷⁸ Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pressimmo on Ligne v. Yakaz*.

²⁷⁹ Paryžiaus apeliacinis teismas. 1999 m. birželio 18 d. sprendimas byloje *Groupe Moniteur et al. v. Observatoire des Marchés Publics*.

²⁸⁰ DERCLAYE, E., LEISTNER, M. *Intellectual Property Overlaps: A European Perspective*. Oxford: Hart Publishing, 2011, p. 173.

²⁸¹ Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus]. 2018, p. 121 [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

²⁸² Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus]. 2018, p. 120-122 [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.

kad atliktų investicijų įrodymas nėra būtinas. Tiesa, pasiekimų pasisavinimo institutas nenumato objekto (duomenų bazės) naudotojų teisių perkelti ar panaudoti duomenis, o atitinkami naudotojų veiksmai potencialiai traktuotini kaip kopijavimas. Dėl šios priežasties, manytina, nesąžiningos konkurencijos teisė (parazitavimo draudimas) neužtikrina pusiausvyros tarp duomenų bazių gamintojų ir naudotojų interesų, o tai lemtų skaitmeninei ekonomikai nepalankią mažesnę duomenų cirkuliaciją rinkoje.

Be to, nesąžiningos konkurencijos teisės apsaugos taikymas kartu su *sui generis* teisine apsauga atgraso duomenų bazių naudotojus nuo siekio teisėtai perkelti ar panaudoti duomenis, kadangi bijoma, jog dėl to paties pažeidimo žalos atlyginimas gali padvigubėti²⁸³. Pavyzdžiui, naudotojas gali manyti, kad duomenų bazė, kuriai netaikoma *sui generis* teisinė apsauga, nors, atrodytų, yra laisvai naudotina, tačiau naudojimasis joje esančiais duomenimis gali būti pripažintas kaip neteisėtas veiksmas nesąžiningos konkurencijos pagrindu. Taigi, tikėtina *sui generis* teisinės apsaugos ir nesąžiningos konkurencijos apsaugos kumuliacija gali neigiamai paveikti Europos Sąjungos vidaus rinkos veikimą bei laisvą prekių ir paslaugų judėjimą, o kartu ir skaitmeninę ekonomiką. Ši kumuliacijos problema galėjo būti išspręsta ESTT byloje *Football Dataco prieš Yahoo! UK*²⁸⁴, kurioje buvo pateiktas klausimas, ar Duomenų bazių direktyva draudžia valstybėms narėms nustatyti teises į duomenų bazines, išskyrus numatytas Duomenų bazių direktyvoje, tačiau ESTT plačiau nepasisakė apie galimybę kartu taikyti *sui generis* teisinę apsaugą ir nesąžiningos konkurencijos apsaugą. Visgi, sprendžiant duomenų bazių gamintojo dvigubo nuostolių atlyginimo klausimą, atkreiptinas dėmesys, kad dvigubas nuostolių atlyginimas (tiek remiantis *sui generis* teisine apsauga, tiek nesąžiningos konkurencijos apsauga) veikiausiai prieštarautų Lietuvos teisės propaguojamai kompensacinei (ne baudimo) žalos atlyginimo sampratai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁸⁵ 6.251 straipsnis įtvirtina visišką nuostolių atlyginimo principą, kuris reiškia, kad nukentėjusiajam turi būti atlyginta tiek, kiek jis iš tikrųjų prarado²⁸⁶. Šis principas būtų pažeidžiamas, jeigu būtų atlyginama daugiau nei padaryta realios žalos. Jeigu nukentėjusysis gauna didesnę žalos atlyginimą nei padaryta nuostolių, tai gali būti kvalifikuojama kaip nepagrįstas praturtėjimas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.242 straipsnis)²⁸⁷. Pažymėtina, kad pagal Lietuvos

²⁸³ Europos Komisija. *Darbinis dokumentas "Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases"* (SWD(2018) 147 final) [interaktyvus]. 2018, p. 33 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.

²⁸⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. kovo 1 d. sprendimas *Football Dataco Ltd ir kt. prieš Yahoo! UK Ltd ir kt.* C-604/10, EU:C:2012:115.

²⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

²⁸⁶ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 346.

²⁸⁷ *Ibid.*

Respublikos teisę visišku nuostolių atlyginimu nėra siekiama nubausti asmenį ir nėra galima taikyti baudinius nuostolius (Lietuvos teisėje nėra žinomas *punitive damages* institutas). Ši taisyklė, baudinių nuostolių nepripažinimas, yra pripažįstama daugelyje pasaulio jurisdikcijų, pavyzdžiui, Vokietijos, Prancūzijos teisėje²⁸⁸, todėl bauginimasis, kad duomenų bazių gamintojai gali prašyti dvigubo žalos atlyginimo yra vertintinas kaip perdėtas ir nepagrįstas. Visgi, *punitive damages* institutas žinomas bendrosios teisės tradicijos valstybėse.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, remiantis daugelio valstybių jurisdikcijomis, darytina išvada, kad nesąžiningos konkurencijos teisė negali užtikrinti veiksmingos duomenų bazių apsaugos, tačiau Prancūzijos teismų sukurtas pasiekimų pasisavinimo (parazitizmo) institutas sudaro galimybę saugoti duomenų bazes ir net apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas į technologines priemones, generuojančias duomenis, investicijas į duomenų kūrimą. Kita vertus, nesąžiningos konkurencijos teisė nesuteikia teisinio aiškumo duomenų bazių naudotojams, kadangi šis institutas nenumato aiškių sąlygų, kuomet duomenų bazių turinio perkėlimas ir panaudojimas bus teisėtas, o kuomet ne. Duomenų bazių naudotojų interesus taip pat pažeidžia gana chaotiškas kumuliacinis *sui generis* teisinės apsaugos ir nesąžiningos konkurencijos apsaugos taikymas. Duomenų bazių naudotojų interesų pažeidimas lemia, kad nesąžiningos konkurencijos teisės suteikiama apsauga duomenų bazėms gali neigiamai paveikti Europos Sąjungos vidaus rinkos veikimą bei laisvą duomenų judėjimą, o kartu ir skaitmeninę ekonomiką.

3.1.4. Duomenų gamintojų teisė į duomenis (kvazi-nuosavybė) ir jos apsauga

Europos Komisija yra išreiškusi poziciją, kad skaitmeninė ekonomika, duomenų ekonomika turi būti vystoma, o tam įgyvendinti reikia tinkamo teisinio reguliavimo. Europos Komisija, pateikdama pasiūlymą, kaip geriausią teisinę priemonę skaitmeninės ekonomikos vystymui mini galimą *duomenų gamintojų teisę į neasmeninius ar anoniminius duomenis*²⁸⁹ (toliau – duomenų gamintojų teisė į duomenis)²⁹⁰ ir pasiūlė

²⁸⁸ Nors Prancūzijos teisės aktai nenumato baudinių nuostolių atlyginimo, tačiau Prancūzijos teismai *de facto* kartais yra linkę priteisti baudinio pobūdžio nuostolius.

²⁸⁹ Pabrėžtina, jog, kaip ir visame šiame darbe, tyrimo objektui nepriskirtini asmeniniai duomenys, kuriems taikomas 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas).

²⁹⁰ Europos Komisija. *Staff Working Document on the free flow of data and emerging issues of the European data economy SWD(2017) 2 final* [interaktyvus]. 2017, p. 33 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/staff-working-document-free-flow-data-and-emerging-issues-european-data-economy>>.

įgyvendinti šią idėją. Pasak Europos Komisijos, šia teise būtų siekiama didinti prekybą neasmeniniais ar anonimiškais mašinų generuojamais duomenimis (laikytiniais preke)²⁹¹.

Europos Komisija apsvarstė dvi duomenų gamintojų teisės į duomenis koncepcijas. Pirmasis variantas – *in rem* (daiktinė) teisė, suteikianti išimtinę teisę į duomenis, įskaitant teisę licencijuoti jų naudojimą. Kaip ir įprasta daiktinė teisė, ji būtų taikoma neapibrėžtam asmenų skaičiui. Asmeniui, neturinčiam teisės naudoti duomenis, duomenų savininkas (duomenų gamintojas) galėtų užkirsti kelią toliau naudoti duomenis, taip pat reikalauti žalos atlyginimo už neteisėtą prieigą prie duomenų ir jų naudojimą²⁹².

Antrasis variantas, kuris yra alternatyva pirmajam, yra gynybinių teisių rinkinio suteikimas, t. y. duomenų gamintojui būtų suteikiamos daiktinės teisės gynybiniai elementai. Komisijos teigimu, tokių teisių turėjimą galima prilyginti valdymui ir jo suteikiamai apsaugai. Šios teisės suteiktų keletą civilinių teisių gynimo būdų: (i) teisės turėtojas turėtų galimybę prašyti teismo įsakymo, kad neleistų trečiosioms šalims toliau naudoti duomenis; (ii) teisių turėtojas turėtų teisę pašalinti iš rinkos produktus, kurių pagrindą sudaro neteisėtai pasisavinti duomenys, ir užkirsti kelią jų komercializavimui; (iii) teisių turėtojas taip pat galėtų reikalauti žalos atlyginimo už neteisėtą duomenų naudojimą²⁹³.

Europos Komisija konstatuoja, kad neasmeniniams ar anoniminiams mašinų sukurtiems duomenims nėra taikoma apsauga, bet iškart pažymi, kad tik tol, kol šie duomenys nepatenka į duomenų bazę. Todėl, anot Komisijos, egzistuoja būtinybė sukurti daiktinę teisę į tokius duomenis²⁹⁴. Šio darbo autorius pastebi, kad mašinų sugeneruoti duomenys paprastai tinklu iškart patenka į duomenų bazę, todėl Europos Komisijos pasiūlymas yra perteklinis ir nebūtinus.

Taip pat Komisijos pasiūlyme nurodyta, kad daiktinės teisės suteikiama apsauga turėtų apimti tik sintaksinį, bet ne semantinį informacijos lygmenį. Taigi, ji būtų taikoma duomenims, kodams, bet netaikoma idėjoms ar informacijai²⁹⁵. Vadinasi, Komisija siekė išvengti galimos informacijos monopolijos ir pernelyg plataus duomenų gamintojų teisės į duomenis taikymo.

Be abejo, Europos Komisija suprato, kad nustatant teisę, svarbu, numatyti kriterijus, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, ar asmuo yra tos teisės turėtojas.

²⁹¹ *Ibid.*

²⁹² *Ibid.*

²⁹³ *Ibid.*

²⁹⁴ *Ibid.*

²⁹⁵ Informacija suprantama kaip išvada, padaryta remiantis duomenimis.

Jeigu teisę į duomenis traktuotume kaip daiktinę teisę, tokiu atveju, Komisija išskyrė kelis kriterijus, kuriais remiantis būtų nustatomas teisių turėtojas (duomenų gamintojas). Vienas iš teisių paskirstymo kriterijų galėtų būti atliktos investicijos į duomenų kūrimą. Europos Komisijos (o taip ir Herbert Zech nuomone²⁹⁶), tokias investicijas atlieka du subjektų tipai: (i) mašinų, įrankių ar prietaisų, turinčių jutiklius, gamintojas, kuris investavo į mašinos, įrankio ar prietaiso kūrimą ir komercializavimą, ir (ii) subjektai, naudojantys tokias mašinas, įrankius ar prietaisus. Šio darbo autoriaus nuomone, pastaroji pozicija yra kvestionuotina. Sutiktina, kad subjektai, naudojantys mašinas, įrankius ar prietaisus, įsigyja arba nuomojasi juos už tam tikrą kainą, tam taip pat dažniausiai savo lėšomis palaiko šių priemonių kokybinę būklę. Visgi, pažymėtina, kad tokios investicijos atliekamos siekiant eksploatacinių tikslų, o ne siekiant sugeneruoti duomenis ir jų pagrindu tobulinti produktą ar duomenis panaudoti kitiems tikslams. Tiesa, šio darbo autorius sutinka, kad tam tikrais atvejais verslo subjektas gali atlikti pakankamai žymias investicijas į duomenų sukūrimą ir tokiu atveju egzistuoja didelis poreikis turėti duomenis. Dėl šios priežasties, manytina, kad duomenų gamintojų teisė turėtų būti suteikiama tik atlikus esmines, reikšmingas investicijas²⁹⁷.

Kadangi, pasak Europos Komisijos, turėtų egzistuoti du duomenų gamintojų tipai, vadinasi, visiškai realu, jog keli asmenys ar subjektai būtų laikomi bendrais duomenų gamintojais, nebent tarpusavio sutartimi būtų numatyta kitaip²⁹⁸. Tiesa, Andreas Wiebe mano, kad daugeliu atvejų duomenys turės bent kelis gamintojus ir dėl to praktiškai bus neįmanoma identifikuoti vieno ar kelių savininkų²⁹⁹. Be to, kyla klausimas, pavyzdžiui, ar automobilio savininkas ar jo vairuotojas turėtų būtų laikomas duomenų gamintoju? Galbūt abu? O gal nei vienas iš jų? Šie klausimai atsakymo kol kas neturi.

Anot Europos Komisijos, jeigu būtų pasirinktas faktinio duomenų valdymo alternatyva, šios teisės turėtojai (duomenų gamintojai) galėtų apsisaugoti nuo neteisėto kitų asmenų naudojimo, tačiau turėtojai turėtų siekti duomenis apsaugoti techninėmis

²⁹⁶ ZECH, H. Data as a Tradeable Commodity – Implications for Contract Law. *Proceedings of the 18th EIPIN Congress: The New Data Economy between Data Ownership, Privacy and Safeguarding Competition* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3063153>>.

²⁹⁷ Analogiškai kaip ir *sui generis* teisinės apsaugos įgijimo atveju.

²⁹⁸ Europos Komisija. *Staff Working Document on the free flow of data and emerging issues of the European data economy SWD(2017) 2 final* [interaktyvus]. 2017, p. 33 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/staff-working-document-free-flow-data-and-emerging-issues-european-data-economy>>.

²⁹⁹ WIEBE, A. Protection of Industrial Data – A New Property Right for the Digital Economy [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, t. 12, 2017, p. 62–71 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1093/jiplp/jpw175>>.

priemonėmis, kad jie neatitektų asmenims, kurie nėra sutartiniuose santykiuose su duomenų gamintojais³⁰⁰.

Europos Komisija nurodo, kad duomenų gamintojo teisės į duomenis tam tikrais atvejais turėtų būti apribotos. Iš esmės išskiriami trys atvejai: (i) esant viešajam interesui suteikti duomenis privatiems subjektams; (ii) viešojo sektoriaus įstaigoms gauti prieigą prie duomenų; (iii) mokslinių tyrimų, finansuojamų visiškai arba iš dalies valstybės išteklių, tikslais³⁰¹.

Neabejotina, kad Europos Komisijos siūlomas reguliavimas tiesiogiai paveiktų duomenų bazių teisinę apsaugą. Įvedus tokį reguliavimą Duomenų bazių direktyvos egzistavimas veikiausiai bent iš dalies netektų prasmės. Elektroninės duomenų bazės dažniausiai yra sudarytos vien iš duomenų, o jų atžvilgiu pritaikius Komisijos siūlomą reguliavimą, jis *de facto* taip pat būtų taikomas ir duomenų bazėms. Taigi, duomenų bazių gamintojai kartu taptų ir duomenų bazės (kaip nuosavybės) savininkais.

Pažymėtina, jog šio darbo autoriaus nuomone, siūlomas Europos Komisijos reguliavimas dėl duomenų gamintojų teisės į duomenis yra ganėtinai panašus į galimą Duomenų bazių direktyvos reguliavimą, atlikus jame tam tikras korekcijas, tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad, *įgyvendinus Europos Komisijos siūlymą, būtų saugomi patys duomenys, o ne, kaip sui generis teisinės apsaugos atveju, esminė duomenų bazės turinio dalis ar visas duomenų bazės turinys!* Visgi, tiek vienu, tiek kitu atveju būtų saugomos duomenų bazių gamintojų investicijos į duomenų kūrimą. Vis dėlto, manytina, kad Europos Komisijos siūlymu labiau ribojama prieiga prie duomenų jų naudotojams, kadangi prieiga prie duomenų būtų galima tik remiantis keliomis jau minėtomis išimtimis³⁰². Štai net dabartinė Duomenų bazių direktyvos redakcija numato galimą neesminės duomenų bazės turinio dalies perkėlimą ir panaudojimą³⁰³. Todėl, teigtina, kad aktuali Duomenų bazių direktyva labiau užtikrina teisėtiems naudotojams teisę perkelti ir panaudoti duomenis nei siūloma Europos Komisijos dokumente dėl laisvo duomenų srauto ir kylančių Europos duomenų ekonomikos klausimų³⁰⁴. Duomenų bazių direktyvą pakoregavus priverstinio

³⁰⁰ Europos Komisija. *Staff Working Document on the free flow of data and emerging issues of the European data economy SWD(2017) 2 final* [interaktyvus]. 2017, p. 33 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/staff-working-document-free-flow-data-and-emerging-issues-european-data-economy>>.

³⁰¹ *Ibid.*

³⁰² Tiesa, Europos Komisijos nurodytos išimtys yra kiek platesnio pobūdžio nei Duomenų bazių direktyvos 9 straipsnio *sui generis* teisės išimtys.

³⁰³ Duomenų bazių direktyvos 8 straipsnio 1 dalis.

³⁰⁴ Europos komisija. *Europos duomenų ekonomikos kūrimas (SWD(2017) 2 final)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2017:9:FIN>>.

licencijavimo institutu, manytina, kad prieiga prie duomenų bazėje esančių duomenų taptų dar geresne.

Nors kai kurie teisės mokslininkai, pavyzdžiui, Herbert Zech, pasisako už nuosavybės teisės į duomenis sukūrimą, remdamiesi tuo, kad reikia ne skatinti kaupti duomenis ir juos slėpti, bet kurti duomenų rinką ir taip stiprinti skaitmeninę ekonomiką³⁰⁵, tačiau egzistuoja ir teisės mokslininkų, teigiančių, kad nuosavybės teisės į duomenis sukūrimas yra itin kritikuotinas. Tokią poziciją užima Makso Planko inovacijų ir konkurencijos instituto mokslininkai³⁰⁶. Jų nuomone, nėra jokių ekonominių priežasčių, kurios skatintų kurti išimtinės teisės į duomenis, kadangi duomenys jau yra kasdienų operacijų objektas, o skaitmeninė ekonomika vystysis ir be teisinių priemonių intervencijų. Taip pat pažymima, kad verslo subjektai yra pajėgūs duomenis apsaugoti technologinėmis priemonėmis. Maža to, svarstomas reguliavimas gali pakenkti laisvai rinkai, kadangi atsiranda rizika sutrikdyti veikiančias rinkas, rizika pakenkti rinkos dalyviams, kurie priklauso nuo prieigos prie duomenų, sukurti sąlygas kurtis informacinėms monopolijoms. Šio darbo autoriaus nuomone, nors šie Makso Planko inovacijų ir konkurencijos instituto mokslininkų teiginiai nėra nepagrįsti, tačiau, suprantama, kad, esant dabartiniam teisiniam reglamentavimui, duomenis kuriantys subjektai yra suinteresuoti jų neviešinti ir naudoti savo komerciniams tikslams, tokiu būdu, atsisakydami teisinės apsaugos. Dėl šios priežasties, manytina, teisinėmis priemonėmis turėtų būti siekiama skatinti duomenis kuriančius subjektus eiti į rinką ir padaryti prieinamus duomenis kitiems subjektams³⁰⁷, gamintojams suteikiant teisinės apsaugos priemones. Tačiau taip pat svarbu sukurti sistemą, kuri apsaugotų duomenų naudotojų interesus, kad šiems duomenys būtų realiai prieinami. Atsižvelgiant į tai, kad Europos Komisijos siūlomai duomenų gamintojų teisei į duomenis būdinga neleisti perkelti ir (ar) panaudoti net ir vieno duomens, taip pat nebūdingas apsaugos terminas ar tam tikros dalies duomenų prieinamumas be duomenų savininko leidimo, o teisė į duomenis įgyjama, nekonstatavus esminių investicijų buvimo, manytina, kad duomenų gamintojų teisė į duomenis nenumato pakankamų svertų duomenų naudotojų interesų apsaugos atžvilgiu, todėl vertintina kaip pernelyg vienpusiškai tenkinanti duomenų gamintojų interesus.

³⁰⁵ ZECH, H. Information as Property. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* [interaktyvus], 2015, p. 192-197 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2731076>>.

³⁰⁶ DREXL, J. Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertization and Access [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2016, p. 269 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drex1>.

³⁰⁷ Makso Planko instituto mokslininkai taip pat išskiria prieinamumo prie duomenų svarbą.

3.2. Alternatyvių apsaugos būdų palyginimas su Duomenų bazių direktyvos teisine apsauga

Apžvelgus pagrindines alternatyvas duomenų bazių apsaugai pasiekti, darbo autorius išskiria, kokius privalumus ir trūkumus turi šie alternatyvūs apsaugos būdai prieš Duomenų bazių direktyvos suteikiamą teisinę apsaugą.

Komercinių paslapčių apsauga. Dėl talpaus komercinės paslapties apibrėžimo, manytina, šis institutas suteikia apsaugą duomenų bazėms. Skirtingai nei *sui generis* teisinės apsaugos atveju, komercinių paslapčių apsauga galima apsaugoti investicijas į duomenų kūrimą. Tačiau esminis šio apsaugos būdo trūkumas – komercinėms duomenų bazėms būtinas slaptumas. Taigi, visiškai nėra atsižvelgiama į duomenų naudotojų interesus ir jų siekį gauti duomenis. Manytina, kad komercinių paslapčių apsauga nėra tinkanti skaitmeninės ekonomikos sąlygomis, nes neskatina duomenų bazių gamintojų dalintis duomenimis, naudotojai į tokias duomenų bazes faktiškai neturi jokių teisių.

Sutartinė apsauga. Sutartinė apsauga turėtų būti laikoma duomenų bazių autorių teisių apsaugos ir *sui generis* teisinės apsaugos papildiniu, bet ne alternatyva, kadangi sutartinė apsauga įpareigoja tik asmenis, kurie yra patekę į sutartinius santykius su duomenų bazių gamintoju, t. y. sutartinė apsauga neveikia prieš visus trečiuosius asmenis. Esminis sutartinės apsaugos privalumas yra tai, kad duomenų bazių gamintojams ir naudotojams sudaroma galimybė rasti konsensuą ir susitarti abiem šalims gaunant naudą – duomenų bazių gamintojams gaunant atlyginimą, o naudotojams galimybę gauti geresnę prieigą prie duomenų, taip įgyjant daugiau teisių. Visgi, manytina, kad ESTT išaiškinimas byloje C-30/14 atskleidžia sutartinės apsaugos instituto trūkumą³⁰⁸. Minimoje byloje ESTT konstatavo, jog duomenų bazės gamintojui, kurio duomenų bazė patenka į duomenų bazės apibrėžimą pagal Duomenų bazės direktyvą, netenkinus autorių teisėms ar *sui generis* teisei įgyti keliamų reikalavimų, šis gali remtis sutartimi, kad pakeistų bet kokias Duomenų bazės direktyvos išimtis, kadangi Duomenų bazės direktyva tokiu atveju duomenų basei nėra taikoma, nes ši neatitinka privalomų sąlygų, nebent nacionalinė valstybės narės teisė nustato kitaip. Šis ESTT sprendimas veda prie paradoksalaus rezultato – duomenų bazė, kuriai netaikoma autorių teisių ar *sui generis* teisės apsauga, gali būti labiau apsaugota sudarant sutartį. Taigi, duomenų bazių gamintojams sutartinė apsauga gali apsaugoti investicijas į duomenų kūrimą. Visgi, dėl potencialiai pernelyg stiprios apsaugos duomenų bazių gamintojams, potencialiai apribojamos duomenų bazių naudotojų galimybės perkelti

³⁰⁸ Duomenų bazių gamintojams tai, be abejo, yra privalumas.

ir panaudoti duomenų bazių duomenis taip kliudant vystytis duomenų rinkai ir skaitmeninei ekonomikai. Nepaisant to, iš esmės pati sutartinė apsauga *per se* skaitmeninei ekonomikai nėra kenksminga. Manytina, kad įvedus protingus apribojimus, tinkamas jos reglamentavimas ir aiškinimas gali prisidėti prie didesnės duomenų sklaidos, kadangi tai yra priemonė duomenų bazių gamintojui ir naudotojui susitarti.

Nesąžiningos konkurencijos apsauga. Remiantis daugelio valstybių jurisdikcijomis nesąžiningos konkurencijos teisė negali užtikrinti veiksmingos duomenų bazių apsaugos, nors Prancūzijos teismų sukurtas pasiekimų pasisavinimo (parazitizmo) institutas sudaro galimybę saugoti duomenų bazes ir net apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas į technologines priemones, generuojančias duomenis, investicijas į duomenų kūrimą. Kita vertus, nesąžiningos konkurencijos teisė nesuteikia teisinio aiškumo duomenų bazių naudotojams, kadangi nenumato aiškių sąlygų, kada duomenų bazių turinio perkėlimas ir panaudojimas bus teisėtas. Duomenų bazių naudotojų interesus taip pat pažeidžia gana chaotiškas kumuliacinis *sui generis* teisinės apsaugos ir nesąžiningos konkurencijos apsaugos taikymas. Duomenų bazių naudotojų interesų pažeidimas lemia, kad nesąžiningos konkurencijos teisės suteikiama apsauga duomenų bazėms gali neigiamai paveikti Europos Sąjungos vidaus rinkos veikimą, laisvą duomenų judėjimą ir skaitmeninę ekonomiką.

Duomenų gamintojų teisė į duomenis ir jos apsauga. Šį institutą vertinti yra sudėtinga, kadangi jis yra tik pasiūlymų ir svarstymų stadijoje. Tikėtina, kad Europos Sąjungos įstatymų leidėjai taip ir neįgyvendins šio Europos Komisijos sumanymo, todėl belieka tik spėlioti, kaip šis institutas galėtų atrodyti ir veikti. Be abejo, duomenų gamintojų teisė į duomenis suteiktų investicijų į duomenų kūrimą apsaugą, todėl būtų visiškai apsaugoti duomenų / duomenų bazių gamintojų interesai. Tačiau, manytina, kad ši apsauga nėra pakankamai subalansuota, atsižvelgiant į duomenų naudotojų interesus. Europos Komisijos siūlymu labiau ribojama prieiga prie duomenų jų naudotojams, kadangi prieiga prie duomenų būtų galima tik remiantis keliomis išimtimis. Net dabartinė Duomenų bazių direktyvos redakcija numato galimą neesminės duomenų bazės turinio dalies perkėlimą ir panaudojimą, todėl teigtina, kad aktuali Duomenų bazių direktyva suteikia teisėtiems naudotojams geresnę prieigą prie duomenų. Be to, Europos Komisijos siūlomai duomenų gamintojų teisei į duomenis nebūdingas apsaugos terminas ar tam tikros dalies duomenų prieinamumas be duomenų savininko leidimo, o teisė į duomenis įgyjama, nekonstatavus esminių investicijų buvimo. Manytina, kad duomenų gamintojų teisė į duomenis nenumato pakankamų svertų duomenų naudotojų interesų apsaugos atžvilgiu, todėl vertintina kaip pernelyg vienpusiškai tenkinanti duomenų gamintojų interesus. Tokiu atveju, sukurti sėkmingai veikiančią skaitmeninę ekonomiką yra sudėtinga.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Dėl didelės duomenų rinkinių (duomenų bazių) bei jų turinio vertės, inovatyvūs ūkio subjektai (duomenų bazių gamintojai) investuoja didelius finansinius resursus į technines priemones, generuojančias duomenis, ir šiuos duomenis kaupia duomenų bazėse. Tačiau tokio pobūdžio investicijos, remiantis ESTT praktika, duomenų bazių gamintojams nesuteikia pakankamos *sui generis* teisinės apsaugos, paliekant juos be efektyvios teisinės apsaugos duomenų bazių atžvilgiu. Taip yra pažeidžiami duomenų bazių gamintojų interesai ir Direktyvos tikslai. Duomenų bazių gamintojai yra suinteresuoti slėpti pagamintas duomenų bazes, kurių turinį sudaro jų pačių investicijomis sugeneruoti duomenys, bandant apeiti teisinį reguliavimą. Tai daro tiesioginę neigiamą įtaką skaitmeninės ekonomikos, kurios esminis komponentas yra duomenys, vystymuisi.

2. Direktyva ir ją aiškinanti ESTT praktika nenumato pakankamų priemonių duomenų bazių naudotojams perkelti ir naujai panaudoti duomenų bazės turinį. Taip pat netenkinami Europos Komisijos keliami tikslai pagerinti prieigą prie duomenų ir suaktyvinti duomenų sklaidą rinkoje. Taigi, esminis duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumas yra nerastas tinkamas balansas tarp duomenų bazių gamintojų interesų, duomenų bazių naudotojų interesų ir Europos Komisijos keliamų tikslų.

3. Nei dabartinis teisinis reglamentavimas, nei *sui generis* teisės panaikinimas, manytina, negali išspręsti duomenų bazių apsaugos problemų. Iš dalies duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumus gali eliminuoti pokyčiai ESTT praktikoje, aiškinant esminių investicijų į duomenų bazės kūrimą (duomenų gavimą, tikrinimą, pateikimą) reikalavimą. ESTT išaiškinus, kad esminės investicijos į technines priemones, generuojančias duomenis, kurie kaupiami duomenų bazėse, yra investicija į duomenų bazės kūrimą, duomenų bazių gamintojų investicijos ir interesai būtų apsaugoti. Kita vertus, ESTT praktikos pokyčiai negalėtų užtikrinti duomenų bazių gamintojų ir naudotojų pusiausvyros, kadangi pastarųjų galimybės perkelti ir naujai panaudoti duomenų bazės turinį yra apribotos dėl Direktyvos reglamentavimo ypatumų. Dėl šios priežasties, šio darbo autoriaus nuomone, tinkamiausias būdas išspręsti duomenų bazių teisinės apsaugos problemas skaitmeninės ekonomikos kontekste yra Direktyvos reglamentavimo koregavimas.

4. Siekiant užtikrinti, apsaugoti duomenų bazių gamintojų investicijas ir interesus, siūlytina Direktyvoje numatyti nuostatą, kad esminės investicijos į technines priemones, generuojančias duomenis, kurie kaupiami duomenų bazėse, yra esminė investicija į duomenų bazės kūrimą, suteikianti duomenų bazei *sui generis* teisinę apsaugą. Siekiant užtikrinti duomenų bazių naudotojų interesus bei suteikti optimalią teisę perkelti ir naujai

panaudoti duomenų bazėje esančius duomenis, šio darbo autorius siūlo atlikti toliau įvardintas korekcijas: (i) numatyti priverstinį licencijavimą „vieno šaltinio“ duomenų bazių, t. y., kurių turinį sudaro technologinių priemonių sugeneruoti duomenys, licencijavimą; (ii) numatyti privalomą duomenų bazių registraciją (už minimalų mokesčio dydį), kuri duomenų bazių gamintojui suteiktų *sui generis* teisę konkrečios duomenų bazės atžvilgiu gana trumpam laikotarpiui (pavyzdžiui, 5 metams) su galimybe pratęsti registraciją; (iii) koreguoti Direktyvos 9 straipsnyje numatytų išimčių reglamentavimą:

9 straipsnis

***Sui generis* teisės išimtis**

Valstybės narės gali nustatyti, kad bet koku būdu viešai platinamos duomenų bazės teisėtas naudotojas gali be sudarytojo leidimo perkelti arba viešai platinti esminę jos dalį:

- a) asmeniniais tikslais perkelti duomenų bazių duomenis;
- b) perkelti ir (arba) naujai panaudoti bazės duomenis tik mokymo ir mokslinių tyrimų iliustracijoms, tiksliai nurodęs informacijos šaltinį ir įrodęs nekomercinį siekiamų tikslų pobūdį;
- c) perkelti ir (arba) viešai platinti bazės duomenis visuomenės saugumo tikslais arba administracinėms ar teisinėms procedūroms.

Manytina, kad bent dalis šių pasiūlymų turėtų būti įgyvendinta. Priešingu atveju, tikėtina, kad duomenų bazių teisinė apsauga bus nesubalansuota, neefektyvi ir retai naudojama (teisinę apsaugą pakeičiant faktine apsauga).

5. Direktyvoje numatytos duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos alternatyvos (komercinių paslapčių apsauga, nesąžiningos konkurencijos apsauga, sutartinė apsauga, duomenų gamintojų teisė į duomenis³⁰⁹) nėra pakankamos ir pritaikytos duomenų bazių apsaugai, nesubalansuoja duomenų bazių gamintojų ir naudotojų interesus, todėl negali būti laikytinos lygiavertėmis alternatyvomis.

³⁰⁹ Pasiūlyta Europos Komisijos, bet neįgyvendinta.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 50-1598.
3. Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 8-120.
4. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-988.
5. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB, *OJ L 119, 2016 m. 5 skyrius, 4 tomas, p. 1–88*.
6. 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo, *OJ L 167, 2001 m., 17 skyrius, 1 tomas, p. 230-239*.
7. 1996 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos, *OJ L 077, 1996 m., 13 skyrius, 15 tomas, p. 459-467*.
8. 1994 m. gruodžio 23 d. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, *OJ L 336, 1994 m., 11 skyrius, 21 tomas, p. 305–324*.

Specialioji literatūra:

1. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.
2. BIRŠTONAS, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
3. MIZARAS, V. *Autorių teisė: monografija*. Antras tomas. Vilnius: Justitia, 2009.
4. BIRŠTONAS, R. Autorių teisių ir sui generis teisių į duomenų bazes subjektai. *Jurisprudencija*, 2009, 2(116), p. 211–227.
5. BIRŠTONAS, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*, 2006, 3(81); 13–20.
6. USONIENĖ, J. *Kūrinio originalumo samprata*. *Jurisprudencija*, 2005, 78(70).
7. BAKHOUM, M. *et al. Personal Data in Competition, Consumer Protection and Intellectual Property Law. Towards a Holistic Approach? MPI Studies on*

- Intellectual Property and Competition Law, Volume 28*. Berlin: Springer-Verlag, 2018.
8. BEUNEN, A. C. *Protection for databases: the European Database Directive and its effects in the Netherlands, France and the United Kingdom* [interaktyvus]. University of Leiden, 2007. [žiūrėta 2020 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/12038>>.
 9. CHALTON, S. *The Legal Protection of Databases*. London: Thorogood, 2001.
 10. COMPAGNUCCI, M. C. *Big Data, Databases and "Ownership" Rights in the Cloud*. Singapore: Springer, 2020.
 11. DAVISON, M. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
 12. DERCLAYE, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Cornwall: Edward Elgar Pub, 2008.
 13. DERCLAYE, E., LEISTNER, M. *Intellectual Property Overlaps: A European Perspective*. Oxford: Hart Publishing, 2011.
 14. LOHSSE S., SCHULZE R., STAUDENMAYER D. *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017.
 15. APLIN, T. *Trading Data in the Digital Economy: Trade Secrets Perspective*. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 59-74.
 16. DERCLAYE, E. *Database Sui Generis Right: What Is a Substantial Investment? A Tentative Definition* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1131766>>.
 17. DREXL, J. *On the Future EU Legal Framework for the Digital Economy: A Competition-based Response to the 'Ownership and Access' Debate*. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 223-244.
 18. DREXL, J., et al. *Data Ownership and Access to Data - Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 16 August 2016 on the Current European Debate* [interaktyvus]. Max Planck Institute for Innovation and Competition, 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga prie internet: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2833165>>.
 19. DREXL, J. *Designing Competitive Markets for Industrial Data – Between Propertization and Access* [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2016. [žiūrėta 2020 m.

- kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-8-4-2017/4636/JIPITEC_8_4_2017_257_Drexl>.
20. GRÜTZMACHER, M. Data Interfaces and Data Formats as Obstacles to the Exchange and Portability of Data: Is there a Need for (Statutory) Compulsory Licences? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 189-222.
 21. HUGENHOLTZ, P. B. Data Property in the System of Intellectual Property Law: Welcome Guest or Misfit? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 75-100.
 22. HUGENHOLTZ, P. B. Something Completely Different: Europe's Sui Generis Database Right. *Information Law Series*, 2016, t. 37, p. 205-222.
 23. KOŠČÍK, M., MYŠKA, M. Database authorship and ownership of sui generis database rights in data-driven research [interaktyvus]. *International Review of Law, Computers & Technology*, t. 31, 2017, p. 43-67 [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1080/13600869.2017.1275119> >.
 24. LEISTNER, M. Big Data and the EU Database Directive 96/9/EC: Current Law and Potential for Reform. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 27-58.
 25. LOHSSE, S., SCHULZE, R., STAUDENMAYER, D. Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 13-26.
 26. MEZZANOTTE, F. Access to Data: The Role of Consent and the Licensing Scheme. Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 159-188.
 27. SAPPÀ, C. How data protection fits with the algorithmic society via two intellectual property rights – a comparative analysis. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2019, t. 14, Nr. 5, p. 407-418.
 28. SAKSENA, H. Doctrine of Sweat of the Brow [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=1398303>>.
 29. VIRTANEN, P. Innoweb v Wegener: CJEU, Sui Generis database right and making available to the public – The war against the machines [interaktyvus]. *European Journal of Law and Technology*, t. 5, nr. 2, 2014 [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://ejlt.org/article/view/361/462#_ftn1>.
 30. WIEBE, A. Protection of Industrial Data – A New Property Right for the Digital Economy [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, t. 12,

- 2017, p. 62–71 [žiūrėta 2020 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1093/jiplp/jpw175>>.
31. WEBER, R. H. Improvement of Data Economy through Compulsory Licences? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 137-158.
32. WESTPHALEN, F. G. Contracts with Big Data: The End of the Traditional Contract Concept? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 245-270.
33. ZECH, H. A Legal Framework for a Data Economy in the European Digital Single Market: Rights to Use Data [interaktyvus]. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2016, t. 11, p. 465 [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2873135>>.
34. ZECH, H. Data as a Tradeable Commodity – Implications for Contract Law. *Proceedings of the 18th EIPIN Congress: The New Data Economy between Data Ownership, Privacy and Safeguarding Competition* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3063153>>.
35. ZECH, H. Information as Property. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* [interaktyvus], 2015, [žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2731076>>.
36. ZIMMER, D. Property Rights Regarding Data? Iš *Trading Data in the Digital Economy: Legal Concepts and Tools*. Baden Baden: Nomos, 2017, p. 101-108.

Teismų praktika:

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. sausio 15 d. sprendimas *Ryanair Ltd prieš PR Aviation BV* C-30/14, EU:C:2015:10.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *Nils Svensson ir kt. prieš Retriever Sverige AB*, C-466/12, EU:C:2014:76.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV* C-202/12, EU:C:2013:850.
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. kovo 1 d. sprendimas *Football Dataco Ltd ir kt. prieš Yahoo! UK Ltd ir kt.* C-604/10, EU:C:2012:115.

5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. kovo 5 d. sprendimas *Apis-Hristovich EOOD prieš Lakorda AD C-545/07, EU:C:2009:132.*
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. spalio 9 d. sprendimas *Directmedia Publishing GmbH prieš Albert-Ludwigs-Universität Freiburg C-304/07, EU:C:2008:552.*
7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *The British Horseracing Board Ltd ir kiti prieš William Hill Organization Ltd. C-203/02, EU:C:2004:695.*
8. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Svenska Spel AB C-338/02, EU:C:2004:696.*
9. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Organismos prognostikon agonon podosfairou AE (OPAP) C-444/02, EU:C:2004:697.*
10. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas *Fixtures Marketing Ltd prieš Oy Veikkaus AB C-46/02. EU:C:2004:694.*

Vokietijos teismų praktika:

11. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Nr. I ZR 47/08.
12. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. 1999 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje *Tele-Info-CD, Nr. I ZE 199/96.*
13. Hamburgo apygardos teismas. 2007 m. liepos 6 d. nutartis byloje Nr. 308 O 711/06.
14. Hamburgo Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 20 d. sprendimas byloje Nr. 5 U 161/07.

Prancūzijos teismų praktika:

15. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pressimmo on Ligne v. Yakaz.*
16. Paryžiaus apeliacinis teismas. 1999 m. birželio 18 d. sprendimas byloje *Groupe Moniteur et al. v. Observatoire des Marchés Publics.*

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika:

17. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas. 1991 m. kovo 27 d. sprendimas *Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Company, Inc., Nr. 499 U.S. 340 (111).*

Kita praktinė medžiaga:

1. ALLEN, R. E. *et al.* *The Concise Oxford dictionary of current English*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
2. BUKHT, R., HEEKS, R. *Defining, conceptualising and measuring the digital economy* [interaktyvus]. Manchester: University of Manchester, 2017 [žiūrėta 2020 m. kovo 2 d.]. Prieiga prie interneto: <<https://ssrn.com/abstract=3431732>>.
3. BRYNJOLFSSON, E., KAHIN, B. *Understanding the Digital Economy*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 2002.
4. DUCH-BROWN, N., MARTENS, B., MUELLER-LANGER, F. The economics of ownership, access and trade in digital data. Digital Economy Working Paper. JRC Technical Reports. 2017.
5. ELMASRI, R.; NAVATHE, S. B., *Fundamentals of Database Systems Fourth Edition*. Boston: Addison-Wesley Longman Publishing Co, 2003.
6. Europos Komisija. *A Digital Single Market Strategy for Europe*. COM(2015) 192 final.
7. Europos Komisija. *Building a European Data Economy*. COM(2017) 9 final
8. Europos Komisija. Darbinis dokumentas “Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases” (SWD(2018) 147 final) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2018/swd-2018-0147-en.pdf>>.
9. Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos duomenų ekonomikos kūrimas“ SWD(2017 2 final) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0002&from=lt>>.
10. Europos Komisija. Pasiūlymas direktyvai dėl duomenų bazių teisinės apsaugos [interaktyvus; žiūrėta 2020 vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://aei.pitt.edu/8653/1/8653.pdf>>..
11. Europos Komisija. *Staff Working Document “Executive Summary of the Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases”*. SWD(2018) 146 final.
12. Europos Komisija. *Staff Working Document “On the free flow of data and emerging issues of the European data economy”*. Accompanying the document Communication Building a European data economy. COM(2017) 9 final, 2017.

13. Europos Komisija. *Staff Working Document to the Communication “Building a European data economy”*. SWD(2017) 2 final.
14. Europos Komisija. *Study in support of the evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/2d1f5a77-5982-11e8-ab41-01aa75ed71a1/language-en>>.
15. Europos Komisija. *Study on emerging issues of data ownership, interoperability, (re)usability and access to data, and liability*. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2018.
16. Europos Komisija. *Towards a thriving data-driven economy*. COM(2014) 442 final.
17. GREENOUGH, J. The manufacturing industry is being revolutionized by the Internet of Things [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.businessinsider.com/how-the-iot-is-changing-the-manufacturing-industry-2016-3>>.
18. Jungtinių Tautų Organizacija. *Skaitmeninės ekonomikos ataskaita (Digital Economy Report 2019. Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries)* [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_en.pdf>.
19. KNICKREHM, M., BERTHON, B., DAUGHERTY, P. *Digital Disruption: The Growth Multiplier*. Dublin: Accenture, 2016.
20. MALAN, D. The law can't keep up with new tech. Here's how to close the gap [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.weforum.org/agenda/2018/06/law-too-slow-for-new-tech-how-keep-up/>>.
21. Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga. *Recommendation ITU-T Y.2060* [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.itu.int/en/ITU-T/gsi/iot/Pages/default.aspx>>.
22. SIEGEL, E. *Predictive Analytics: The Power to Predict Who Will Click, Buy, Lie, or Die*. Wiley, 2013.

SANTRAUKA

Duomenų bazių teisinės apsaugos perspektyvos ir trūkumai skaitmeninėje ekonomikoje

Šiame darbe analizuojama Duomenų bazių direktyvoje ir ATGTĮ numatyta duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisė ir jos pagrindu duomenų bazių turiniui suteikiamos apsaugos trūkumai skaitmeninės ekonomikos kontekste, galimi šių trūkumų eliminavimo būdai ir duomenų bazių teisinės apsaugos perspektyvos, neįgyvendinus ar įgyvendinus atitinkamas korekcijas.

Pirmojoje darbo dalyje analizuojama Duomenų bazių direktyvoje ir ATGTĮ numatytos duomenų bazės sąvokos bei *sui generis* teisė, jos apsauga, kriterijai teisinei apsaugai įgyti bei *sui generis* teisės apribojimai, taip pat *sui generis* teisę aiškinantys ESTT sprendimai. Be to, šioje dalyje nagrinėjama skaitmeninės ekonomikos apibrėžtis ir skaitmeninės ekonomikos keliami iššūkiai duomenų bazių teisinei apsaugai.

Antrojoje darbo dalyje nustatoma ir nagrinėjama duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos problematika, du esminiai *sui generis* teisinės apsaugos trūkumai skaitmeninės ekonomikos kontekste: (i) duomenų bazių gamintojų interesų pažeidimas *sui generis* teisinei apsaugai neapimant esminių investicijų į technologines priemones, generuojančias duomenų bazėje esančius duomenis; (ii) duomenų bazių gamintojų interesų pažeidimas neužtikrinant pakankamai efektyvių būdų teisėtai perkelti ir (ar) panaudoti visą ar dalį duomenų bazės turinio. Šioje dalyje taip pat vertinami būdai, skirti išspręsti duomenų bazių teisinės apsaugos trūkumus.

Trečiojoje darbo dalyje skaitmeninės ekonomikos kontekste tiriami ir vertinami alternatyvūs duomenų bazėms teisinę apsaugą potencialiai galintys suteikti institutai – komercinių paslapčių apsauga, sutartinė apsauga, nesąžiningos konkurencijos apsauga ir pasiūlymo stadijoje sustojusi duomenų gamintojų teisė į duomenis ir jos apsauga. Šie alternatyvūs apsaugos būdai palyginami su duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teisine apsauga.

SUMMARY

Prospects and Weaknesses of Database Legal Protection in the Digital Economy

This paper focuses on the analysis of the *sui generis* right of databases makers under the Database Directive and Republic of Lithuania Law on Copyright and Related Rights and it analyzes weaknesses of database legal protection in the context of the digital economy and assesses the possible ways to eliminate weaknesses of database legal protection and the prospects for database legal protection if corrections were made or not implemented.

The first chapter of the thesis analyzes the definition of the database in the Database Directive and the Law on Copyright and Related Rights and examines the *sui generis* right, its protection, the criteria for obtaining legal protection and the limitations of the *sui generis* right, as well as the ECJ rulings interpreting the *sui generis* right. In addition, this chapter reveals the definition of the digital economy and the challenges that the digital economy poses to the legal protection of databases.

The second chapter of the thesis identifies and addresses two major weaknesses of the *sui generis* legal protection in the context of the digital economy: (i) disregards the legitimate interest of database makers, since substantial investments in the generation of data contained in the database are not legally protected by Database Directive; (ii) disregards the legitimate interest of database producers by over-restricting their right to extract and re-use part of the content of a database. This chapter also assesses ways to address the legal protection of databases.

The third chapter of the thesis examines and evaluates alternative data protection institutes – trade secret protection, contractual protection, unfair competition protection, and protection that can be created by data producer's right (which is not implemented yet) in the context of the digital economy. These alternative forms of protection are compared to the *sui generis* legal protection.